

Pohdinta terveystiedon ylioppilaskoevastauksissa

Maisterintutkielma

Hilkka Paldanius

Suomen kieli

Kielten laitos, Jyväskylän yliopisto

2013

Tiivistelmä

Tiedekunta – Faculty Humanistinen tiedekunta	Laitos – Department Kielten laitos
Tekijä – Author Hilkka Paldanius	
Työn nimi – Title Pohdinta terveystiedon ylioppilaskoevastauksissa	
Oppiaine – Subject Suomen kieli	Työn laji – Level Maisterintutkielma
Aika – Month and year Joulukuu 2013	Sivumäärä – Number of pages 97
Tiivistelmä – Abstract <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan terveystiedon ylioppilaskokeen vastauksia, joiden tehtävänanto edellyttää pohdintaa. Tutkimuksessa kuvataan vastausten rakennetta ja pohdinnan piirteitä tekstilajiteoreettisesta näkökulmasta. Kuvaamisessa hyödynnetään funktionaalisten jaksojen analysointia ja tarkastellaan tekstien kokonaisuuden rakentumista eri jäsennyseriaatteita tarkastelemalla. Jäsennyseriaatit kumpuavat terveystiedon oppiaineesta ja koulussa opetettavista tekstinjäsennystavoista. Vastaukset edustavat yhtä koulumaailman koevastauksen ja reaalikoevastauksen tyyppiä. Aineisto koostuu 71 terveystiedon ylioppilaskoevastauksesta kevään 2009 ja kevään 2011 kokeista. Vastaukset ovat kolmesta eri tehtävänannosta ja ne on valikoitu niin, että mukana on vastauksia tasaisesti eri arvosanoista.</p> <p>Tutkimuksen perusteella vastauksista löytyy yhteisiä piirteitä niiden jäsennyseriaateista ja vastausten sisältämistä funktionaalisista jaksoista. Vastauksissa vertaillaan, otetaan kantaa ja problematisoidaan käsiteltävää aihetta. Vastauksista on tyypiteltävissä kolme kokonaisrakennetta kuvaavaa jäsennystavoa ja kymmenen funktionaalista jaksoa. Jäsennystavat ovat aihepiirijäsennyys, vertailujäsennyys ja ongelmanratkaisujäsennyys. Jokaisella jäsennystavalla on sille tyypillisiä kielellisiä piirteitä ja rakenteellisia ominaisuuksia. Aihepiirijäsennystä noudattava vastaus on piirteiltään kuvaileva ja raportoiva, vertailujäsennystä noudattava vastaus erittelevä ja kuvaileva ja ongelmanratkaisujäsennystä noudattava vastaus on argumentoiva. Jäsennystavat voivat myös limittyä keskenään. Vastauksista löytyneitä funktionaalisia jaksosia ovat pohjustus, määritelmä, esimerkki, kannanotto, vaihtoehto, johtopäätös, kommentti, laajennus, ohje ja kuvaus. Vastauksista löytyy myös tehtävänannon kannalta irrallisia funktionaalisia jaksosia sekä vastauksia, jotka ovat jäsennystavaltaan sekavia.</p> <p>Tutkimuksen perusteella pohdinta on sitä, että vastauksessa otetaan huomioon useita eri näkökulmia. Näissä näkökulmissa heijastuvat terveystiedon tiedonjäsennyseriaatit. Useita jäsennystavoja sekoittavissa vastauksissa on argumentoinnin, erittelyn ja kuvailun piirteitä. Parhaita arvosanoja saaneissa vastauksissa on limittyneenä useita jäsennystavoja. Niissä ei ainoastaan kuvailla, vaan vertaillaan ja tarkastellaan asioita eri näkökulmista sekä otetaan kantaa. Heikot vastaukset ovat lyhyitä tai eivät vastaa tehtävänantoon. Ne ovat voimakkaasti suostuttelemaan pyrkiviä argumentoivia tekstejä tai puhtaasti kuvailevia ja raportoivia tekstejä.</p>	
Asiasanat – Keywords funktionaalisuus, reaaliaineet, tekstilajit, tekstintutkimus, terveystieto, ylioppilaskoe	
Säilytyspaikka – Depository Kielten laitos	
Muita tietoja – Additional information	

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
1.1	Tutkimuksen taustaa	1
1.2	Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset	3
2	TEKSTILAJITEORIA JA TEKSTITYYPPIIRTEET	5
2.1	Tekstilajin tunnistaminen ja kuvaaminen	5
2.2	Funktionaaliset jaksot	9
2.3	Tekstityypit vastausten kuvaamisen apuna	10
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	18
3.1	Tekstianalyysi tutkimusmenetelmänä	18
3.2	Terveystiedon ylioppilaskoe aineistona	19
4	VASTAUSTEN FUNKTIONAALISET JAKSOT	23
4.1	Pohjustus	25
4.2	Määritelmä	28
4.3	Esimerkki	31
4.4	Kannanotto	35
4.5	Vaihtoehto	37
4.6	Johtopäätös	39
4.7	Kommentti	43
4.8	Laajennus	44
4.9	Ohje	45
4.10	Kuvaus	47
5	VASTAUSTEN JÄSENTYMINEN	50
5.1	Terveystiedon näkökulmat jäsenyyksen pohjana	51
5.2	Aihepiirijäsenys	52
5.3	Vertailujäsenys	59
5.4	Ongelmanratkaisujäsenys	63
5.5	Useita jäsenystapoja	69
5.6	Ongelmalliset vastaukset	75
5.7	Vastausten piirteiden ja arvosanojen yhteys	80
6	PÄÄTÄNTÖ	85
6.1	Tutkimuksen yhteenvedoa ja pohdintaa	85
6.2	Luotettavuuden arviointia ja jatkotutkimusideoita	92
	LÄHTEET	95

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen taustaa

Tässä tutkimuksessa tarkastelen terveystiedon ylioppilaskoevastauksia sellaisista tehtävänannoista, jotka edellyttävät pohdintaa. Pohdintaa edellyttävän tekstilajin tutkimista motivoi aiempien tutkimusten (esim. Linnakylä & Sulkunen 2003; Mikkonen 2010) tulokset siitä, että suomalaiset koululaiset osaavat esittää hyvin oman mielipiteensä, mutta eivät osaa kirjoittaessaan ottaa huomioon eri näkökulmia ja suhtautua tietoon kriittisesti. Nykyisin tiedonkäsittely on yhä vähemmän ulkoa opitun tiedon toistamista ja yhä enemmän tiedon reflektointia, kriittistä arviointia ja eri näkökulmien punnitsemista. Erittelevä ja argumentoiva kirjoittamistapa on kuitenkin hankalaa koululaisille, lukiolaisille ja vielä korkeakouluopiskelijoille. (Marttunen & Laurinen 1999; 2004.)

Terveystieto on ollut ylioppilaskoeaineena vuodesta 2007 lähtien ja se on säilynyt siitä asti yhtenä suosituimpana reaalikoeaineena (Ylioppilastutkinto 2011: 18). Oppiainetta on kiinnostavaa tutkia siis myös sen uutuuden ja suosion takia. Terveystiedon ylioppilaskoe valikoitui aineistokseni, koska siihen tyypillisesti sisältyy pohdintaa edellyttäviä tehtäviä. Tällaiset tehtävätyypit ovat osoittautuneet terveystiedossa haastaviksi, mikä tukee aiempien luku- ja kirjoitustaitoa arvioineiden tutkimusten tuloksia. Aineistossani on 71 vastaustekstiä kahdelta eri koekerralta (keväältä 2009 ja keväältä 2011). Mukana on kolme tehtävänantoa, joissa kokeilasta pyydetään pohtimaan ja yhdessä pohtimaan ja kuvailemaan käsiteltävää asiaa. Vastaukset edustavat koulumaailman tekstilajia, jolla on tärkeä tehtävä lukion tietoja ja taitoja mittaavana kokeena sekä rooli jatko-opintoihin siirtymisessä. Kuvaan vastausten tekstilajipiirteitä ja sitä, millaiset piirteet liittyvät nimenomaan pohdintaan. Lähtökohtani on tekstianalyttinen ja funktionaalinen, eli otan huomioon tekstien kontekstista kumpuavat viestinnälliset päämäärät. Tarkastelen myös tekstien rakenteesta, sisällöstä ja kielen piirteistä tekemiäni havaintojen ja vastausten saamien arvosanojen suhdetta, mutta en tarkastele tekstien ilmentämiä tietokäsityksiä tai tiedon laatua.

Kriittinen tiedon arviointi ja eri näkökulmien punnitseminen on tieteen maailmasta tuttu tiedonkäsittelytapa, mutta tietotekniikan kehityksen ja monenlaisten eri tietolähteiden paremman saavutettavuuden vuoksi myös peruskoulun ja lukion tavat käsitellä tietoa muuttuvat. Kriittinen ajattelu tarkoittaa sitä, että asioita ja ilmiöitä

arvioidaan monesta eri näkökulmasta ja oma mielipide kyseenalaistetaan (Kakkuri-Knuutila 2011: 15). Analyttisen ajattelun opettaminen on tärkeää, sillä hyviä tiedonkäsittely-, perustelu- ja argumentointitaitoja voidaan pitää nykyajalle tarpeellisena kansalaistaitona, josta on hyötyä kaikilla elämän osa-alueilla (Valo 2000: 39–40). Tämä tulee näkymään myös ylioppilaskokeissa, jotka muuttuvat sähköiseksi eli tietokoneella kirjoitettavaksi vaiheittain vuosien 2016–2019 aikana (Digabi 2013). Muutos tulee vaikuttamaan jossain vaiheessa kaikkien ylioppilaskokeiden sisältöön. Uudistuksen myötä esimerkiksi äidinkielen kokeesta kaavaillaan sellaista, että se mittaa paremmin kriittistä ja kulttuurista lukutaitoa eli tiedon käsittelytaitoa ja tiedon pätevyuden arviointitaitoja (Luukka, Routarinne, Harmanen & Lumijärvi 2013).

Edellä kuvailemaani kriittiseen tiedonkäsittelyyn liittyy argumentointi. Tärkeä lähtökohta ja tutkimustani motivoiva näkökulma on se, että argumentointia voi olla monenlaista. Meiland (1989) puhuu suostuttelemaan pyrkivästä argumentoinnista (argument as persuasion) ja pohtivasta argumentoinnista (argument as inquiry). Suomennan jälkimmäisen pohtivaksi argumentoinniksi, sillä se kuvaa hyvin näiden kahden argumentointitavan eroja, ja esimerkiksi Marttunen (2005: 166) on käyttänyt samaa termiä. Suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa vastaanottaja pyritään vakuuttamaan näkemyksen oikeellisuudesta ja siinä pyritään tyrmäämään eriäviä näkökulmia. Tällainen argumentointi on tuttua esimerkiksi keskustelupalstoilta, yleisönosastokirjoituksista ja äidinkielessä opiskeltavasta mielipiteen esittämisestä. Pohtivassa argumentoinnissa punnitaan eri näkökulmia ja eritellään ilmiöitä (Meiland 1989) eli se muistuttaa tieteelle tyypillistä argumentointia. Suomeksi puhutaan usein myös tieteellisestä argumentoinnista, mutta pohtiva argumentointi sopii paremmin ylioppilaskokeen ja koulumaailman yhteyteen, sillä termi ei rajaa monipuolista ja eri näkökulmia huomioivaa argumentointia ainoastaan akateemiseen maailmaan kuuluvaksi.

Myös yhteisöllisen argumentoinnin (collaborative argumentation) käsitettä voidaan verrata Meilandin termeihin. Siinä keskeistä on, että keskustelijat eivät pyri osoittamaan omaa näkemystään oikeaksi ja toisen osapuolen näkemystä vääräksi, vaan argumentoinnin tavoite on löytää yhteisymmärrys ja asian syvällisempi käsittäminen eri näkökulmien tarkastelun, arvioinnin ja vertailun avulla. Yhteisöllisen argumentoinnin käsite liittyy yhteisölliseen oppimiseen ja argumentoivaan keskusteluun, mutta siinä on piirteitä, joita voidaan mahdollisesti yhdistää myös kirjoitetun pohdinnan tarkasteluun. (Marttunen & Laurinen 2004: 160–161.)

Reaaliaineiden ylioppilaskokeita tai koulumaailman pohtivia tekstejä ei ole Suomessa aiemmin tutkittu siitä näkökulmasta, millainen on niiden edustama tekstilaji. Aineistoni tekstilajimäärittelyssä hyödynnän John M. Swalesin (1990; 2004) ja Viljay K. Bhatian (2004) tekstilajiteorioita, joissa lähdetään liikkeelle tekstin kommunikatiivisesta funktiosta. Tarkastelen tekstejä osana niiden kulttuurista kontekstia ja sijoittumista eri tekstilajien jatkumolla. Tekstilajiteoriat sopivat tutkimukseni taustaksi, sillä ne mahdollistavat sen huomioimisen, millaiset piirteet ovat tyypillisiä tai epätyypillisiä aineistossani ja ottavat huomioon tekstien kommunikatiivisen päämäärän.

Terveystiedon oppiainetta on tutkittu melko vähän sen tuoreudenkin takia. Tämän tutkimuksen anti terveystiedon oppiaineelle on siinä, että tarkastelen ylioppilaskokeen yhdenlaisen tehtävänannon tuottamia vastauksia. Rask (2012) on tarkastellut sitä, millaista terveydenlukutaitoa ja terveystiedon ylioppilaskoevastaukset ilmentävät. Virta (1995) on tutkinut historian ja yhteiskuntaopin reaalikoevastauksia oppilaiden tiedonrakenteiden ja tiedon laadun ilmentäjänä. Hän toteaa, että esseemuotoinen kirjallinen vastaus on vakiintunut oppimisen arvioinnin tapa kouluissa, korkeakoulujen pääsykokeissa ja korkeakouluopetuksessa (mts. 43). Tämä pätee edelleen. Virta toteaa myös, että useat kirjoittajat ovat tutkineet ajatusprosesseja ja taitoja, joita esseevastauksen tuottaminen edellyttää, mutta niitä ei ole analysoitu sen tarkemmin (mts. 44).

Peruskoululaisten ja lukiolaisten argumentointia sen sijaan on tutkittu jonkin verran (esim. Mikkonen 2010; Rätty 2001), mutta näissä tutkimuksissa on käytetty aineistona äidinkielen oppilainekontekstissa tuotettuja tekstejä ja argumentointia on käsitelty yleisönosastokirjoitusten argumentointina, joka muistuttaa tyypillisesti edellä mainitsemaan suostuttelemaan pyrkivää argumentointia.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Seuraavaksi esittelen tutkimuskysymykseni. Päättökysymykseni avulla tarkastelen terveystiedon ylioppilaskoetehtävien pohtivuutta edellyttävien vastauksien tekstilajia.

1. Millaisia ovat terveystiedon pohtivat ylioppilaskoevastaukset tekstilajina?

- Millaiset kielelliset piirteet ovat tyypillisiä vastauksille?
- Millaisia funktionaalisia jaksoja vastauksissa on?
- Miten terveystiedon tiedonjäsennessperiaatteet heijastuvat vastauksissa ja millainen on vastausten kokonaisrakenne?
- Millainen suhde on vastausten pohdinnalla ja vastausten saamalla arvosanoilla?

Neljä alakysymystäni tarkentavat analyysissä huomioitavia asioita. Ensinnäkin kuvailen sitä, millaisia kielellisiä piirteitä vastauksilla on. Jaan vastaukset pienempiin yksiköihin eli funktionaalisiin jaksoihin sen mukaan, mikä on kunkin jakson kommunikatiivinen tehtävä suhteessa koko vastaukseen. Funktionaalisten jaksojen määrittelyssä kiinnitän huomiota jaksojen kielellisiin piirteisiin ja jaksojen sisältöön.

Jokaisella oppiaineella on sille ominaista oppiainespesifiä tietoa ja tiedonjäsennessperiaatteita, joiden varaan opetus rakentuu (Virta 1995: 19). Oppiainekohtaiset tietokäsitykset voivat näkyä vastausten jäsentymisessä ja vaikuttaa vastausten funktionaalisten jaksojen analyysiin. Kysymykseni kokonaisrakenteesta tarkoittaa siis sitä, miten ensinnäkin löytämäni funktionaaliset jaksot järjestyvät vastauksissa ja toiseksi, miten terveystiedon tiedonjäsennessperiaatteet vaikuttavat vastausten sisällön jäsentymiseen ja siten kokonaisrakenteeseen. Kuvaan analyysissäni kaikenlaisia vastauksia, mutta peilaan huomioitani erityisesti siihen kysymykseen, millaiset piirteet ilmentävät pohdintaa. Selvitän, millaisia tekstityyppiäpiirteitä ja funktionaalisia jaksoja on pohtivalla vastauksella ja miten siinä jäsennetään tietoa. Mitään mittaria pohdinnan tarkasteluun ei ole olemassa, joten tämä tutkimus pyrkii osaltaan vastaamaan siihen, millaista on pohdinta koevastauksen kontekstissa.

Ylioppilaskoevastauksen tekstilajipiirteisiin kuuluu myös se, että kyseessä on arvioitava teksti. Viimeisen alatutkimuskysymykseni avulla pyrin selvittämään sitä, millainen suhde on vastausten pohdinnalla ja vastausten saamalla arvosanoilla. Arvosanat liittyvät olennaisesti siihen, miksi ylioppilaskoevastaus on ylipäätään olemassa, joten kun olen tyypitellyt vastauksia niiden piirteiden ja jäsennessstapojen perusteella, tarkastelen sitä, onko erilaisilla vastaustyypeillä ja arvosanoilla jonkinlainen yhteys.

2 TEKSTILAJITEORIA JA TEKSTITYYPPIPIIRTEET

2.1 Tekstilajin tunnistaminen ja kuvaaminen

Tutkimuksessani tarkastelen terveystiedon ylioppilaskokeen tekstilajia ja pohtivuutta tekstilajiteorian näkökulmasta. Teoriataustani on Johan M. Swalesin (1990; 2004) genreteoria, jota Viljay K. Bhatian (2004) on kehitellyt edelleen. Heidän teoriansa pohjautuu soveltavaa kielitiedettä edustavaan koulukuntaan English for specific purposes (ESP), jossa korostuu tekstin viestinnällinen päämäärä sekä tekstin asema diskurssiyhteisössä. Swalesin ja Bhatian teorioissa genren eli tekstilajin tarkastelussa lähdetään liikkeelle tekstin funktiosta, ja siinä korostuu tekstin sosiaalinen ja kulttuurinen ulottuvuus: tekstit syntyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja näin ollen teksteillä tehdään erilaisia tekoja. (Bhatia 2004: 23.) Sitoudun tutkimuksessani Bhatian käsitteistöön, mutta viittaan myös Swalesiin, sillä Bhatia pohjustaa oman teoriansa Swalesin ajatuksille. Jatkossa käytän genrestä sen suomenkielistä nimitystä tekstilaji.

Tekstilajianalyysi lähtee halusta määritellä sitä, miksi kielenkäyttö on sen muotoista kuin se kussakin tilanteessa on. Tekstilajiteoriaa lähestytään monista eri näkökulmista, mutta näille suuntauksille on yhteistä ajatus, että kielenkäyttöä määrittelevät tietyn yhteisön sisällä yhteisesti sovitut konventiot. Näistä konventioista muodostuu käsitys siitä, millainen kielellinen toiminta on kussakin tilanteessa tarkoituksenmukaista. (Bhatia 2004, 22–23.) Teoria on siis vahvasti sidoksissa kielenkäytön tilanteisiin ja tavoitteisiin.

Eri tekstilajiteorioissa painotetaan hieman eri asioita tekstilajin määrittelyssä. Swalesin ja Bhatian teoriassa korostuu kulttuurisen kontekstin ja tekstin kommunikatiivisen päämäärän vaikutus tekstilajien välisten rakenteellisten erojen synnyttäjänä (Mäntynen 2006: 44). Tarkastelen itsekin terveystiedon ylioppilaskoevastausten rakennetta, mutta sitoudun Bhatian teoriasta kumpuavaan lähtökohtaan, jossa tekstin funktio vaikuttaa merkittävästi rakenteeseen. Tekstin funktio on perusteltu lähtökohta, koska koevastauksella on sen kontekstin puolesta selkeästi määritelty kommunikatiivinen päämäärä.

Tekstilaji

Bhatian (2004) teoriassa tekstilajin määrittelemiseen vaikuttavat kaksi tärkeää aspektia, joista ensimmäinen liittyy tekstilajin tilanteisuuteen: Tekstilaji viittaa konventionaaliseen kielenkäyttöön viestintätilanteessa. Tekstilajia määrittävät sen

retorinen konteksti ja kommunikatiiviset tarkoitukset, joita taas rajoittavat käytössä olevat sanastolliset, kieliopilliset ja diskursiiviset tekijät. Kommunikatiivinen päämäärä ja tekstin käytön konventiot ovat siis ensisijaisia kriteereitä tekstilajin määrittelyssä, joten tekstin muoto tai sen sisältö eivät vielä yksinään määrää tekstilajia. Tämän takia muodon ja sisällön tarkastelemisen lisäksi tekstilajitutkimuksessa tulee aina huomioida tekstiä ympäröivä konteksti. (mts. 23–25.)

Toinen tärkeä aspekti on se, että tekstilajeja yhdistävistä ja rajoittavista tekijöistä huolimatta tekstilajit eivät suinkaan ole muuttumattomia ja siten selkeärajoitettuja. Nämä kaksi ulottuvuutta ovat tavallaan ristiriidassa keskenään: toisaalta tekstilajeja tarkastellaan todella institutionaalisina ja tilanteen ja yhteisten sopimusten sanelemien ehtojen rajoittamina, ja toisaalta niiden taas katsotaan muuttuvan tilanteen mukaan. (Bhatia 2004: 23–24.)

Yhdellä kommunikatiivisella tapahtumalla voi olla useita erilaisia kommunikatiivisia päämääriä (shared set of communicative purposes), joiden yhteisvaikutuksesta tekstilaji muodostuu (Swales 1990: 46.) Useiden kommunikatiivisten tarkoitusten mahdollisuus aiheuttaa myös sen, että eri genreihin kuuluvilla teksteillä voi olla jaettuja piirteitä. Kahden eri tekstilajin edustajat voivat molemmat sisältää esimerkiksi suostuttelua ja kuvailua, jolloin niiden tekstuaaliset piirteet voivat muistuttaa toisiaan. (Bhatia 2004: 23–24.)

Kommunikatiivisen päämäärän lisäksi tekstilajien määrittelyyn vaikuttaa niiden prototyyppisyys, eli samaan tekstilajiin kuuluvilla teksteillä tulee olla tarpeeksi yhdistäviä ja toisiaan muistuttavia tekijöitä, jotta voidaan puhua saman tekstilajin teksteistä. Tekstilajilla voidaan katsoa olevan sen prototyyppisiä edustajia, mutta prototyyppisyyden käsite on myös hieman ongelmallinen siitä syystä, että tekstilaji on usein heterogeeninen ja rajoiltaan häilyvä. (Bhatia 2004: 25.)

Ylioppilaskokeen reaaliaineiden tekstilajia ei ole missään määritelty, mutta kokeen viestintäkanava, -väline ja tekstin muoto ovat kaikki hyvin tarkkaan säädeltyjä (vrt. YTL: Yleiset määräykset 2013; Reaaliaineiden kokeiden määräykset 2011). Kaikkia ylioppilaskokeita yhdistää vielä toistaiseksi samanlainen viestintäväline ja viestintätapa eli strukturoidussa ja valtakunnallisesti yhteneväisessä koetilanteessa kynällä paperille kirjoitettava koe. Makkonen-Graig (2008: 208) on tarkastellut äidinkielen ylioppilaskokeen tekstilajia, ja hänen mukaansa ylioppilaskoeteksteillä on kaksi erityistä piirrettä, kun niitä verrataan muihin koulumaailman teksteihin: Ylioppilaskokeen ympärillä esiintyy runsaasti kommentoivia, esitteleviä, ohjeistavia ja

pohtivia tekstejä. Sen lisäksi tehtävänannoista ja koesuorituksista käydään laajasti keskustelua eri medioissa kokeen ulkopuolella. Ylioppilaskokeen säänneltävyys vaikuttaa siihen, että tehtävänantojen tekstilaji on melko vakaa (mts. 210). Terveystiedon ylioppilaskoe on kuitenkin vielä uusi, vasta viisi vuotta vanha, joten sen tehtävänannoissa tapahtuu mahdollisesti herkemmin muutoksia.

Usein voi olla mahdotonta listata mitään tiettyjä tekijöitä, joiden on pakko täytyä, jotta teksti kuuluisi tiettyyn tekstilajiin. (Swales 1990, 49.) Tästä huolimatta tekstilajit ovat hyvin strukturoituja ja niiden kieliopilliset ja sanastolliset konventiot ovat vahvoja (Bhatia 2004, 23). Vaikka saman tekstilajin sisälle luokiteltavissa teksteissä voi olla suuriakin eroja, jotkut tekstit ovat selvästi toisia prototyypisempiä tekstilajinsa edustajia. Prototyypisillä tekstilajin edustajilla rakenne, tyyli ja sisältö sekä tekstin tapa huomioida yleisönsä ovat jollain tapaa odotuksenmukaisia (Swales 1990, 49). Tekstin päämäärän lisäksi tyyppiesimerkit jakavat samankaltaisia rakenteen, tyylin ja sisällön piirteitä sekä rakenteita, joihin tekstin yleisö vaikuttaa. Jos tyyppiesimerkin kaikki osat täyttävät tekstilajiin kohdistuvat todennäköiset odotukset, sen katsotaan olevan prototyypinen tekstilajinsa edustaja (Swales 1990: 52).

Tekstilajin määrittelyn ja nimeämisen tärkeä lähtökohta on Bhatian teoriassa se yhteisö, joka tekstejä tuottaa ja käyttää (Bhatia 2004: 23). Tämä on mielenkiintoinen näkökulma koulumaailman teksteihin, joissa tekstien tuottajina ovat oppilaat, mutta opettajat toimivat tekstien muodon arvioijina ja siten niiden määrittelijöinä. Mäntynen (2006: 63) toteaa, että erityisesti arvioinnin kohteena olevien tekstien huonoihin arvosanoihin saattaa vaikuttaa niiden marginaalisuus eli se, että ne eivät ole tarpeeksi lähellä tekstin prototyypistä edustajaa. Mäntynen mainitsee kouluaineen esimerkiksi tällaisesta arvioitavasta tekstistä. Samannimisellä tekstilajilla voi myös olla erilaisia normeja eri diskurssiyhteisöjen välillä, minkä vuoksi ne eroavat hieman toisistaan.

Tekstilajien erot ja yhtäläisyydet

Tekstilajeja voidaan tarkastella myös sen mukaan, miten ne suhtautuvat toisiin tekstilajeihin. Toisiaan lähellä olevat tekstilajit muodostavat genrekolonioita. Kolonian käsite selittää kahta tärkeää tekstilajien ulottuvuutta: genrejen ryhmäytymistä ja sekoittumista. Sekoittuminen voi olla kahtalaista. Joskus tekstilajit sekoittuvat niin, että kahden eri tekstilajin (jotka voivat olla lähelläkin toisiaan) piirteet esiintyvät yhdessä. Joskus tekstilajit enemminkin sulautuvat yhteen, kun kahden tekstilajin piirteet

uppoavat toisiinsa, jolloin voidaan puhua genrehybrideistä. Genrekoloniat ottavat myös tekstin kontekstin huomioon: samalla kun tekstilajien välillä nähdään olevan yhteisiä kommunikatiivisia tarkoituksiperiä, tekstit edustavat eri tekstilajeja sen mukaan missä muodossa, kenen käyttämänä ja kenelle suunnattuna, missä tilanteessa ja millä välineillä kommunikointi tapahtuu. (Bhatia 2004: 57–58.)

Aineistoni koostuu terveystiedon ylioppilaskoevastauksista, jotka voidaan luokitella koulumaailman tekstien koloniaan. Sitä lähellä olevia tekstilajeja ovat esimerkiksi koevastaukset, kotitehtävät ja koulussa kirjoitettavat arvioitavat essee. Vastaukset voivat kuitenkin muistuttaa myös tekstejä, joita kirjoitetaan koulumaailman ulkopuolella. Pohtivuutta edellyttävissä tehtävissä mitataan taitoja soveltaa omaksuttua tietoa ja kykyä lähestyä aihetta monesta eri näkökulmasta. Pohtiva teksti voidaan luokitella koulutekstien ja koevastausten alalajiksi, mutta myös tieteellisen tekstin ja opiskeluelämän tekstiksi. Pohtivia tekstejä löytyy myös erilaisista uutismedian teksteistä.

Määritelmä on löyhä ja liukuva, sillä pohtivaksi tekstiksi voitaisiin periaatteessa käsittää mikä tahansa pohdintaa sisältävä teksti. Tekstilajin analysoinnissa tuleekin rajata se, mikä on se yleisyyden taso (level of generalization), jolla tekstiä tarkastellaan (Bhatia 2004: 65). Jos vastaustekstiä tarkastellaan koulumaailman tekstinä, se voidaan rinnastaa kaikkiin koulussa esiintyviin teksteihin. Jos taas tarkastellaan nimenomaan koetekstejä, vastaukset vertautuvat erilaisiin koeteksteihin. Koevastaus voidaan nähdä myös osana pohtivia tekstejä, joita taas esiintyy hyvin monenlaisissa konteksteissa.

Tekstilajeja määrittelevät ne ammatilliset ja akateemiset yhteisöt, joissa tekstilaji säännöllisesti esiintyy. Tekstilajit muuttuvat sitä mukaa, kun tekstilajeja tuntevat ekspertit sekoittavat ja uudistavat tekstilajien käyttöä. (Bhatia 2004, 23–24.) Diskurssiyhteisö tarkoittaa sosioretorista verkostoa, joka muodostuu yhteisen tavoitteen ympärille. Yhteisöllä voidaan tarkoittaa sosioretorista tai sosiolingvististä ryhmää. Sosioretorisen ero sosiolingvistiseen ryhmään on se, että ryhmäytymisen syy ja tavoitteet eivät ole ensisijaisesti sosiaalisia. Sosioretorinen ryhmä käyttää tekstilajeja hyväkseen saavuttaakseen yhteisen päämääränsä ja näin ollen tekstilajit ovat tavallaan sosioretorisen diskurssiyhteisön omaisuutta. (Swales 1990, 54–55.)

Tällaiset diskurssiyhteisöt ovat ammatillisia tai akateemisia ryhmiä, joiden aktiiviset jäsenet tuntevat kyseisen yhteisön tekstilajien konventiot ja perusteet parhaiten, jos he ovat niiden kanssa rutiininomaisesti tekemisissä. Yhteisö määrittelee ja muokkaa tekstilajia samalla, kun käyttää sitä tekstilajille asetettujen kommunikatiivisten

tavoitteiden saavuttamiseksi. Diskurssiyhteisön aktiiviset jäsenet tuntevat käyttämiensä tekstilajien historian ja konventiot, ja yhteisön uudet jäsenet omaksuvat eli perivät tekstilajin käytön vanhoilta jäseniltä. (Swales 1990, 54–55.)

Tutkimukseeni liittyy monia sosioretorisia puheyhteisöjä, kuten ylioppilastutkintolautakunnan jäsenet ja terveystiedon ylioppilaskokeen sensorit. Heidän käsityksenä ylioppilaskokeen genrestä vaikuttaa ensinnäkin kokeen tehtävänantojen muotoiluun ja vastausten arviointiperusteisiin. Terveystiedon oppiaineen opettajat ovat sosiaalistuneet tietynlaiseen kielenkäyttöön ammittinsa puolesta. Tätä kielenkäyttöä muokkaavat sekä terveystietoon että opettajuuteen liittyvät akateemiset yhteisöt sekä ylioppilaskokeen ympärillä toimivat tahot. Nämä asiantuntijat kirjoittavat myös esimerkiksi ylioppilaskokeen määräykset, jotka normittavat vastausten arviointia valtakunnallisesti.

Tutkimukseni aineiston taustalla vaikuttaa myös hypoteettisia sociolinguvistisiä ryhmiä, kuten kouluihin luonnostaan muodostuvia oppilaiden ja opettajien yhteisöjä. Kommunikoinnin päämäärä sociolinguvistisen yhteisön sisällä on luoda sosiaalisia suhteita ja tulla toimeen jokapäiväisissä tilanteissa koulussa. Ryhmä ei tässä tapauksessa tarkoita tiiviisti yhdessä toimivaa ryhmää, jossa kaikki ryhmän jäsenet ovat jatkuvasti kanssakäymisissä, mutta koulut muodostavat kuitenkin sociolinguvistisiä ryhmiä, joiden jäsenet esimerkiksi asuvat samankaltaisella paikalla ja jakavat sellaisia sosiaalisia ympyröitä, joiden toimivuuden kannalta yhteisen diskurssin tunteminen on välttämätöntä.

2.2 Funktionaaliset jaksot

Tekstilajin määrittelyssä voidaan lähteä tekstin ulkoisista tai sisäisistä ominaisuuksista. Ulkoisilla tarkoitetaan tekstin kontekstiin liittyviä tekijöitä, kuten kirjoitustilannetta ja sen osallistujia. Sisäisillä tekijöillä tarkoitetaan tekstin rakenteeseen ja kieleen liittyviä tekstuaalisia piirteitä. (Bhatia 2004: 124–127.) Bhatian teoriassa korostetaan tekstin kontekstia ja kommunikatiivista funktiota tekstilajimäärittelyssä, mutta myös tekstin rakenteelliset piirteet ohjaavat tekstilajitulkintaa (mts. 23).

Käytän termiä **funktionaalinen jakso** sellaisesta vaiheittaisesta jaksosta, jolla on viestinnällinen tehtävä tekstin sisällä, mutta joka samalla ilmentää koko tekstin kommunikatiivista päämäärää. Swales ja Bhatia käyttävät käsitteitä *move* ja *move-structure* (Swales 1990: 140–143; Bhatia 2004: 65). Funktionaalisessa määrittelyssä jakso ei rajaudu kieliopillisten tai muodollisten tekijöiden perusteella, kuten

lauserajojen mukaan, vaan se määräytyy suhteessa jakson ja koko tekstin kommunikatiiviseen tehtävään. Funktionaalisen jakson pituudella ei siis ole sinänsä merkitystä sen määrittelyssä. (Swales 2004: 228–229.) Tekstilajin sisällä voi myös olla vaihtelua sen suhteen, mitkä jaksot siinä esiintyvät ja missä järjestyksessä. Funktionaaliset jaksot voivat myös sulautua toisiinsa. (Bhatia 2004: 175.)

Jokainen jakso ilmentää osaltaan edustamansa tekstilajin mahdollisuuksia. Toisin sanoen tarkastelemalla tekstistä löytyviä jaksoja ja kuvaamalla niiden muodostamia yhdistelmiä voidaan kuvata koko tekstilajia. Tekstin kokonaisrakenne ja jaksorakenne limittyvät keskenään. Jaksojen muodostamasta rakenteesta (move-structure) käytän suomennosta funktionaalinen rakenne, jota on käyttänyt esimerkiksi Tuominen (2013: 23). Mikkonen (2010) nimittää samaa rakennetta tekstin vaiheittaiseksi rakenteeksi.

Kommunikatiivinen funktio vaikuttaa olennaisesti jaksojen määrittämiseen, mutta niiden tunnistamisessa käytetään apuna myös leksikaalisia ja kieliopillisia piirteitä, jotka nähdään kyseiselle jaksolle ominaisena. Näitä leksikaalis-grammaattisia piirteitä tutkin aineistostani tekstianalyysin ja Werlichin (1976) tekstityyppiteorian pohjalta. Piirteet ja siten jaksotyypit voivat olla aineistospesifisiä. Omassa aineistossani olevat jaksot kytkeytyvät leksikoltaan terveystietoon. Tekstin sisäisten tekijöiden lisäksi myös jakson positiolla on merkitystä jakson määrittämisessä.

2.3 Tekstityypit vastausten kuvaamisen apuna

Edellä esittelemieni funktionaalisten jaksojen määrittämisessä lähdetään liikkeelle jaksojen ja koko tekstin kommunikatiivisesta funktiosta. Tutkimuskysymykseni kannalta on olennaista luokitella vastausten rakenteeseen kuuluvia osia ja kyetä kuvaamaan jollain systeemillä sitä, millaiset piirteet ovat vastauksissa pohtivia ja mitkä vähemmän pohtivia tai millaisten piirteiden yhdistelmästä pohtivuus syntyy. Käytän funktionaalisten jaksojen ja samalla koko vastauksen kuvaamisessa apuna saksalaisen Egon Werlichin (1976) ajatuksiin pohjautuvaa tekstityyppiteoriaa, jota täydennän Virtuaalisen ison suomen kieliopin (VISK) käyttämällä käsitteillä semanttisista suhteista ja modaalisuudesta.

Bhatia viittaa tekstien yleiseen merkitykseen (generic value), joka tulee lähelle Egon Werlichin (1976) tekstityyppikäsitettä (text type). Näiden yleisten merkitysten mukaan tekstejä on luokiteltu argumenteiksi, narratiiveiksi, kuvauksiksi, selityksiksi ja ohjeistuksiksi (Werlich 1976, 39; Bhatia 2004, 60). Bhatia pitää näitä yleisinä merkityksinä, sillä ne eivät määritä sitä, millaisia tekstuaalisia sarjoja tai kognitiivisia

rakenteita tekstissä on, vaan ne antavat jonkinlaista yleistä muotoa tekstille. Tekstityypit eivät vielä kerro tekstin kommunikatiivista päämäärää. Kommunikatiiviset päämäärät voivat limittyä ja mennä saman tekstin sisällä päällekkäin, sillä usein teksteillä on useampi kuin yksi selkeä viestinnällinen tehtävä (Bhatia 2004, 60). Werlichin ja Bhatian näkökulmat limittyvät myös omassa analyysissäni.

Werlich jakaa tekstit viiteen tekstityyppiin sen mukaan, miten teksteissä esitetään asioita. Nämä viisi tekstityyppiä ovat **deskriptiivinen** eli kuvaileva, **narratiivinen** eli kertova, **ekspositorinen** eli erittelevä, **argumentatiivinen** eli arvioiva ja perusteleva sekä **instruktiivinen** eli ohjaileva teksti. Nämä tyypit tarjoavat eräänlaisen sääntöjen ja elementtien pohjan, joista puhuja voi valita aina lingvistisen tilanteen mukaan ilmaisuunsa sopivimman tavan. (Werlich 1976: 39.) Tekstityyppiteorian esittelyssä hyödynnän Werlichin lisäksi Anneli Kauppinen ja Leena Laurisen Tekstioppi-teosta (1987), jossa esitellään tekstityyppien piirteitä Werlichin luokittelun pohjalta (Kauppinen–Laurinen 1987: 58–61).

Tekstityyppijä ei pidä sekoittaa tekstilajeihin. Esimerkiksi yleisönosastotekstissä, pääkirjoituksessa ja mainoksessa on kaikissa argumentoivan tekstityypin piirteitä, mutta ne kaikki edustavat eri tekstilajia. Tekstityypit voidaankin ajatella eräänlaisina tekstilingvistisinä kategorioina, joilla jokaisella on oma painopisteensä. Nämä päätekstityypit esiintyvät harvoin puhtaina. Werlichin mukaan (1976: 46) ne toteutuvat erilaisina tekstimuotoina ja tekstimuotojen variantteina, jotka nykyisin vertautuvat ajatukseltaan tekstilajin käsitteeseen. Werlichin ja Bhatian käsitteet voisi siis rinnastaa niin, että tekstityypit toteutuvat käytännössä erilaisissa tekstilajeissa. Seuraavaksi esittelen eri tekstityyppijä ja niiden prototyyppejä ja niiden piirteitä.

Deskriptiivinen tekstityyppi

Deskriptiivinen teksti käsittelee asioita spatiaalisessa suhteessa eli tekstit jäsentävät tilaa ja koostuvat yleensä lauseista, jotka rekisteröivät ilmiöitä (Werlich 1976: 39). Toisin sanoen havaintoja esitetään jostakin suhteellisen pysyvästä tilanteesta, ilmiöstä tai esineestä ja näitä havaintoja suhteutetaan toisiinsa (Kauppinen & Laurinen 1987: 25). Kuvauksen merkityssuhteet ovat yleensä helposti ymmärrettäviä ja muistettavia ainakin silloin, kun kuvataan havaittavissa olevia konkreettisia ilmiöitä. Kuvauksia esiintyy tyypillisesti kaunokirjallisuuden henkilö- ja miljöökuvauksissa, mutta myös erilaisissa oppaissa ja tietokirjoissa. (Kauppinen & Laurinen 1987: 58.)

Deskriptiivisissä teksteissä esiintyy adjektiiveja sekä olemista tai havaitsemista ilmaisevia verbejä (Shore & Mäntynen 2006: 36). Verbit ovat myös usein staattisia, pysyvää tilaa ilmaisevia tai sellaisia liikeverbejä, jotka eivät johda muutokseen. Tyypillistä kuvaukselle on myös paikallaan pysyvää tilannetta kuvaavat eksistentiaalilauseet. (Kauppinen & Laurinen 1987: 25.) Vallitsevien asiointilojen kuvaaminen näkyy deskriptiivisessä tekstissä myös siinä, että se on modaalisuudeltaan usein varma tai sitten asiasta riippuen voi lieventää väitteiden vaikutusaluetta erilaisilla episteemisen modaalisuuden ilmaisukeinoilla.

Kuvaamiseen liittyy myös se, miten asioita rinnastetaan toisiinsa. Deskriptiivisessä tekstissä on tyypillisesti additiivisia konjunktioita, kuten *ja, sekä, -kä, sekä – että, niin – kuin, kuin, myös* ja partikkeleita, kuten *lisäksi, -kin, myös, samoin, jopa ja edes* (VISK § 1121). Additiiviset konnektorit lisäävät asioita toisensa perään ilman merkittävää vastakohtaisuutta, vertailtavuutta tai kausaalisuutta. Deskriptiiviseen tekstiin voi myös liittyä disjunktiiivisia konnektoreita, kuten *tai, vai, eli, toisin sanoen, muutoin* (VISK § 1121). Disjunktiiivisuuteen sisältyy jonkinlainen selittämisen tai toisin sanomisen sävy. Deskriptiiviseen tekstiin voi liittyä muitakin konnektoreita, mutta edellä esittelemäni ovat tyypillisimpiä ja hallitsevimpiä.

Werlich jakaa deskriptiivisen tekstin kahteen eri tekstimuotoon: impressionistiseen ja tekniseen kuvaukseen. Ensimmäinen on kuvausta puhujan subjektiivisesta näkökulmasta, jolloin siihen voi sisältyä assosiaatioita, asenteita, tunteita ja mielialoja, joita ilmiö synnyttää havainnoijassa. (Werlich 1976: 47.) Teknisessä kuvauksessa ilmaukset valitaan niin, että tekstin tuottajan subjektiiviset vaikutelmat ja reaktiot eivät tule kuvauksesta ilmi. (Werlich 1976: 51.) Deskriptiiviseen tekstiin voi siis liittyä kirjoittajan omaan näkökulmaan viittaavia kielenaineiksia, kuten ensimmäisen persoonan käyttöä.

Narratiivinen tekstityyppi

Narratiivinen teksti on luonteeltaan sidoksissa ajallisiin ulottuvuuksiin, joten siinä esiintyy adverbeja ja adverbiaaleja, jotka ilmaisevat tyypillisesti aikaa tai paikkaa. Kun asiat jäsentyvät suhteessa aikaan, tekstissä ei välttämättä esiinny paljoa asioiden syy-seuraussuhteita ilmaisevia konnektoreita, sillä lukija olettaa, että peräkkäin kerrotut asiat myös tapahtuvat peräkkäin. (Kauppinen & Laurinen 1987: 58.). Tekstityyppiin kuitenkin liittyy usein temporaalisia suhteita ilmaisevia konnektoreita, kuten *kunnes,*

kun, silloin kun, sitten kun, silloin, sitten, jolloin, myöhemmin ja lopulta (VISK § 1121). Narratiivinen teksti koostuu lauseista, jotka esittävät toimintaa, joten niissä predikaattiverbit ovat yleensä muutosverbejä. Vaikka tapahtumat kerrottaisiin epäkronologisessa järjestyksessä, lukija jäsentää ne mielessään aikajärjestykseen. Tyypillisiä narratiivisia tekstejä ovat sadut, kansantarinat, elämäkerrat ja tarinat. (Kauppinen & Laurinen 1987: 58.)

Werlich jakaa narratiivisen tekstityypin näkökulman mukaan subjektiiviseen ja objektiiviseen narratiiviin. Narratiivi eli kertomus on subjektiivinen narratiivinen teksti ja esimerkiksi raportti on objektiivisesta näkökulmasta kerrottu narratiivi. (Werlich 1976: 55.) Näin ollen myös asiatekstit voivat sisältää narratiivin piirteitä esimerkiksi silloin, kun kerrotaan historiallisten tapahtumien kulusta.

Ekpositorinen tekstityyppi

Ekpositorinen teksti erittelee ilmiöiden välisiä suhteita (Werlich 1976: 39–40). Suhteet voivat olla syitä ja seurauksia, eroja ja yhtäläisyyksiä, ala- ja yläkäsitteitä ja luokitteluja. Erittelevän tekstin merkityssuhteet ovat usein monimutkaisia, sillä tekstit liikkuvat käsitteellisellä tasolla. Tieteelliset tutkielmat tai erilaiset lehtien taustajutut ja artikkelit edustavat tyypillisiä ekpositorisia tekstejä. (Kauppinen & Laurinen 1987: 60.) Edellä esittelemiäni merkityssuhteita voidaan ilmaista esimerkiksi kausaalisilla konnektoreilla, kuten *sillä, koska, kun, jotta, siksi, siis, siten, joten, niinpä, takia, vuoksi, johtuen* ja *varten*. Lisätietoja antavissa jaksoissa voidaan käyttää myös additiivisia ilmauksia, kuten *myös, lisäksi* ja *samoin*. Kausaalisuuden ilmaukset kokoavat asioita ja additiiviset ilmaukset täydentävät ja antavat lisätietoa. (VISK § 1121.)

Werlich jakaa erittelevät tekstit vielä kolmeen tekstimuotovarianttiin, jotka ovat erittelevä esse (an expository essay) (Werlich 1976: 72), määritelmä (a definition) (mts. 75) ja selvitys (an explication) (mts. 82). Werlichin käsite tekstimuotovariantti on lähellä nykyistä tekstilajin käsitettä, joten näitä kolmea varianttia voidaan pitää omina tekstilajeinaan. Esittelen ne tässä lyhyesti. Erittelevässä esseessä eritellään käsitteitä subjektiivisesta näkökulmasta. Tekstin tyyli voi olla muodollista, epävirallista, havainnollistavaa tai vertailevaa (mts. 72) (tyyleistä ks. Werlich 1976: 270–). Werlichin mukaan (1976: 74) erittelevän tekstin rakenne on yleensä luetteleva ja siinä on lisätietoa antavia jaksoja. Erittelevää esseetä käytetään tyypillisesti pitkissä artikkeleissa ja erilaisissa sanoma- ja aikakauslehtiteksteissä.

Määritelmä on analysoivaa erittelemistä, jossa termien ja nimien merkitykset selvennetään osoittamalla niitten suhde kielellisiin merkkeihin, sanoihin ja käsitteisiin. Kun termeille tehdään verbaalista määritelmää, eritellään termin merkitys käyttämällä apuna muita kielellisiä merkkejä. (Werlich 1976: 75). Määritelmään voi liittyä esimerkiksi disjunkttiivisia eli erottelevia semanttisen suhteen merkityksiä, kuten *tai*, *vai*, *eli* ja *toisin sanoen* (VISK § 1121). Koevastauksessa kokelas määrittelee, kun hän avaa käyttämiensä käsitteiden merkityksiä ja pyrkii osoittamaan ymmärtävänsä käsitteet oikein. Tässä tutkimuksessa käytän määritelmä-nimitystä myös yhden funktionaalisen jakson nimenä, joka on eri tason käsite, kuin määritelmä Werlichin tekstimuotovarianttina.

Selvitys on niin ikään analyttistä erittelemistä. Siinä tekstin tuottaja selvittää, miten jokin käsite voidaan yhdistää kielellisiin merkkeihin. Käsitekokonaisuus jaetaan osiin, jotka nimetään. Sen jälkeen näiden osien välisiä suhteita tarkastellaan. Selvityksen lopetuksessa käytetään kokoavia summatiivisia sanoja, kuten *täten*, *siten*, *niinpä* ja *toisin sanoen*. Selvityksen rakenne on yleensä luetteleva ja analysoiva. (Werlich 1976: 82–85.) Edellä esittelemäni erittelevä essee, määritelmä ja selvitys ovat siis Werlichin termein tekstimuotovariantteja. Omassa analyysissäni en tee eroa sen mukaan, edustaako vastaus erittelevää esseettä, määritelmää tai selvitystä, vaan kiinnitän huomiota siihen, jos tekstissä on ekspositorisen tekstin piirteitä ylipäätään.

Argumentatiivinen tekstityyppi

Argumentatiivinen eli kantaaottava tai arvioiva teksti asettaa asioita vastatusten. Tyypillistä argumentoivalle tekstille on se, että siinä arvioidaan ja otetaan kantaa asioihin. (Werlich 1976: 40.) Kantaaottavassa tekstissä saatetaan kertoa myös omaa näkemystä vastakkaisia näkökulmia sillä ajatuksella, että ne pyritään kumoamaan. (Kauppinen–Laurinen 1987: 60–61.) Argumentatiivisia kantaaottavia tekstilajeja ovat esimerkiksi sanomalehtien yleisönosastokirjoitukset, pääkirjoitukset, arvostelut ja kolumnit.

Argumentoivissa tekstimuodoissa arvioidaan käsitteiden välisiä suhteita ja suhteiden paikkaansa pitävyyttä. Werlichin mukaan argumentoivia tekstivariantteja ovat kommentti ja tieteellinen argumentaatio (Werlich 1976: 106). Kommentissa kirjoittaja esittää arviointinsa suhteuttamalla niitä omiin ajatus-, arvo- ja uskomusjärjestelmiinsä. Kommentin tyyli on epävirallinen ja mahdollisesti ironinen, arvostava, halventava,

vakuutteleva tai taivutteleva. Näkökulma on tavallisesti yksikön 1. persoona. Tyypillisesti kommentissa esitetään pääväittäjä ja sille todistusaineistoa ja päätelmiä, jotka tukevat väittämää. Teksti sisältää vastakkainasetteluja, jotka ilmenevät myönteisten ja kielteisten ilmausten vastakkainasettelussa sekä kontrastiivisissa tekstijaksoissa. (Werlich 1976: 107–113.) Tässä tutkimuksessa en käytä tekstilajista nimitystä kommentti, vaan viitataan yleisesti kommentin kaltaisiin teksteihin käsitteellä suostuttelemaan pyrkivä argumentaatio (argument as persuasion), jota käyttää esimerkiksi Meiland (1989).

Werlichin mukaan tieteellinen argumentaatio eroaa suostuttelemaan pyrkivästä argumentaatiosta sillä tavalla, että kirjoittajan esittämistä arvioista johdettavat propositiot ovat punnittavissa valideina hypoteeseina. Termi *tieteellinen* tarkoittaa tässä yhteydessä laajasti sitä, että käytetään metodeja, jotka pohjautuvat yleisesti tunnustettuihin faktoihin ja lakeihin. (Werlich 1976: 113.) Tieteellinen argumentaatio poikkeaa kommentista ensinnäkin siinä, että sen tyyli on muodollista ja teknistä (mts. 270). Näkökulmana on yleensä yksikön 3. persoona, paitsi silloin, kun kirjoittaja viittaa omiin päätelmiinsä ja väittämiinsä. Tekstissä arvioidaan asioita suhteuttamalla tapahtumia ja ajatuksia toisiinsa niin, että tulokseksi saadaan esitettyjen asioiden valossa paikkaansa pitäviä ehdotuksia.

Werlichin käsitys argumentoivan tekstityypin esiintyvyydestä kahdessa erityyillisessä tekstilajissa (kommentti, tieteellinen argumentaatio) rinnastuu Meilandin (1989) käsitykseen argumentoinnista. Meiland esittää, että argumentointi on olennainen piirre pohtivissa tieteellisissä tekstilajeissa. Eritteleviä ja arvioivia piirteitä sekoittuu monissa tieteellisissä teksteissä, joissa pyritään pohtimaan ilmiötä monelta kantilta tieteelliselle metodille tyypilliseen tapaan, mutta samalla myös pyritään vakuuttamaan lukijat esimerkiksi tutkimustuloksen pätevydestä. (Meiland 1989: 186.) Werlichin käsite tieteellinen argumentointi lähentelee Meilandin käsitettä pohtiva argumentointi (argument as inquiry). Meilandin ja Werlichin käsitykset argumentoinnista ovat mielenkiintoisia, ja nostan ne esille, sillä haluan tarkastella näiden käsitysten suhdetta siihen, millaista pohdinta on tämän tutkimuksen aineistossa.

Argumentoivassa tekstissä arvottaminen ja kannanottaminen ilmenee esimerkiksi siinä, että asioita suhteutetaan toisiinsa konditionaalisesti ja konsessiivisesti. Konditionaalisen suhteen merkitsimiä ovat esimerkiksi *jos, ellei, jollei, mikäli, kunhan, siinä tapauksessa että, sillä ehdolla että ja tapauksessa*. Konditionaalinen suhde ilmaisee jonkinlaista vaihtoehtoista todellisuutta ja spekulointia. Konsessiivisen suhteen

merkitsimet voivat indikoida sitä, että kirjoittaja esittää jonkin asian olevan olemassa tai pitävän paikkaansa huolimatta jostain toisesta asiaintilasta. Tällaisia merkitsimiä ovat esimerkiksi konnektorit *mutta*, *vaikka*, *joskin*, *tosin*, *kuitenkin*, *silti*, *kumminkin*, *ainakin* ja *huolimatta*. Argumentoivalle tekstille on tyypillistä myös kausaalisten suhteiden ilmaiseminen silloin, kun perustellaan asioiden yhteyksiä toisiinsa. Kausaalista konnektoreista annoin esimerkkejä edellä ekspositorisen tekstityypin esittelyn yhteydessä. (VISK § 1121.)

Instruktiivinen tekstityyppi

Instruktiivinen tekstityyppi on toimintaa ohjaava tekstityyppi, johon usein sisältyy suunnitteluun liittyvä aspekti (Werlich 1976: 40–41). Tyypillisiä instruktiivisia tekstejä ovat ruokaohjeet, laitteitten käyttöohjeet sekä opastekstit (Kauppinen–Laurinen 1987: 61). Ohjaava teksti voi sisältää syysuhteita, joilla esitettyä toiminnan tapaa perustellaan. Syysuhteita voidaan esittää esimerkiksi kausaalilla semanttisten suhteiden merkitsimillä, kuten *sillä*, *koska*, *jotta*, *siksi*, *siis*, *takia*, *vuoksi* ja *johtuen* (VISK § 1121). Toimintaa ohjaavissa tekstimuodoissa esiintyy subjektiivisia ohjeita tai objektiivisia neuvoja, sääntöjä, määräyksiä ja asetuksia. Imperatiivisen ohjaavuuden varianteja ovat käskyt, toteamukset ja kysymykset. Ohjailevissa toteamuksissa apuverbinä käytetään deonttisia modaaliverbejä *pitää* ja *tulee* ja niiden konditionaalimuotoja *pitäisi* ja *tulisi* (VISK § 1554). Toteamukset voivat olla myös konditionaalisia kysymyksiä, kuten ”Avaisitko ikkunan?” tai kehotuksia, joissa viitataan puhujan tahtoon aikomusverbillä *haluta*, *pyytää*, *tahtoa*, *odottaa* tai *edellyttää*.

Ohjeilla kirjoittaja välittää pyynnön sellaisen ryhmän näkökulmasta, johon hän itse kuuluu. Ohjeen tyyli on kohteliasta, vakuuttavaa ja arvostavaa. Ohjeiden tarkoitus on neuvoa vastaanottajaa suunnittelemaan tulevaa käyttäytymistään. Ohjeita käytetään kommentteissa, raporteissa, poliittisissa puheissa sekä itsenäisinä teksteinä esimerkiksi mainoksissa ja käytösoppaissa. Ohje on siis tekstimuoto, joka usein sisältyy johonkin tekstilajiin. (Werlich 1976: 121–120.)

Edellä esittelemäni tekstityyppien piirteet eivät ole ehdottomia ja yksiselitteisiä. Tekstissä voi olla samaan aikaan usean tekstityypin piirteitä, eikä rajanveto tekstityyppien välillä ole aina selvää. Myös esittelemieni semanttisten suhteiden ilmaisukeinojen esiintyminen ja tulkinta riippuu aina tekstiyhteydestä, ja syntaktisesti sama ilmaus voi toimia eri kontekstissa eri merkityksessä. Reaalikoevastauksen

edustamaa tekstilajia tai siinä ilmentyviä tekstityyppejä ei ole aikaisemmin tutkittu, mutta Marttunen ja Laurinen toteavat Tekstityyppi-teoksessaan (1987: 104) äidinkielen silloisen ainekirjoituksen yhteydessä, että lukiossa arvostetaan sen yleissivistävän ja jatko-opintoihin valmistavan tehtävänsä vuoksi tieteellistä erittelevää kirjoittamista. Heidän mukaansa erittelevää kirjoittamista pidetään oppineisuuden merkinä ja analyysoivaa ja pohtivaa tekstiä vaativana kirjoittajaa. Erittelevä ja analyysoiva teksti vaatii täsmällistä käsitteenmäärittelyä ja harkittua sidoskeinojen käyttöä. Teoksessa tehdään muitakin huomioita ylioppilaskokeen tekstilajista, mutta siinä viitataan silloiseen äidinkielen ainekirjoitukseen, jonka muoto ja määräykset eivät koske enää nykyistä koetta eikä oman aineistoni reaalikoevastauksen piirteitä.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

3.1 Tekstianalyysi tutkimusmenetelmänä

Tutkimuksessani kuvaan terveystiedon ylioppilaskokeen pohtivuutta edellyttävien vastauksia laadullisen tekstianalyysin keinoilla. Tutkimukseni on osittain kartoittavaa tutkimusta, jonka tarkoitus on selvittää vähän tunnettuja ilmiöitä (pohdinta) ja osittain tutkimukseni on kuvailevaa tutkimusta, jonka tarkoitus on dokumentoida aineiston keskeisiä ja kiinnostavia piirteitä (Hirsjärvi 2012: 137–139). Toteutan kuvaamisen tarkastelemalla, millaisia jäsennostapoja teksteistä löytyy, millaisia tekstityyppien kombinaatioita vastaukset edustavat ja millaisia kokonaisuuksia niistä muodostuu.

Kvalitatiiviselle tutkimukselle on tyypillistä se, että siinä ei lähdetä testaamaan ennalta määrättyjä hypoteeseja, vaan se mikä nähdään tärkeänä, määräytyy aineiston perusteella. Analyysin lähtökohtana käytetään usein induktiivista analyysia, jossa aineistoa tarkastellaan monitahoisesti ja yksityiskohtaisesti (Hirsjärvi 2012: 161–164). Analyysissäni tarkastelen terveystiedon ylioppilaskoevastausten tekstilajia vastausten rakenteen, sisällön ja tyylin muodostamana kokonaisuutena. Jaan vastaukset funktionaalsiin jaksoihin, joilla on erilaisia tehtäviä vastauksen kokonaisuuden kannalta. Jaksojen tyyliä luonnehdin tekstityyppien avulla ja ryhmittelen toisiaan muistuttavat vastaukset sen mukaan, millainen tekstityyppi on niissä vallitseva. Tekstityypin piirteitä analysoin lauseitten välisten semanttisten suhteitten, vastausten leksikaalisten piirteiden ja modaalisuuden asteen perusteella. Näiden lisäksi kiinnitän huomiota vastausten muodolliseen rakenteeseen sekä kokonaisuuden jäsentelyyn. Jäsennostapoja tarkastelen luvussa 5.

Tekstityyppeihin vaikuttavat leksikaaliset ja kieliopilliset piirteet. Leksikosta kiinnitän huomioni erityisesti sanoihin, joilla kirjoittaja kytkee esittämänsä ajatukset toisiinsa. Näitä kykentöjä tarkastelemalla voidaan tehdä päätelmiä siitä, onko kyseessä pohtiva, argumentoiva, kuvaileva vai jokin muu tekstityyppi. Saman vastauksen sisällä voi esiintyä eri tekstityyppien piirteitä. Tekstityyppi, samoin kuin tekstin jäsentymisen ja siirrot ovat häilyviä käsitteitä, mutta pyrin vähentämään tulkinnanvaraisuudesta syntyviä ongelmia sillä, että esittelen luokitukseni perustelut ja pyrin antamaan monipuolisesti esimerkkejä, jotta analyysini olisi ulkopuolisen arvioitavissa.

3.2 Terveystiedon ylioppilaskoe aineistona

Tutkimukseni lähtee liikkeelle kiinnostuksesta tarkastella sitä, miten kirjoitetussa tekstissä voidaan ilmentää pohdintaa ja osoittaa kriittistä ajattelutaitoa, jotka molemmat ovat aiemmissa tutkimuksissa osoittautuneet hankaliksi suomalaisille opiskelijoille ja oppilaille. Aineistoni rajautui ylioppilaskoevastauksiin, koska koevastaukset ovat yksi perinteinen koulumaailman tietoa testaava tekstilaji. Valitsin terveystiedon kokeen, koska terveystieto on suhteellisen uusi ja suosittu ylioppilaskoeaine ja halusin tutkia reaaliaineen tekstitaitoja. Terveystiedon kokeessa on myös tyypillisesti pohtivuutta edellyttäviä tehtäviä, jotka ovat osoittautuneet hankaliksi. Aineisto rajautui siis sitä mukaa, kun tutkimuskysymykseni tarkentuivat. Aineistoni on valmiina oleva aineisto, eli sitä ei ole kerätty tutkimustani varten. Siinä mielessä se on autenttinen aineisto, mutta olen kuitenkin tutkijana vaikuttanut siihen, mitä vastauksia valitsen tarkastelun kohteeksi.

Aineistoni koostuu 71:stä terveystiedon ylioppilaskoevastauksesta keväältä 2009 ja keväältä 2011. Tehtävien valitsemiseksi kävin läpi kaikkien terveystiedon ylioppilaskokeiden tehtävänannot ja keräsin niistä sellaiset koekerrat, joissa on paljon pohdintaa edellyttäviä tehtävänantoja. Tällä perusteella pyysin Ylioppilastutkintolautakunnalta tutkimusluvan kevään 2009 ja kevään 2011 terveystiedon ylioppilaskoetehtäviin. Ylioppilastutkintolautakunta säilyttää jokaiselta kirjoituskerralta vastauksista yhden prosentin. Arkistoitavat vastaukset on valittu sattumanvaraisesti eri kouluilta ympäri Suomea.

Valitsin tutkimukseeni kolme eri tehtävää, joiden tehtävänannot esittelen seuraavaksi. Ensimmäinen tehtävä kuuluu näin:

- (1) Arviolta sadoissatuhansissa suomalaisissa kodeissa pidetään lemmikkieläimiä, ja niiden määrä on kasvussa. Kuvaile ja pohdi, minkälaisia terveysvaikutuksia lemmikkieläinten pitämisellä on ihmiselle.”
Tehtävänantoon liittyy lisäksi kuva naisesta ja koirasta. (Terveystiedon ylioppilaskoe, kevät 2009, tehtävä 5)

Tehtävänannossa vastauksen kannalta tärkeitä osia ovat predikaattivalinnat *kuvaile* ja *pohdi*, jotka vaikuttavat olennaisesti siihen, mitä vastaustekstillä odotetaan. Pelkkä terveysvaikutusten kuvaileminen ei siis riitä, vaan aihetta pitää jollain tavalla pohtia. Tehtävänantoon liittyy myös kuva hymyilevästä naisesta, joka pitelee koiraa lähellä.

Kuva voi vaikuttaa siihen, että vastauksissa käytetään usein esimerkkinä koiraa. Vastaisuudessa viitataan tähän tehtävään lemmikkitehtävänä.

Toinen valitsemani tehtävänanto kuuluu seuraavasti:

- (2) Pohdi liikuntaan ja urheiluun liittyvää doping-ilmiötä eettisestä näkökulmasta. (Terveystiedon ylioppilaskoe, kevät 2009, tehtävä 6)

Tehtävänannossa edellytetään pohtimaan ilmiötä ja annetaan valmiina näkökulma, josta asiaa pitää tarkastella. Doping-tehtävä on rajattu lemmikkitehtävää suppeammaksi, sillä se ei edellytä ilmiön laajempaa kuvailua. Toiseksi tehtävänanto rajaa pohdinnan eettiseen näkökulmaan. Verrattuna lemmikkitehtävään, tässä tehtävässä ei siis riitä, että kokelas pohtii dopingin terveysvaikutuksia, vaan pohdinnan näkökulman tulisi olla eettisissä kysymyksissä, joita dopingin käyttöön liittyy. Toisesta tehtävästä käytän jatkossa nimitystä doping-tehtävä.

Kolmas valitsemani tehtävänanto kuuluu näin:

- (3) Pohdi tupakkalaissa esitetyjä kieltoja ja rajoittamiskeinoja eettisestä näkökulmasta. (Terveystiedon ylioppilaskoe, kevät 2011, tehtävä 6)

Tehtävänanto muistuttaa muotoilultaan kevään 2009 doping-tehtävää. Molemmissa pyydetään pohtimaan aihetta eettisestä näkökulmasta. Vastaisuudessa viitataan kolmanteen tehtävään tupakkatehtävänä.

Järjestin kokoamani vastaukset niiden saaman pistemäärän mukaan ja valitsin jokaisesta tehtävästä kaikkien pistemäärien vastauksia. Reaalikokeiden vastaukset arvioidaan pistemäärillä nolasta kuuteen. Valitsin tehtävät sattumanvaraisesti, mutta niin, että otin mukaan joka tehtävästä kaikkien pistemäärien edustajia mahdollisimman tasaisesti. Aineistossani on kuusi nollan pisteen ja viisi kuuden pisteen vastausta sekä 12 kappaletta pistemäärien 1–5 vastauksia. Nollan ja kuuden pisteen vastauksia on vähemmän, sillä niitä ei ollut aineistossa yhtä paljon mitä muiden pisteiden vastauksia. Aineistooni ei sattunut yhtään kuuden pisteen doping-tehtävän vastausta eikä yhtään nollan pisteen lemmikkitehtävän vastausta.

Ylioppilaskoetekstejä tutkittaessa täytyy ottaa huomioon tekstien tuottamiskonteksti. Tekstit ovat olemassa ilman tutkijaa, sillä niitä ei ole tuotettu tutkimuksen takia. Tekstit on kuitenkin kirjoitettu valtakunnallisesti strukturoidussa koetilanteessa, jossa kokelaalla on lukion tavanomaiseen koetilanteeseen verrattuna luultavasti suurempi onnistumisen paine. Kirjoituksiin panostetaan oletusarvoisesti arkikirjoitelmaa enemmän. Kirjoitustilanteessa kokelaalla ei ole ollut mahdollisuutta

kysyä neuvoa tai tarkennuksia epäselviin kohtiin tai etsiä tietoa ulkopuolelta. Kokelailla on myös omat käsityksensä ylioppilaskokeen vaatimuksista. Kokelaan omaksumat konventiot koulun koeteksteistä ja tässä tapauksessa terveystiedon teksteistä vaikuttavat vastaamistapaan.

Ylioppilaskoetilanteessa vastaustekstin kirjoittamiseen vaikuttaa se, millainen kokemuksen muokkaama käsitys kirjoittajalla on koevastauksen genrestä. Kokemus vastauksesta syntyy vuosien saatossa koulumaailmassa, ja kokemukseen vaikuttavat pitkälti opettajat, sillä oppilaat eivät yleensä lue toistensa koevastauksia tai saa palautetta teksteistään muilta kuin opettajilta. Toisin sanoen suomalaisen opetuskulttuurin konventiot siirtyvät opettajien välityksellä oppilaille ja oppilaat toteuttavat koeteksteissä omia käsityksiään tekstilajista. Tästä syystä voin huomioida analyysissäni koulussa opettavien kirjoituskäytänteiden vaikutusta esimerkiksi tekstin aloitus- ja lopetustapoihin, sillä kielenkäyttöä määrittelee aina diskurssiyhteisön sisällä sovitut konventiot.

Esseevastaus on kunkin kokelaan itse konstruoima tekstikokonaisuus siitä tiedosta, jota hän on aiheesta omaksunut. Tämä tieto suodattuu kokelaan näkemysten läpi. Eri oppilaat voivat saada aikaiseksi hyvin erilaisia vastauksia samasta aiheesta, mikä kuvastaa sitä, miten erilaisia tietämisen ja suhtautumisen tapoja tehtävissä asetettuihin kysymyksiin voi olla. (Virta 1995:241.) Tässä tutkimuksessa en keskity tietämisen ja suhtautumisen tarkasteluun.

Valitsin oman tutkimusaineistoni tehtävänantojen muotoilun perusteella, sillä tehtävänanto vaikuttaa siihen, millaista tekstiä kokelaan odotetaan tuottavan eli millainen vastauksen tekstilaji on. Muissa aineissa kuin äidinkielessä eri tekstilajien piirteitä ei kuitenkaan opiskella kovin tietoisesti, vaikka kaikissa oppiaineissa tekstilajikonventioiden omaksumista tapahtuu sen perusteella, miten oppiaineessa käsitellään oppiainekohtaisia tekstejä. Kahdessa aineistoni tehtävänannossa näkökulma on eettisessä pohdinnassa. Ihmisen terveyden arviointi ja sairauksien hoitaminen edellyttää aina eettistä pohdintaa, sillä hoitojärjestelmää ei voi rakentaa puhtaan objektiivisiin luonnontieteellisiin perusteisiin. Terveystietoon kuuluu aihealueita, joiden ongelmiin ei välttämättä ole yksiselitteisiä ja selkeitä vastauksia. Käsitys siitä, mikä on hyväksi terveydelle ja hyvinvoinnille, vaihtelee eri aikoina ja riippuu usein siitä, keneltä asiaa kysytään. (Kannas, Eskola, Välimaa & Mustajoki 2010: 8–11.)

Kokeiden tekstien tiedollista sisältöä opetellaan koko lukion ajan. Myös tekstien teknistä muotoa harjoitellaan lukiossa viimeistään kertaavilla kursseilla, joilla usein

myös tehdään jonkinlainen harjoituskoe. Lopullinen koetilanne on kuitenkin ainutlaatuinen, sillä kokelaat ovat yleensä tilanteessa ensimmäistä kertaa. Toki tuotettava teksti muistuttaa niitä lukuisia koetekstejä, joita koulussa on tuotettu, mutta toisin kuin koulussa yleensä kirjoittamiseen ei voi pyytää neuvoa eikä koetilanteessa pääse kommunikoimaan muiden kanssa. Esimerkiksi opettajalta ei voi kysyä tarkennusta tehtävänantoon.

Opitut asiat pitää koetilanteessa pystyä jäsentämään paperille niin, että se vastaa tehtävänannon vaatimukseen. Tekstilajin määrittelyssä yksi lähtökohta on se, että käsityksemme tekstilajeista on konventionaalinen. Kulttuurin ja kunkin viestintätilanteen käytänteet tulee tuntea, jotta voi tuottaa muodoltaan, tyyliältään ja sisällöltään sopivan tekstin. (Bhatia 2004: 25.)

Ylioppilaskokeen yleisö on erikoislaatuinen, sillä vastauksen lukee opettaja sekä vähintään yksi ylioppilastutkintolautakunnan sensori. Erikoistapauksessa koevastauksen lukee useampi sensori. Joskus ylioppilaskoetehtävä asettaa tekstile kuvitteellisen määrätyn yleisön silloin, kun kokeessa harjoitellaan jotain erikseen määriteltyä tekstilajia. Äidinkielen tekstitaidon kokeessa on tällaisia tehtävänantoja. Kokelaan pitää esimerkiksi kirjoittaa uutinen tai arvostelu, jolloin teksti tulisi kirjoittaa ikään kuin se julkaistaisiin jossain toisessa mediassa.

Reaalikokeiden määräyksissä ja arviointiperusteissa mainitaan erikseen, että pohdiskelua edellyttävissä tehtävissä tulee erottaa tosiasiat, perustellut kannanotot ja mielipiteet. Arviointiperusteissa sanotaan myös, että syitä ja seurauksia pitää tarkastella asianmukaisesti eri näkökulmista, ja esitetyt väitteet tulee perustella selkeästi. Kokelaan pitää siis kyetä osoittamaan kriittinen suhtautuminen tietoon ja omiin ajatuksiin, tai ainakin kokelaan tulee kyetä erottaman tietojensa lähde. Vastauksen kokonaisuuden tulee olla jäsenneily ja asiasisällöltään johdonmukainen. Esitettävien tietojen tulee olla tehtävän kannalta olennaisia ja niitä tulee esittää riittävästi. (Reaaliaineiden kokeiden määräykset 2011.)

4 VASTAUSTEN FUNKTIONAALISET JAKSOT

Ensimmäinen tutkimuskysymyksen on se, millaisia ovat terveystiedon ylioppilaskoevastaukset pohtivuutta edellyttävissä tehtävissä. Analysoin vastauksia tekstilajiteoreettisesta näkökulmasta, jolloin lähtökohtani on vastauksen kokonaisuuden kommunikatiivinen funktio tekstilajin puolesta sekä vastauksen eri osien funktiot vastauksen kokonaisrakenteen muodostumisen kannalta. Pyrin siis löytämään vastauksista yhteneväisiä pienempiä yksikköjä, joita nimitän funktionaaliksi jaksoiksi sekä yhteneväisyyksiä siinä, miten vastaukset jäsentyvät kokonaisuutena.

Löysin vastauksista osia, jotka muistuttavat toisiaan kommunikatiiviselta funktioltaan, sisällöltään ja kielen piirteiltään. Funktionaaliset jaksot määrittelin siten, että niputin toisiinsa tiivistä liittyvät asiat samaan jaksoon ja määritin, mikä tehtävä jaksolla on vastauksen kokonaisuudessa. Tarkkailin sitä, mitä aiheita jaksot käsittelevät, mitä näkökulmia ne tuovat vastaukseen ja millaisia kielellisiä piirteitä jaksoilla on. Luokittelin jaksot yhteensä kymmeneen funktionaaliseen jaksoon, jotka ovat nimeltään pohjustus, määritelmä, esimerkki, kannanotto, vaihtoehto, johtopäätös, kommentti, ohje ja kuvaus. Se, mitä jaksoja kussakin vastauksessa esiintyy, on yhteydessä tehtävänantoon ja vastausten kokonaisjäsenystapaan, mutta löytämäni jaksosten perusteella voidaan sanoa, että terveystiedon pohtivuutta edellyttävässä ylioppilaskoevastauksien funktionaalisisissa rakenteissa on yhtenäisiä piirteitä.

Seuraavaan kahteen taulukkoon (taulukko 1 ja taulukko 2) olen koonnut tiivistetysti jaksosten kommunikatiiviset funktiot sekä keskeisimmät piirteet. Olen merkannut taulukkoon myös position, jossa jakso yleensä esiintyy suhteessa koko vastaukseen tai muihin jaksoihin. Taulukkoon kokoamani asiat ovat tiivistyksiä ja yleistyksiä. Olen pyrkinyt muutamalla sanalla antamaan yleiskuvauksen jokaisen jaksosten piirteistä, joita avaan tässä luvussa tarkemmin esimerkkien avulla. Tässä luvussa esittämäni kuvauksen perusteella analyysini voisi olla toistettavissa ja myös sovellettavissa teksteihin, joiden kontekstuaaliset piirteet ovat riittävän lähellä omaa aineistoani. Taulukoissa on ylimmässä sarakkeessa kunkin jaksosten nimi ja vasemmassa sarakkeessa jaksosten funktio, piirteet ja positio tekstissä.

Taulukko 1. Funktionaaliset jaksot 1.

	POHJUSTUS	MÄÄRITELMÄ	ESIMERKKI	KANNANOTTO	VAIHTOEHTO
FUNKTIO	pohjustaminen, aiheen kontekstualisointi	pohjustaminen, käsitteiden määrittely	antaa esimerkin, havainnollistaa	esittää väitteitä ja perusteluja, esittää kannanoton	esittää vaihtoehdoisen toimintamallin
PIIRTEET	yleiseen tasoon ja aikaan viittaava leksikko, toteavat verbit, narratiivin piirteitä	lyhyt, erittelevä	deskriptiivinen, erittelevä, argumentoiva, sisältö ei ole poleeminen	argumentoivan tekstityypin piirteitä	argumentoivan tekstityypin piirteitä
POSITIO	vastauksen alussa, uuden aiheen alussa, yleensä vain yksi vastauksessa	vastauksen alussa yleensä vain yksi vastauksessa	vastauksen keskellä, useita peräkkäin	vastauksen keskellä useita peräkkäin	kannanottojakson yhteydessä

Taulukko 2. Funktionaaliset jaksot 2.

	JOHTOPÄÄTÖS	KOMMENTTI	LAAJENNUS	OHJE	KUVAUS
FUNKTIO	kokoaa esitettyjä näkökulmia, esittää kirjoittajan näkemyksen	sulkee vastauksen, esittää huomion,	laajentaa aiheen käsittelyn näkökulmaa	antaa toimintaohjeen	kuvailee tehtävänannon aihetta
PIIRTEET	konsekutiivisia merkitsimiä, yleiseen tasoon viittaa leksikkoo	fraasimainen, ei tuo sisältöön uutta	konditionaalinen spekuloi	instruktiivinen, velvoittava	deskriptiivisen tekstityypin piirteitä, ei ota kantaa, raportoiva
POSITIO	vastauksen tai aihealueen käsittelyn lopussa	lopussa, keskellä	vastauksen lopussa	uponneena pohjustukseen tai johtopäätökseen, itsenäisenä vastauksen keskellä	keskellä vastausta, useita peräkkäin

Annan seuraavaksi esimerkkejä löytämistäni jaksoista ja kuvailen niiden tyypillisiä piirteitä tekstityyppiluokittelun avulla. Etenen esittelyssä niin, että aloitan vastausten alkupuolella tyypillisesti esiintyvistä jaksoista, joita ovat pohjustus ja määritelmä. Sen jälkeen esittelen vastauksen käsittelyosassa esiintyviä jaksoja, joita ovat esimerkki, kannanotto ja vaihtoehto. Vastauksen lopussa tyypillisesti esiintyviä jaksoja ovat johtopäätös, kommentti ja laajennus. Viimeiseksi esittelen jaksoja, joita

esiintyy vähän tai jotka ovat usein irrallisia koevastauksen kommunikatiivisen funktion kannalta. Näitä ovat ohje- ja kuvausjaksot.

Kaikki funktionaaliset jaksot voivat olla jossain määrin irrallisia. Siitä syystä vaihtoehtoinen analyysitapa olisi ollut antaa yhden funktionaalisen jakson nimeksi ”irrallinen jakso”, joka voisi sisältää kielellisiltä piirteiltään ja sisällöiltään muita jaksoja muistuttavia, mutta vastauksen kokonaisuuden kannalta irrallisia jaksoja. Tällainen analyysi olisi kuitenkin ollut tämän aineiston kohdalla liian tulkinnanvarainen. Osan jaksoista voi helposti nimetä irralliseksi vastauksen sisällä, mutta osan kohdalla irrallisuus on häilyvämpää. Jaksoilla voi olla irrallisesta sisällöstään huolimatta vastauksen kokonaisuutta rakentavia tehtäviä. Irrallisuuden arviointi vaatisi myös kokonaisvaltaisempaa vastausten tietokäsitysten ja tiedon laadun analysointia, johon en tässä tutkimuksessa keskity.

Funktionaaliset jaksot voivat myös limittyä keskenään, sillä jaksot ovat oma tekemä kategoriani ja olen joutunut tekemään kompromisseja jaksojen määrittämisessä välttääkseni liian monen luokan syntymisen, jolloin analyysi ei enää kertoisi mitään vastauksista. Limittymisestä huolimatta jaksot ovat pääosin selkeärajaisia ja jaksojen välille voi tehdä eroja silloin, kun otetaan huomioon niiden kommunikatiivinen funktio, kielen piirteet ja positio tekstissä. Tässä on ero esimerkiksi esimerkkijakson ja kannanottojakson välillä: molempien kommunikatiivinen funktio on antaa esimerkki vastauksen lähtökohtaa ajatellen, mutta kannanottojaksossa sisältö on selkeämmin perusteluja vaativa tai väite mielipiteen muodossa. Kannanottojakson tehtävä on siis myös osoittaa, mitä mieltä kirjoittaja on.

Kahdessa vastauksessa on otsikko, joka voitaisiin luokitella funktioltaan pohjustukseksi, sillä otsikoissa toistetaan tehtävänannon aihe tiivistettynä. Reaalikoevastauksessa ei kuitenkaan odoteta otsikon käyttöä, vaikkei siitä sakotetakaan, joten jätän otsikot funktionaalisten jaksojen luokittelun ulkopuolelle. Myös Mikkonen (2010: 109) on jättänyt lukiolaisten mielipidekirjoituksia analysoidessaan otsikot pois analyysistä, sillä ne ovat selkeästi oma yksikkönsä ja niiden funktio lukijan johdattelussa on otsikoiden yleisfunktio, jota ei tarvitse erikseen määritellä.

4.1 Pohjustus

Vastausten alussa on lähes aina funktionaalinen jakso, jota nimitän pohjustukseksi. Pohjustuksen funktio on johdatella lukijaa tulevaan, tiivistää vastaus ja antaa jonkinlainen yleiskuva siitä, mitä kokelas ymmärtää tehtävänannon aiheella.

Pohjustuksessa tehtävääannon aihe sijoitetaan yleisemmälle tasolle ja pyritään näin osoittamaan ymmärrys aiheen merkityksellisyydestä. Pohjustuksen kaltaisia jaksoja voi sisältyä myös vastauksen käsittelyosaan, jolloin pohjustus ei toimi johdantona koko vastaukselle, vaan vastauksen sisällä esitettävälle uudelle asialle.

Pohjustusjakson tunnistaa siitä, ettei siinä vielä anneta yksityiskohtaisia esimerkkejä, vaan liikutaan melko yleisellä tasolla. Pohjustuksessa myös usein toistetaan tehtävänanto omin sanoin ja saatetaan ottaa kantaa. Annan seuraavaksi esimerkkejä kielenaineuksista, jotka ovat tyypillisiä pohjustusjaksolle. Yleisellä tasolla liikkumista ilmentävät esimerkiksi kvanttoripronomini *moni* (1), joka ilmaisee summittaista lukumäärää ja pronominit *joka* (2) ja *kaikki* (3), jotka ilmaisevat universaalia kvantifikaatiota (VISK § 740). Jaksot ovat melko deskriptiivisiä, mutta etenkin esimerkissä (3) on myös narratiiviselle tekstityypille tyypillisiä piirteitä, kuten temporaalista suhdetta ilmaiseva konjunktio *kun*. Siinä kerrotaan pieni tarina, jolla selitetään dopinginkäytön mahdollisia motiiveja.

- (1) **Moni** voi kokea itsensä yksinäiseksi, ja kaipaa seuraa elämäänsä. Tämä ei välttämättä tarkoita uuden seurustelukumppanin hankintaa, vaan suloista lemmikkiä. Voi olla, että **moni** ajattelee lemmikin tuovan seuraa ja samalla aktiiviteettia elämään.
- (2) Tupakka tappaa. Tupakointi heikentää terveyttä. Tupakointi on hengenvaarallista. Tupakoinnista varoitetaan **joka paikassa** ja todistettavasti se on terveydelle haitallista. Yhteiskuntamme yrittää kitkeä tätä tapaa monin, mutta silti tupakoitsijoiden määrä on nousussa.
- (3) Kun liikunnan harrastaminen muuttuu kilpaurheiluksi, on omalla suorituksella entistä suurempi merkitys. **Kaikki** tavoittelevat kirkkainta mitalia, pääsy palkintopallille on jo suuri saavutus. Jatkuvasta ponnistelusta huolimatta oma tulos ei tyydytä **kaikkia**, halutaan olla vielä parempia. Kun omat keinot on käytetty, eikä tavoiteltuja tuloksia ole saavutettu, on turvaututtava muihin keinoihin; dopingiin.

Laajempi näkökulma voi syntyä myös siitä, että näkökulma on yhteisössä, kuten perheessä tai yhteiskunnassa. Jako yksilöön, yhteisöön (4) ja yhteiskuntaan (5) on myös yksi terveystiedon oppiaineessa esiintyvä asioiden jäsentämistapa.

- (4) Lemmikkieläimistä on muodostunut nykypäivän varsinainen buumi. **Monet perheet** haluavat ottaa lemmikin, että lapsella olisi seuraa, mutta **monet pariskunnat** ja yksin asuvat ottavat lemmikeitä ihan vain omaksi iloksi, ja jättävät lapset jopa hankkimatta.

- (5) Lemmikkieläinten, kuten koirien ja kissojen määrä on lisääntynyt **suomalaisessa yhteiskunnassa** ja sen johdosta ihmiset ovat saaneet useita terveysvaikutuksia.

Seuraavassa jaksossa (6) annetaan yksityiskohtaisempia esimerkkejä, mutta aiheen vaikutusalueen laajuus osoitetaan adjektiivin *yleinen* käytöllä. Superlatiivi korostaa aiheen merkittävyyttä:

- (6) Doping-aineita käyttää **yleisimmin** kilpaurheilijat kestävyysuorituksissa (hiihdossa, yleisurheilussa). EPO on **yleisin** kestävyysuorituksissa käytetty doping. Myös astmalääke on **yleinen**, sillä se avaa ja laajentaa hengitystä.

Vastauksissa esiintyy pohjustusjaksoja, joissa korostuu se, että aihe sijoitetaan jollain tavalla ajallisesti. Analyysini alkuvaiheessa erotin tällaiset ajalliset sijoittamiset omaksi aloitustavakseen, sillä se on useasti toistuva aloitustapa ja myös kielellisesti melko eksplisiittisesti esitetty. Ajalliseen sijoittamiseen liittyy aikaan viittaavaa leksikkoa, kuten *niin kauan kuin, aiemmin, jokapäiväistä, varhaisesta vaiheesta, aluksi, kohti 2000-lukua ja halki vuosisatojen*. Ajallisen sijoittamisen funktio vastauksessa on kuitenkin sama kuin pohjustuksenkin: se alustaa vastausta, johdattelee aiheeseen ja kertoo sen, millaisiin asioihin kirjoittaja liittyy aiheen. Päällekkäisen analyysin ja sirpaleisuuden välttämiseksi niputan ajallisen sijoittamisen yhdeksi pohjustuksen tyypiksi, jota en nimeä erikseen.

Annan muutaman esimerkin pohjustuksista, joissa oleellisessa osassa on asian ajallinen kontekstualisointi. Seuraavassa esimerkissä (7) edetään narratiiviselle tekstityypille ominaisesti historiasta nykypäivään ja samalla esitellään tehtävänannossa mainitun tupakkalain kehitystä. Jaksossa on myös narratiiviselle tekstityypille ominaisia temporaalisen suhteen merkitsimiä, kuten *viime, aikana, kun, samalla ja nyt*.

- (7) Tupakkalaki on viime vuosikymmenten aikana uudistettu moneen kertaan. Ensimmäinen muutos oli kun tupakointi kiellettiin julkisissa sisätiloissa. Ravintoloiden vuoro oli seuraavan ja ravintolat joutuivat rakentamaan tupakka koppeja. Samalla ikäraja nostettiin 18-vuoteen. Nyt ollaan kieltämässä tupakan polttoa parvekkeilla, autossa jossa on lapsi matkustajana, askeja piiloon kaupan hyllyiltä, askit samanvärisiksi.

Edellinen pohjustus (7) on vastauksen kokonaisuuden kannalta relevantti, sillä pohjustamisen ohessa siinä esitellään tupakointiin liittyvä lain säätelemä ikäraja ja se, että tupakkalaki on muuttunut ja tulee muuttumaan. Aloituksessa on aikaan viittaavaa leksikkoa, mutta kronologisuus syntyy lisäksi aikamuotojen vaihtelulla. Aluksi viitataan tupakkalain tilanteeseen yleisesti perfektillä ”on - - uudistettu”. Sen jälkeen kerrotaan

historiasta imperfektissä ”ensimmäinen muutos oli”, ”ravintolat joutuivat rakentamaan” ja ”ikäraja nostettiin”. Lopussa verbiliitto ”ollaan kieltämässä” viittaa lähitulevaisuuteen. Seuraava (9) lemmikkitekstin aloitus on samankaltainen. Temporaalisen suhteen merkitsimiä siinä on esimerkiksi *jo* ja *aluksi*. Lisäksi siinäkin mennyt aikamuoto ja aikaan viittaava leksikko viittaavat narratiiviseen tekstityyppiin.

- (8) Ihminen on kesyttänyt eläimiä lemmikikseen ja avukseen *jo* varhaisesta vaiheesta lähtien. Vaikka *aluksi* eläimen pito on ollut enemmän käytännön hyötyihin tähtäävää on se kohti 2000-lukua tullessa muovautunut paljolti oman mielihyvän tuottamisen kohteeksi.

Seuraavissa esimerkeissä ei mennä yhtä pitkälle historiaan, mutta niissä viitataan yhtä lailla siihen, että tupakkalaki on muuttunut ennenkin käyttämällä aikaan viittaavia adverbeja ja adverbiaaleja *taas*, *lähiaikoina*, *tällä hetkellä* (10), *koko ajan*, *lähivuosina* (11), *päivittäinen*, *joka päivä* (12) ja *vuosi vuodelta*, *kokoajan* (13):

- (9) Tupakkalakia on tiukennettu **taas** lisää **lähiaikoina** ja **tällä hetkellä** tupakointia koskee monet säädökset.
- (10) Suomen tupakkalaki uudistuu **koko ajan**. Siihen on **lähivuosina** lisätty erilaisia sääntöjä ja siitä on tehty entistä tiukempi.
- (11) Tupakointi on meidän kaikkien **päivittäinen** näky. Koemme mahdollisesti **jokapäivä** passiivista tupakointia tai poltamme itse.
- (12) Tupakkalakin on tiukentunut **vuosi vuodelta**, mutta silti tuntuu, että tupakointi lisääntyy **kokoajan** vain enemmän ja enemmän.

Pohjustusjakson tunnistamiseen vaikuttaa siis jakson positio vastauksen tai aihealueen alussa sekä leksikko, joka sitoo aiheen käsittelyn vielä melko yleiselle tasolle. Erityisesti niissä pohjustusjaksoissa, joissa aihe sijoitetaan ajallisesti, esiintyy narratiivisen tekstityypin piirteitä. Niissä on aikaan viittaavia adverbeja sekä temporaalisia suhteita ilmaisevia konnektoreita (VISK § 1121). Ajallisessa sijoittamisessa voidaan myös edetä kronologisesti, mikä liittyy narratiiviseen tekstityyppiin. Aiheen yleistäminen vastauksen alussa siis pohjustaa ja kontekstualisoi vastausta, mutta se voi olla myös koevastauksen kommunikatiivista funktiota ajatellen keino osoittaa, että kokelas ymmärtää sen, miksi aihe on tärkeä.

4.2 Määritelmä

Määritelmä on jakso, jonka kommunikatiivinen tehtävä on osoittaa, mitä kokelas ymmärtää vastauksissa käyttämillään käsitteillä. Määritelmäjaksot ovat lyhyitä, yleensä

vain lauseen mittaisia, ja menevät sekä positioltaan että funktioltaan joskus limittäin pohjustusjakson kanssa. Tämän vuoksi määritelmän olisi voinut niputtaa yhdeksi pohjustusjakson tyypiksi, mutta määritelmiä esiintyy selvästi myös itsenäisinä jaksoina ja muuallakin kuin pohjustusjakson yhteydessä. Jaksoilla on selkeä pohjustava ja selittävä funktio vastauksen kokonaisuuden kannalta. Määritelmäjaksoissa osoitetaan käsitteiden suhteita toisiinsa, joten niitä voidaan pitää piirteeltään ekspositorisena eli erittelevänä. Vertaan vastauksista löytämäni määritelmäjaksoa Werlichin nimeämiin määritelmän piirteisiin, mutten tarkoita määritelmällä omaa tekstilajiaan, vaan se on tässä tutkimuksessa funktionaalisen jakson nimi (vrt. Werlich 1976: 75).

Jaksojen piirteitä voidaan kuvata myös sen mukaan, mitä piirteitä niissä ei esiinny. Määritelmäjakson yksi piirre on se, että siinä ei esitetä kannanottoja, temporaalisia suhteita tai kontrastiivisuutta. Määritelmäjaksossa ei siis oteta kantaa dopingin tai tupakan eettisyyteen tai anneta esimerkkiä lemmikin terveystaivauksista, jolloin se ei ole esimerkki- tai kannanottojakso.

Määritelmä voi olla sanakirjamääritelmän kaltainen, jolloin sanojen merkitys pyritään selittämään toisten verbaalisten merkkien avulla ja näin pyritään osoittamaan se, mihin sanalla viitataan ja mitä sillä kussakin kontekstissa tarkoitetaan (Werlich 1976: 75). Aineistossani esiintyvät määritelmät eivät ole aukottomia tai kovinkaan tyhjentyviä, mutta ne osoittavat sen, mitä kokelas käyttämillään termeillä ymmärtää.

Aineistossani määritelmiä on erityisesti doping-tehtävän vastauksissa. Se johtuu luultavasti siitä, että doping on lainasana, jonka merkitys ei ole niin itsestään selvä kuin esimerkiksi lemmikin. Doping-sanana vierasperäisyyteen viittaa myös se, että se määritellään *tarkoittaa*-verbin avulla (1, 2), mikä korostaa sitä, ettei sanan merkitys ole välttämättä yleisesti tunnettu.

- (1) Doping tarkoittaa erilaisia aineita ja lääkkeitä, jotka parantavat liikuntasuoritusta.
- (2) Dopingilla tarkoitetaan anabolisia steroideja ja testosteronia, jotka vaikuttavat suorituskykyä nostavasti, mutta samalla terveyttä haittaavasti.

Seuraavissa esimerkeissä määritellään doping-ilmio ja samalla tullaan määritelleeksi se, että doping tarkoittaa joitain kiellettyjä aineita. Määritelmillä on siis myös pohjustava funktio.

- (3) Yleistynyt doping-ilmio tarkoittaa sitä, että yhä useimmat urheilijat käyttävät joitain kiellettyjä aineita oman suorituksensa parantamiseksi.

- (4) Dopingilla tarkoitetaan jotakin kiellettyä ainetta, mitä urheilijat käyttävät parantaakseen urheilusuoritustaan. Kiellettyjä aineista tekee se, että niitä ei ole tutkittu niin paljon, että voitaisiin olla varmoja niiden turvallisuudesta. Yleisesti ottaen doping-aineet ovat jollain tavoin vaarallisia urheilijan keholle.

Määritelmä voidaan muodostaa myös olla-verbin avulla toteamalla, että x on y, kuten seuraavassa esimerkissä (5):

- (5) Doping on oman urheilusuorituksen parantamista yleensä laillakin kiellettyjen lisäravinteiden tai hormonien avulla.

Myös tupakka on määritelty aloituksissa (6). Tupakkaa ei tarvitse määritellä sanakirjamääritelmän tapaan, vaan määritelmän avulla se kontekstualisoidaan terveystietoon.

- (6) Tupakka on terveydelle haitallinen fysikaalinen sisäilman epäpuhtaus. Tupakka sisältää monia terveydelle haitallisia aineita, ja se myös vaikuttaa erilaisten sairauksien kehittymiseen, esimerkiksi keuhko- ja suusyövän.

Toteamalla että tupakka on terveydelle haitallinen ja riippuvuutta aiheuttava myrky, tupakalle annetaan terveystiedon kannalta merkityksellinen asema. Sen lisäksi, että määritelmäjaksossa osoitetaan käsitteitten hallintaa, määritelmä voi toimia myös vastauksen pohjustuksena. Esimerkiksi tupakan myrkyllisyyteen viittaavat määritelmäjaksot perustelevat sitä, miksi tupakkalainsäädännössä rajoitetaan tupakointia.

Vaikka lemmikkieläinteksteissä ei ole tarpeen määritellä lemmikkiä sen tarkemmin, lemmikkitehtävän vastauksissa esiintyy jaksoja, joissa määritellään terveys:

- (7) WHO:n eli Maailman terveysjärjestön mukaan terveys on fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kokonaisuus, ei pelkästään sairauden puuttumista.
- (8) Ihmisen terveys koostuu psyykkisestä, sosiaalisesta ja fyysisestä toimintakyvystä.

Terveyden määritelmä on terveystiedon oppiaineessa erityisessä asemassa, sillä oppiaineen sisäinen tiedonjäsentämistapa pohjautuu yllä mainittuun Maailman terveysjärjestön määritelmään. Vaikka läheskään kaikissa vastauksissa tätä terveyden määritelmää ei sanota eksplisiittisesti, on se kuitenkin nähtävissä vastauksissa. Osa vastauksista jäsentyy selkeästi niin, että aluksi käsitellään terveyden kolmea

ulottuvuutta erikseen sekä pohditaan niiden vaikutusta toisiinsa. Se, mitkä käsitteet on tarpeen määritellä, on oppiainekohtaista ja diskurssiin sidottua.

Terveystiedossa ja muissakin reaaliaineissa on olemassa erikseen koetehtävätyyppejä, joissa ohjeistetaan nimenomaan määrittelemään käsitteitä. Määrittely voi siis olla olennaisessa osassa reaaliaineen koevastausta. Määritelmajaksojen määrä ja pituus vastauksessa riippuu todennäköisesti siitä, millaista sanastoa tehtävänanto velvoittaa käyttämään, minkä voi havaita määritelmajaksojen esiintyvyyden erosta doping-tehtävän ja lemmikki- ja tupakkatehtävien välillä.

4.3 Esimerkki

Esimerkki ja kannanotto ovat funktionaalisia jaksoja, joilla on keskenään samankaltaisia kommunikatiivisia tehtäviä vastauksen kokonaisuuden kannalta. Molempien jaksoiden funktio koevastauksessa on havainnollistaa asioiden välisiä yhteyksiä ja perustella vastauksen lähtökohtaa esittämällä väitteitä ja perusteluita. Esimerkkijakso on yleensä kuvaileva tai erittelevä. Siinä saatetaan todeta ja kuvailla asiointiloja, mutta myös esittää syy-seuraussuhteita. Vastauksen lähtökohtana toimii aina ensisijaisesti tehtävänanto. Esimerkkijakson funktio on antaa esimerkki, joka liittyy tehtäväännossa määriteltyyn lähtökohtaan. Esimerkkijaksoissa esitetään väitteitä, perusteluita ja johtopäätöksiä, jotka yhdessä tukevat vastauksen lähtökohtaa. Esimerkkijaksossa voidaan myös esittää varaus, joka supistaa sitä, missä tilanteissa esitetyt väitteet pätevät. Osa esimerkkijaksoiden sisältämistä väitteistä voivat olla kyseenalaisia totuuspohjaltaan, mutta en ota totuuspohjaan kantaa.

Olennaista on analyysini kannalta se, että esimerkkijaksossa ei ole perusteluita vaativia mielipiteitä, vaan huomioita, joiden yhteys todellisuuteen ja tehtävänantoon pyritään osoittamaan. Väitteet tosin voidaan esittää mielipiteen ilmaisulle tyypillisillä kielellisillä keinoilla, kuten *mielestäni*-alkuisilla ilmauksilla. Analysoin vastauksissa esitettävät väitteet funktionaalisesti. Väite ei siis tarkoita analyysissäni samaa kuin kieliopillinen termi väitelause (vrt. VISK § 887). Analyysissäni väite tarkoittaa sitä esimerkkijakson sisältöä, joka esittää väitteen suhteessa tehtävänannon lähtökohtaan. Näin ollen väite voi olla kysymyslauseen muotoinen tai koostua ajatukseltaan samanlaisista virkkeistä, jotka sijaitsevat toisistaan erillään.

Esittelen seuraavaksi kaksi lemmikkitehtävän jaksoa, jotka edustavat tyypillistä esimerkkijaksoa. Jaksoiden tehtävä on osoittaa, että kirjoittaja kykenee yhdistämään lemmikin omistamisesta mahdollisesti koituvat mielenterveydelliset hyödyt ja haitat,

mutta kyse ei kuitenkaan ole väitteistä, jotka sinänsä vaatisivat perustelua tai kannanottoa: molempien sisältö on totuusarvoltaan helppo hyväksyä. On yleistä tietoa, että ihmisen psyykelle on hyväksi saada seuraa ja että lemmikki voi toimia sosiaalisten suhteiden korvikkeena. Jaksojen tehtävä ei siis ole esittää kannanottoja, vaan osoittaa kirjoittajan kykeneväisyys nähdä yhteyksiä käytännön havaintojensa ja tehtävänannon välillä.

Jaksoissa esitetään väitteitä ja perusteluja. Molemmissa on hallitsevana deskriptiivisen tekstityypin piirteitä. Jaksoissa todetaan vallitsevia asiointiloja, mikä näkyy esimerkiksi niiden modaalisuuden asteessa: käytettävät verbit ovat pääsääntöisesti indikatiivissa, mikä tekee esitetyistä asioista varmoja, muttei ehdottoman varmoja. Ensimmäisessä esimerkissä (1) perustelua vahvistetaan modaalisuudeltaan välttämättömyyttä ilmaisevalla *tulla*-apuverbillä: ”ihmisen tulee myös saada kuulua - -”.

- (1) Lemmikkieläimen kanssa voi tehdä paljon. Ihmisen psyykkiseen terveyteen vaikuttaa paljon itsetunto. Oman lemmikkieläimen kanssa pärjääminen erilaisissa kisoissa ja näyttelyissä vahvistaa itsetuntoa. Ihmisen tulee myös saada kuulua johonkin ryhmään ja kokea yhteenkuuluvuuden tunnetta, mikä mahdollisuus annetaan lemmikkieläimen omistajalle.

Jaksossa (1) annetaan käytännön esimerkkejä siitä, mikä lemmikin omistamisessa vaikuttaa positiivisesti psyykkiseen terveyteen, joten implisiittisesti siihen sisältyy väite lemmikin terveystaustuksista. Jaksossa on deskriptiivisen tekstityypin piirteitä, sillä siinä käsitellään asioita ilmiöitä rekisteröivästi ja siinä esitellään havaintoja aiheesta staattisesta näkökulmasta (Werlich 1976:39). Jaksossa ei esitetä kausaalisia tai kontrastiivisia suhteita, vaan asiat suhteutuvat toisiinsa sisältönsä ja lähekkäisen position perusteella.

Seuraava esimerkkijakso (2) on edellisen kaltainen. Siinä esitetään monta väitettä, jotka kaikki liittyvät vastauksessa esitettyyn lähtökohtaan, mutta ne ovat oikeastaan saman asian toistoa hieman eri näkökulmista. Väite vain on jakautunut useaan eri kohtaan ja muodostuu sisällöllisesti näiden yhdistelmästä (’Lemmikki vaikuttaa positiivisesti terveyden sosiaaliseen osa-alueeseen’). Jaksossa perustellaan väitettä kuvailemalla havaintoja staattisesta näkökulmasta käyttämällä indikatiivin preesenssiä, joten jaksossa on deskriptiivisen tekstityypin piirteitä.

- (2) Yksinäiselle ihmiselle lemmikkieläin tuo seuraa. Omistaja puhuttelee sitä, leikkii sen kanssa ja kohtelee sitä hyvin. Ihmisen mielenterveys kärsii,

mikäli hänellä ei ole sosiaalisia suhteita. Lemmikkieläin voi osittain paikata sosiaalisia suhteita, sillä onhan parempi puhua lemmikille kuin itselleen. Myös tunne siitä, ettei ole omassa kodissa yksin, luo mielenrauhaa ja lisää ehkä kodiikkuuttakin. Lemmikki tuo myös turvaa.

Jaksossa (2) listataan asioita, mikä näkyy deskriptiiviselle tekstityypille ominaisissa additiivissa partikkelissa *myös* ja luettelon osana olevasta konjunktiosta *ja* (VISK § 1121). Jakson voidaan myös tulkita maltillisesti argumentoivan lemmikkieläimien terveyshyötyjen puolesta. Siinä on perustelevia konnektoreita, kuten konditionaalinen *mikäli* ja kausaalinen *sillä*, jotka voidaan nähdä myös argumentoivan tekstin piirteenä. Itsenäisinä jaksoina esimerkijaksot voikin usein kuvitella myös argumentoivamman tekstin osaksi.

Esimerkijaksoissa voi väitteen, perustelun ja johtopäätöksen lisäksi esiintyä varauksia. Jaksojen funktio on sama, mitä esimerkijaksoilla yleensä, mutta varauksen esittäminen lisää esimerkijaksoon argumentatiivisempaa sävyä. Vaikka jaksossa on argumentatiivisia piirteitä, vastustekstin funktion kannalta voidaan ajatella, että on olennaista osoittaa ymmärtävänsä eri näkökulmat, vaikka niihin ottaisikin samalla kantaa. Varaus ei siis ole oma funktionaalinen jaksonsa, vaan rinnasteinen esimerkijaksoissa esitettäviin väitteisiin ja perusteluihin. Inka Mikkonen on väitöskirjassaan (2011) eritellyt lukiolaisten mielipidekirjoitusten funktionaalisia jaksota argumentaatioanalyysin keinoin. Hän nimittää **myönnytykseksi** varauksen kaltaista jaksota, jossa tehdään tilaa vastapuolen näkökannoille (mts. 105). Varauksien esittäminen tekee jaksosta erittelevämpiä, koska ne tuovat mukaan eri näkökulmia. Esittelen varaukset yhtenä esimerkijakson ja kannanottojakson piirteenä, mutta jos vastauksille tekisi hienosyisempää analyysiä, väitteet, perustelut, varaukset ja johtopäätökset voisi erotella omiksi yksiköikseen.

Seuraavassa esimerkijaksossa (3) esitetään väitteen ja perustelun lisäksi varaus. Varaus esitetään itsestään selvyytensä episteemistä varmuutta ilmaisevan asenneadverbin *luonnollisesti* avulla (VISK § 667). Varausta seuraa konsessiivisella *mutta*-konjunktiolla tehtävä varauksen kumoaminen.

- (3) Ensimmäisenä mieleen tulee usein eläinten mukana sisälle kulkeutuvat bakteerit ja mikrobit. Jotkut näistä luonnollisesti ovat ihmisille haitallisia, mutta useimmat ihmiseläimistöille vaarattomia. Punkit kuitenkin ovat kiusallinen hyönteinen joka voi pesiä lemmikin turkissa.

Jakson tehtävä vastauksessa on ilmaista lemmikistä koituvia haittoja (”ensimmäisenä mieleen tulee - - bakteerit ja mikrobit”). Kun bakteerit on käsitelty, kerrotaan vielä toinen mahdollinen haitta, punkit.

Myös kahdessa seuraavassa esimerkkijaksossa esitetään varauksia. Esimerkissä 4 eritellään lemmikin psyykkisiä terveysvaikutuksia. Jaksossa esitetään tehtävänantoa tukeva väite ”lemmikki edistää psyykkistä terveyttä”. Väitettä seuraa toteava varaus, joka rajataan koskemaan osaa lemmikin omistajista kvanttoripronominilla *joillekin*. Yhdessä modaaliapuverbin *saattaa* kanssa varauksen sävy on ehdollinen.

- (4) Useimmille ihmisille jotka omistavat lemmikin, niin tämä tuo iloa heille, eli lemmikki edistää psyykkistä terveyttä. Joillekin saattaa lemmikin hoidosta kehkeytyä stressiä, joka altistaa sairastumiselle.

Seuraavassa esimerkissä (5) esitetään väite, jota seuraa kahden varauksen ketju:

- (5) Terveydellisiä haittavaikutuksia on kotieläimissä melko vähän. Suurin ongelma on se, jos joku omistajista on allerginen. Tällöin usein kuitenkin luovutaan lemmikistä. Aina on kuitenkin mahdollista, että joku vieras saa eläimestä allergisen reaktion.

Ensimmäinen varaus kumoaa väitteen implikoiman ongelman: jos on allerginen, lemmikistä luovutaan, jolloin terveyshaittoja ei synny. Toinen varaus kumoaa taas yhden implikaation: ”vaikka omistajat itse eivät olisi allergisia, vierailijat voivat saada allergisen reaktion, jolloin lemmikistä koituu terveyshaittoja”. Molempiin varauksiin sisältyy konsessiivinen konnektiivi *kuitenkin* (VISK § 1121). Edellisen kaltaisen varauksen sisältävät esimerkkijaksot ovat ekspositorisia eli eritteleviä.

Esimerkkijakson funktio on siis tarjota esimerkki, joka liittyy tehtävänannon aiheeseen ja kirjoittajan vastauksessa antamiin lähtökohtiin. Esimerkkijaksot ovat kaiken kaikkiaan melko deskriptiivisiä. Niissä kuvaillaan asiantiloja, jotka eivät vaadi perusteluita osakseen. Niissä voidaan kuitenkin myös esittää lieviä kannanottoja ja eritellä ilmiöitä osoittamalla syy-seuraussuhteita. Esimerkkijaksoissa varaus voi olla vastaväitteen huomioiva ja sen tyrmäävä argumentatiivinen varaus tai vastaväitteen esille nostava erittelevä varaus. Esimerkkijaksoissa onkin enemmän kyse siitä, että kirjoittaja osoittaa ymmärtävänsä havaitsemiensa ilmiöiden ja oppimansa tiedon välistä suhdetta. Koevastauksessa tämä tieto pitää kyetä muotoilemaan tehtävänannon vaatimalla tavalla.

4.4 Kannanotto

Kannanotto muistuttaa esimerkkijaksoa funktion puolesta, sillä se on aihepiiriltään yhtenäinen jakso, jossa esitetään väite ja perusteluja vastauksen lähtökohdalle. Se tuo näkökulmia tehtävänantoon, ja jaksoja esiintyy samassa vastauksessa useita peräkkäin. Kannanottojakson ja esimerkkijakson ero on siinä, että kannanotossa esitetään mielipiteitä sekä näkemyksiä, jotka vaativat perusteluja. Kannanottojakso on siis tekstityypiltään argumentatiivisempi, mikä näkyy esimerkiksi yksikön ensimmäisen persoonamuodon käytössä, kontrastiivisissa, konditionaalisissa ja konsessiivisissa ilmauksissa sekä kärjistyksissä. Raja ei aina ole selkeä, mutta analyysini tukena käytän myös vastauksen kokonaisrakennetta ja vastauksen lähtökohtaa.

Esittelen seuraavaksi erilaisia kannanottojaksoja. Reilun pelin ja epäoikeudenmukaisuuden arviointi eivät ole universaaleja totuuksia, vaan mielipiteitä jakavia asioita ja siten kannanottoja. Väitteitä perustellaan eri tavalla, mitä esimerkkijaksoissa: esimerkissä (1) on argumentatiiviselle tekstityypille ominaista konditionaalin käyttöä sekä kausaalisuuta ilmaiseva konjunktio *koska*, joka on yleinen perusteluja aloittava konjunktio. Kannanottaminen näkyy myös arvottavassa leksikossa (”reilun pelin henki”; ”epäoikeudenmukainen”).

- (1) Doping-aineet ovat kiellettyjä, koska ne ovat vastoin reilun pelin henkeä ja niiden käyttö olisi epäoikeuden mukaista niitä kilpailijoita kohtaan, joilla ei ole varaa tai mahdollisuutta hankkia doping-aineita.

Seuraava kannanottojakso (2) ottaa vielä voimakkaammin kantaa. Siinä on arvottavaa ja kärkeäkin leksikkoa, joka on tyypillistä suostuttelemaan pyrkivälle argumentoinnille. Siinä osoitetaan argumentoivalle tekstityypille ominaista kontrastiivisuutta konjunktioilla *vaan* sekä korostamalla johtopäätöstä adverbilla *mitään*: ”ei ole mitään hyvää tai hyväksyttävää”, joka on myös episteemisen modaalisuuden asteikolla ehdottomuutta korostava.

- (2) Dopingin jälkeen ihminen ei ole enää niin sanotusti ihminen. Vaan steroideilla täytetty luonnon olento. Se ei ole luonnollista ja se on epäreilua peliä, joten eettisestä näkökulmasta katsoen dopingissa ei ole mitään hyvää tai hyväksyttävää.

Argumentatiivisuutta lisää myös se, jos jaksossa esitetään eksplisiittisesti mielipiteitä, kuten seuraavassa esimerkissä (3). Jaksossa ilmaistaan mielipide, jonka

mukaan doping voi olla tietyssä olosuhteessa ('harrastekäytössä') sallittua. Jaksossa esitetään kaksi mielipidettä, mutta niitä ei perustella millään tavalla.

- (3) Mielestäni harrastekäyttöön liittyvä dopingin käyttö voisi olla sallittua, mutta kilpaurheilussa ei todellakaan.

Kannanottojaksoihin voi myös sisältyä varaus (4), jossa otetaan huomioon jokin vaihtoehtoinen näkökulma, joka kuitenkin yleensä tyrmätään suostuttelemaan pyrkivälle argumentoinnille tyypillisesti (ks. Kauppinen–Laurinen 1987: 60–61.)

- (4) Jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus. Tällä perusteella tupakoinnin kieltäminen mm. työpaikoilla ja ravintoloissa on oikeutettu. Sillä, vaikka tupakoitsijalla on oikeus polttaa, ei hänellä ole oikeutta pakottaa muita hänen lähellään olevia ihmisiä tupakoimaan passiivisesti, mikä on myös todella haitallista.

Esimerkki (4) havainnollistaa hyvin sitä, että varauksellisuus ei automaattisesti luo tekstiin tilaa muille näkökulmille, vaan saattaa suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa myös pyrkiä hiljentämään vastaväitteitä huomioimalla ne ja sen jälkeen tyrmäämällä vastaväitteet.

Kannanottojakso voi muodostua myös kirjoittajan näkökulmasta, jonka funktio on arvioiminen. Jakso voi koostua arviosta ja perustelusta (5), jolloin arvio on oikeastaan jakson väite ja muu osa perustelee väitettä. Jakso voi myös koostua arviosta ja kuvauksesta (6), jossa arvio toimii taas kantaa ottavana väitteenä, mutta sitä ei sen enempää perustella.

- (5) Lapsien kannalta on hyvä, ettei päiväkotien ja koulujen alueella saa polttaa tupakkaa, ettei lasten tarvitse hengittää tupakansavua tahtomattaan/huomaamattaan.

- (6) Tupakkatuotteita ei saa myydä alle 18-vuotiaille eikä täysikäinen saa luovuttaa niitä alaikäiselle. Ikäraja on kohtuullinen ja on kaikin puolin hyvä, että sellainen on. Tupakat eivät myöskään saa enää olla esillä esimerkiksi kaupoissa, ettei lapset tai nuoret kiinnostu erivärisistä tupakka-askeista.

Kumpikaan edellisistä esimerkeistä ei oikeastaan sisällä eettistä näkökulmaa, vaan niissä arvioidaan tupakkalainsäädännön toimivuutta. Arvioivista jaksoista usein puuttuu eettinen näkökulma, jonka vuoksi nimitin jaksoja ensin vain arvioiksi, en kannanotoiksi. Huomasin niiden kuitenkin limittyvän funktioltaan kannanottojakson kanssa, joten päädyin tekemään arvioivista jaksoista kannanottojakson yhden tyypin. Jaksoissa otetaan selkeästi kantaa jakson esittelemään aiheeseen ("on hyvä"; "on kohtuullinen";

”on kaikin puolin hyvä”) ja osoittautui liian tulkinnanvaraiseksi rajata se, milloin näkökulma on eettinen tai tukee eettistä pohdintaa. Arviointiin keskittyvä kannanottojakso on kuitenkin tupakkatehtävän tehtävänannon kannalta irrallinen.

Esimerkkijaksot (luvussa 4.3) ja kannanottojaksot voivat koostua monenlaisista väitteiden, perustelujen ja johtopäätösten yhdistelmistä. Ensimmäisessä analyysissäni erottelin jaksoista hienosyisemmin sen, mikä osa jaksoista on väitettä, perustelua, johtopäätöstä, kuvailua tai kannanottoa. Tällainen tarkempi analyysi voisi kertoa enemmän jaksojen eroista, mutta toisaalta erojen tekeminen oli käyttämälläni menetelmillä sen verran tulkinnanvaraista, että se teki analyysistäni epäluotettavamman.

Vaikka jaksojen koostumus on monitulkintaista, niitä voidaan tarkastella sen mukaan, miten jaksot suhteutuvat tehtävänantoon ja vastauksen lähtökohtaan. Rajaani siis esimerkkijakson ja kannanoton itsenäiseksi jaksoksi monen asian perusteella: yhdessä jaksossa käsitellään samaa aihealuetta, siinä on sidosteisuutta indikoivia kielellisiä piirteitä, se liittyy omana yksikkönään vastauksen lähtökohtaan ja osittain sillä perusteella, että kirjoittaja on jakanut jakson muodollisesti omaksi kappaleekseen. Näiden kaikkien tekijöiden huomioiminen lisää analyysini luotettavuutta.

Vastauksen lähtökohta on merkittävässä asemassa siinä, analysoinko jonkin jakson esimerkkijaksoksi vai kannanotoksi. Ongelmanratkaisujäsennyksissä lähtökohta esitellään vastauksen alussa usein kannanoton muodossa. Näin ollen myös sitä seuraavat lähtökohtaa perustelevat jaksot ovat usein kantaa ottavia. Sen sijaan esimerkiksi aihepiirijäsennyksessä lähtökohta on yleensä toteavampi väittäjä, jota kyllä voidaan havainnollistaa esimerkeillä, mutta joka ei välttämättä vaadi mielipiteen esittämistä tuekseen.

4.5 Vaihtoehto

Vaihtoehto on jakso, joka muistuttaa kannanottojaksoa siinä mielessä, että siinä otetaan usein kantaa ja arvioidaan jotain tilannetta. Siinä on siis argumentatiivisen tekstityypin piirteitä. Vaihtoehtojaksoon voi sisältyä väitteitä, arvioita, perusteluja ja johtopäätöksiä samalla tavalla, kuin esimerkki- ja kannanottojaksoihin. Vaihtoehtojakson funktio on esittää jokin vaihtoehtoinen toimintatapa tai ratkaisuehdotus käsiteltävään ongelmaan.

Vaikka vaihtoehtojaksossa saatetaan ottaa kantaa, kyseessä ei kuitenkaan ole kannanottojakso, sillä vaihtoehtojaksossa on selkeästi vaihtoehtoisen todellisuuden ilmaiseva sävy, joka syntyy tulevaisuuteen suuntautuvasta konditionaalista käytöstä. Vielä tätäkin piirrettä merkittävämmän vaihtoehtojakson tehtävä on esittää

argumentoinnin päätteeksi ratkaisuehdotus. Sillä on siis myös jonkinlainen johtopäätöstä muistuttava funktio, jonka tulkinta on vahvasti sidoksissa jakson positioon vastauksessa. Seuraavissa esimerkeissä on kantaa ottava sävy, joka syntyy kärjistävästä leksikosta (1) sekä oikeellisuuden arvioinnista (2). Myös deonttista velvollisuutta ilmaiseva *pitäisi* (3) lisää jaksojen argumentatiivista sävyä ja viittaa vaihtoehtoiseen asiantilaan:

- (1) Kilpaurheilussa pitäisi olla useammin dopingtestejä, jotta nämä ”huijarit” kärehtäisivät.
- (2) Olisi kuitenkin oikein, että sairastuneet ihmiset saisivat käyttää dopingaineita valvotussa tilassa ettei he saa dopingista liikaa hyötyä mutta kuitenkin pääsisivät samalle tasolle muiden kilpailijoiden kanssa.
- (3) Kaikkiin kouluihin joissa on lukio samassa tai erikseen yläasteen kanssa, pitäisi laittaa tupakkapaikka katoksen kanssa. Tupakka on joillekin ihmisille sellainen asia, jonka avulla jaksavat päivän.

Vaihtoehto voi myös olla jakso, jossa arvioidaan jotain vaihtoehtoa joko siinä mielessä, että sen toimivuus pyritään tyrmäämään (4, 5) tai niin, että annetaan jokin ratkaisuehdotus ongelmalle (6, 7).

- (4) Värillisten askien katsotaan houkuttelevan asiakkaita, joten vaikuttaisiko yksinkertaisen tylsiksi muutetut askit polttajien määrään? On epätodennäköistä, että jo polttavat henkilöt lopettaisivat.
- (5) Raskaana olevat naiset, jotka polttaa altistavat sikiön monille eri sairauksille ja lapsi voi syntyä sairaana tai jälkeen jääneenä. Jos kielletäisiin laissa polttaminen, etenkin lasta odottavien äideiltä, silti olisi varmasti joku, joka polttaisi.
- (6) Tupakointia yritetään kitkeä ja tavoitteena onkin saada Suomesta vielä täysin savuton. Onnistumisesta ei tiedetä varmaksi, mutta se olisi jokaisen terveyden kannalta suuri positiivinen asia ja askel kohti terveempää elämää ja tulevaisuutta.
- (7) On esitetty, että tulevaisuudessa myöskään autoissa, joissa on kyydissä alaikäisiä, ei saisi polttaa. Kielto suojaisi lasten terveyttä ja estäisi esimerkiksi pieniä lapsia altistumasta savulle ja myrkyille ymmärtämättään.

Edellisistä esimerkeistä voidaan havaita, että niissä vaihtoehtoisuutta esitetään konditionaalilla avulla. Konditionaalilla voidaan ilmaista suunnitelmia, jotka eivät vielä ole toteutuneet oikeassa maailmassa, mutta jotka ovat ajateltavissa olevia vaihtoehtoja (VISK § 1592). Vaihtoehtojaksoja luonnehtii siis mahdollisuuden ilmaisemisen tai jonkin mahdollisuuden tyrmäämisen tavoite.

Vaihtoehdot, jotka ottavat vastaväitteen huomioon tyrmätäkseen sen, muistuttavat funktioltaan esimerkki- ja kannanottojaksoja, joissa esitetään varaus. Vaihtoehto on siis jaksone yksi varauksellisuuden ilmaisemisen keino. Vaihtoehto on kuitenkin selkeämmin itsenäinen jaksone, kuin varaus, joka sisältyy esimerkki- ja kannanottojaksoihin. Vaihtoehdossa myös selkeästi esitetään mielipiteitä tai otetaan jollain tapaa kantaa. Jakson voisi myös niputtaa yhdeksi kannanottojakson tyyppi, mutta kuten edellisistä esimerkeistä voi huomata, jaksolla on tulevaisuuteen tai vaihtoehtoihin todellisuuden tiloihin viittaava sävy, joka erottaa sen funktioltaan kannanotoista, joissa yleensä otetaan kantaa vallitseviin olotiloihin. Tämä raja on häilyvä, mutta vastauksen kokonaisuuteen sijoitettuna jaksone ero on selkeämpi.

4.6 Johtopäätös

Johtopäätös on funktionaalinen jakso, joka kokoaa vastauksessa käsiteltyjä asioita ja pohdintaa. Johtopäätös voi myös sisältää ratkaisuehdotuksen erityisesti ongelmanratkaisujäsenystä noudattavissa vastauksissa. Yleensä jaksone positio on vastauksen lopetuksessa, mutta se voi sijaita myös käsittelyosan keskivaiheilla eräänlaisena välikoontina. Tässä tutkimuksessa johtopäätös tarkoittaa jaksone, jonka tehtävä on ilmaista koko vastauksen pohdinnan tai argumentoinnin tuloksena syntyvä johtopäätös. Johtopäätös-sanaa käytetään usein synonyyminä seuraukselle silloin, kun tehdään syy-seuraussuhteiden analyysia. Analyysissani en erittele sitä, mikä osa jaksoneista on väitettä, perustelua ja johtopäätöstä, vaikka toki vastauksissa tehdään paljon erilaisia johtopäätöksiä.

Jaksoneen sisältyy kokoavia elementtejä, joissa on leksikaalisesti yhtymäkohtia pohjustusjaksoneen. Kokoaminen näkyy kausaalisen suhteen ilmauksissa ja kokoavassa leksikossa. Kun pohjustuksessa lähdetään yleiseltä tasolta kohti yksityiskohtaista, johtopäätösjaksoneen yksityiskohdista kootaan taas yleisemmän tason väitteitä. Tällainen rakenne on yksi koulussakin opetettava tekstin jäsenystapa: alussa esitetään yleistys, keskellä yksityiskohtaisempia esimerkkejä ja lopussa tehdyt huomiot kootaan yhteen.

Johtopäätös kokoaa käsiteltyjä asioita ja siinä saatetaan ottaa kantaa, vaikka vastauksessa ei muuten esitettäisi mielipiteitä. Seuraava esimerkki (1) sisältää useita johtopäätösjaksoneen ominaisia piirteitä:

- (1) Lemmikkieläimillä on siis monia terveystaikutuksia ihmiseen. Ne ovat enimmäkseen psyykkisiä ja sosiaalisia, mutta joskus myös fyysisiä, kun on aktiivinen lemmikki. Kaikki terveystaikutukset eivät kuitenkaan ole hyviä,

mutta harva lemmikki aiheuttaa kuitenkin kohtuuttomasti huonoja terveysvaikutuksia omistajalleen.

Jaksosta löytyy konsekutiivinen partikkeli *siis*, joka kokoaa aiemmin pohdittua yhteen (VISK § 1121). Universaalia kvantifikaatiota ilmaiseva pronomini *monia* laajentaa näkökulmaa lopetukselle tyypillisesti. Ensimmäisen virkkeen jälkeen jaksossa tiivistetään vastaus vertailemalla erilaisia terveysvaikutuksia. Vertailevuus syntyy määrää ilmaisevista adverbeista *enimmäkseen*, *kaikki*, *harva* ja *kohtuuttomasti* sekä näitä asioita konsessiivisesti rinnastavista konjunktiosta *mutta* ja adverbista *kuitenkaan* (VISK § 1121). Vertailevuutta voisi pitää jonkinlaisena pohdinnan piirteenä, mutta toisaalta jakso referoi aiempaa vastausta, jossa kerrotaan ensin lemmikkien terveyshyödyt ja sitten haitat.

Annan seuraavaksi esimerkkejä muista piirteistä, joita olen löytänyt johtopäätösjaksosta. Olen jaotellut piirteiden esittelyn aihealueittain, mutta samassa esimerkissä voi olla useita johtopäätökselle ominaisia piirteitä. Selkeyden vuoksi kiinnitän huomiota aina yhteen piirteeseen kerrallaan.

Tärkein johtopäätöksiä luonnehtiva piirre liittyy niiden sisältöön. Jaksossa kootaan yhteen sitä, mitä vastauksessa on käsitelty. Kokoaminen näkyy siinä, että johtopäätöksissä on metatekstiä, joka viittaa siihen, mitä vastauksessa on edellä kirjoitettu (2, 3).

- (2) Lemmikkieläinten terveysvaikutuksia pohtiessa päätyy siihen, että lemmikkieläimet vaikuttavat ihmisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen terveyteen, niin hyvässä kuin pahassakin.
- (3) Yhteenvetona voisi *siis* sanoa että lemmikkieläimet ovat parhaimmillaan ihmisen tovereita, stressinpoistajia, läheisyydenantajia ja yleensäkin toimintakyvynylläpitäjiä. Harvemmin kuulee ihmisten valittavan eläimistä terveydelle koituvia rasitteita.

Johtopäätöksissä on myös kokoavia adverbeja, jotka suhteuttavat asioita niiden yleisyyteen (4) (VISK § 649) sekä konsekutiivisen suhteen merkitsimiä (5, 6), jotka liittyvät kausaalisuuteen (VISK § 1128). Näitä piirteitä voidaan pitää ekspositoriselle tekstityypille ominaisina.

- (4) **Yleisesti** doping edustaa väärää arvoja ja sumentaa urheilun perusajatusta sekä reilua peliä. Onkin hyvä, että dopingin käyttöä pyritään kitkemään entistä tehokkaammin.
- (5) Lemmikki **siis** kohentaa terveyden jokaista osa-aluetta, jolloin terveyden kokonaisuus pysyy eheänä.

- (6) Tärkeintä olisi tiedottaa polttamisen haitoista, asettaa rajoituksia polttajan ympäristön terveyden edistämiseksi, mutta kuitenkin muistaa polttajan oikeudet omien valintojensa suhteen, kunhan polttaminen ei tapahdu muiden kustannuksella. **Näin** päädytään eettisesti hyväksyttävään tupakanrajoittamistoimintaan.

Yhdessä tekstissä olen luokitellut johtopäätösjaksoksi lopetuksen (7), jossa johtopäätökseen viittaa ainoastaan lopetuksen sisältö. Siinä ei ole konsekutiivisia tai kausaalisia konnektoreita eikä kokoavaa leksikkoa, mutta siinä toistetaan tiivistettynä vastauksessa käsitellyt asiat. Tällä perusteella voidaan sanoa, että johtopäätös voidaan tulkita johtopäätökseksi sen position ja sisällön yhteisvaikutuksen perusteella.

- (7) Lemmikit on hyvä asia ja ne edistävät terveyttä monin tavoin. Lemmikistä voi saada pitkäaikaisen ystävän ja sen avulla voi luoda uusia suhteita.

Johtopäätösjaksossa voidaan myös ottaa kantaa tai esitetään mielipide erityisesti niissä vastauksissa, joissa argumentoidaan tai arvioidaan asioita. Johtopäätöksen, kuten kaikkien jaksojen, piirteet riippuvat siis osittain koko vastauksen tekstityypistä. Doping- ja tupakkatehtävissä kannanotto on luontevaa johtopäätöksen yhteydessä (8, 9), sillä vastauksissa usein lähestytään aihetta ongelmana, jolle etsitään ratkaisua. Kiinnostavaa on se, että myös lemmikkitehtävissä esitetään johtopäätöksessä kannanottoja, vaikka vastaus ei muuten olisi erityisen argumentoiva (10). Kantaa ottavaa lopetusta voi tällä perusteella pitää pohtivan tekstin tyypillisenä piirteenä.

- (8) Tupakointi (aktiivinen ja passiivinen) aiheuttaa paljon pahaa esimerkiksi pahaa hajua, päänsärkyä, pahoinvointia, eri syöpä, keuhkohtaumatautia ja niin edelleen, **joten on oikein** rajoittaa tupakoimista ja tupakoinnin aloittamista.
- (9) **Joten onko oikein** rahastaa haitallisella aineella, onko oikein kärsiä doping aineiden vaikutuksista ja maksaa, jotta pääsisi ”elämänsä” kuntoon. **Minusta ei**, koska doping on kuin huume kauppaa kävisi. Laitonta ja terveydelle haitallista fyysisesti, että henkisesti.
- (10) Lemmikkieläin voi olla siis parantaa ihmisen ja perheen elämänlaatua, mutta myös heikentää sitä. **Mielestäni** lemmikkieläin tuo kuitenkin niin paljon onnellisuutta, mielialan paranemista ja yleensäkin seuraa ihmiselle, että sen hyötypuolet ovat kaikkein merkittävimmät. Kanssakäyminen ja leikkiminen esim. kissan kanssa tuo elämään iloa ja vaihtelua, joita on esim. nykyihmiselle vaikea tarjota. Varsinkin yksinäiselle koti-ihmiselle lemmikkieläin voi olla mitä parhainta seuraa.

Johtopäätösjaksoissa siis kootaan vastauksessa pohdittuja näkökulmia. Koonneissa heijastuvat terveystiedon tiedonjäsenystävät sekä vastakkainasettelujen

(’oikein–väärin; positiivinen–negatiivinen; hyöty–haitta’) vertaileminen. Kannanottamista ja vastakkainasettelua ilmaisee esimerkiksi kontrastiivinen *mutta*-konjuntio sekä vertaileva *kuin*. Johtopäätösjakoissa (11–13) on lisäksi konsekutiivisia ilmauksia, kuten *siis*, *eli* ja *kaiken kaikkiaan*, joita voidaan pitää erittelevän sekä argumentoivan tekstityypin piirteinä. (VISK § 1121.)

- (11) Dopingin käyttö on siis kohtuudella käytettynä ja lääkeaineena oikein, mutta väärässä tarkoituksessa ja liiallisena väärin.
- (12) Eli lemmikkieläimellä ei ole suurta terveydellistä vaikutusta ihmiseen, mutta se on kuitenkin mitä luultavimmin positiivinen.
- (13) Kaiken kaikkiaan eläimen pidosta on pitäjän terveydelle enemmän hyötyä kuin haittaa.

Johtopäätöksessä voi olla myös ohjeistavia piirteitä, kuten velvollisuutta ilmaisevia nesessiiviverbejä. Seuraavissa esimerkeissä on leksikkoa, joka vahvistaa jakson ehdotonta ja normatiivista sävyä, kuten *selvät* (14) ja *aina* (16):

- (14) Säännöt dopingin käytöstä on kilpaurheilussa **selvät** ja niitä jokaisen **tulee noudattaa**.
- (15) Liikunnassa ja urheilussakin **tulee aina** muistaa, mikä on oikein ja mikä väärin, säännöt ja niiden rikkomisesta seuraukset sekä **on kannettava** vastuu omista päätöksistään ja teoistaan.

Kuten antamistani esimerkeistä huomaa, johtopäätösjaksoon sisältyy samoja elementtejä mitä esimerkki- ja kannanottojaksoihin. Lopetuksissa voidaan myös antaa ohje. Johtopäätöksellä on sille ominaisia piirteitä, jotka yhdistyessään tekevät johtopäätöksestä jakson, jolla on oma funktionsa.

Tulkitsen edellä kuvaamani jaksot johtopäätökseksi myös niiden position perusteella, sillä ne sijaitsevat yleensä vastauksen lopussa. Johtopäätös voi kuitenkin sijaita myös keskellä vastausta, jolloin sillä on eräänlaisen välikoonnin funktio. Nämä välikoonnit ovat piirteiltään samanlaisia, mitä vastauksen lopussa esiintyvät johtopäätökset, mutta niissä yleistetään ja kootaan yhteen vasta siihen mennessä vastauksessa pohdittuja asioita ennen kuin siirrytään seuraavaan asiaan. Alkupuolella vastausta voidaan esimerkiksi käsitellä lemmikistä aiheutuvia positiivisia terveysvaikutuksia ja välikoonnin jälkeen siirrytään käsittelemään negatiivisia terveysvaikutuksia. Yleinen välikoonneissa ja johtopäätöksissä esiintyvä kokoava piirre on kausaalisen suhteen merkitsin *siis* (VISK § 1121).

- (16) Lemmikkieläinten terveysvaikutukset **siis** ovat lähinnä positiivisia psyykkisen ja sosiaalisen hyvinvoinnin kannalta.
- (17) Lemmikeillä on **siis suuri vaikutus** ihmisen mielenterveyden säätelyssä sekä arkisen hyvinolontunteen kokemisessa.
- (18) **Näillä kaikilla tekijöillä** on vaikutusta ihmisen hyvään terveyteen. Näiden lisäksi myös elintapasairauksien riskikin voi vähentyä, mikä vauhdittaa hyvää terveyttä entisestään.

Välikoonnin tunnistaa samoista piirteistä, mistä vastauksen lopussa esiintyvän johtopäätöksen: Siinä kootaan sisällöllisesti jo esitettyjä asioita (16), saattaa olla arvottamisesta syntyvä kantaa ottava sävy (17) sekä yleistävää ja kokoavaa leksikkoa (18).

4.7 Kommentti

Kommentti on jaksossa, jossa ilmaistaan jokin huomio aiheeseen liittyen. Siinä kirjoittaja ei varsinaisesti ota kantaa, vaikka jaksossa voi olla mielipiteenilmaisemisen piirteitä. Kommenttia voisi tiivistäen kuvata fraasimaisena retorisenä lisänä. Kommentti on usein hieman irrallinen muusta aiheen käsittelystä ja se esiintyy yleensä vastauksen lopetuksessa lopetusfraasina. Kommenteissa saatetaan viitata sanontaan (1, 2), jolloin kommentti edustaa melko tyypillistä lopetustapaa, eikä näin ollen ole täysin irrallinen vastauksen kokonaisuuden kannalta.

- (1) Niin kuin sanonta sanoo ei ole oikotietä onneen.
- (2) ”Kun urheiluhenki muutettiin rahaksi”, voitaisiin nykymaailmassa todeta.

Kommentissa voidaan myös spekuloida tulevalle (3) tai haikailla jotain mennyttä (4, 5):

- (3) Mielessä liikkuu kuitenkin pelko siitä super-dopingista, jonka käyttö ei näy testeissä ollenkaan.
- (4) Olisipa asiat kuten ennen; silloin urheilusta ja liikunnasta osattiin nauttia aidosti ja ennen kaikkea luonnollisin keinoin puhtaalla omallatunnolla.
- (5) Yhteiskunta ei osaa enään miettiä olematta ilman tupakointia. Se on niin iso osa elämää.

Kommentti voi nimensä mukaisesti olla myös vain aihetta jollain tapaa kommentoiva jaksossa, joka erityisesti vastauksen lopussa ei enää tuo mitään uutta asiaa, ei sisällä kokoavia piirteitä, kuten konsekutiivisia merkittäviä eikä esitä mitään perusteluja

vaativia kannanottoja. Esimerkit (6 ja 7) ovat Werlichin termein impressionistista kuvailua, jossa kirjoittajan oma vaikutelma tuodaan esiin (1976: 47).

(6) Onkin ihmeellistä, kuinka paljon vaikutusta lemmikeillä voi olla arjessa jaksamiseen ja toimintakyvyn ylläpitoon.

(7) Toisille se on sama kuin huumetta ja niinhän se melkein on.

Kuten edellisistä esimerkeistä voi huomata, kommentteissa voi olla kantaaottavia piirteitä ("olisipa asiat kuten ennen"; "on melkein pä yllättävää"), mutta samoissa piirteissä on myös päivittelevää ja ihmettelevää sävyä, joka syntyy konditionaalista ja liitepartikkelista -pA. Aiheen käsittelyyn nämä jaksot eivät tuo mitään uutta, joten kommunikatiiviselta funktioltaan ne ovat vastauksen sulkevia kommentteja.

4.8 Laajennus

Vastauksen lopetuksissa esiintyy johtopäätöksen, ohjeen, kommentin ja kannanoton lisäksi jakso, jota nimitän laajennukseksi. Jaksoissa on pohdintaa, jossa katse suunnataan tulevaan ja spekuloidaan sillä, mikä voisi olla aiheen laajempi merkitys. Jakso eroaa kommenttijaksosta siinä, että jakso tuo vielä uutta sisältöä ja näkökulmaa tehtävänannon määrittämään lähtökohtaan. Laajennuksella on vastauksen kannalta merkittävämpi funktio, sillä siinä pohdintaan tuodaan lisää syvyyttä ja aiheeseen laajempi näkökulma. Tässä mielessä jaksolla on samankaltainen funktio mitä esimerkijaksolla. Jakso erottuu esimerkijaksosta kuitenkin siinä, että vastauksen kokonaisuutta ajatellen jakso laajentaa näkökulmaa ja selkeästi spekuloi aiheella, vaikka aiemmissa jaksoissa on kuvailtu ja vertailtu erilaisia vallitsevia oloiloja.

Tällaisia lopetuksia on lemmikkivastauksissa vain kaksi, ja vain yksi dopingtehtävän lopetus muistuttaa tulevaisuuteen suuntautuvaa kommenttia, joten sitä voi pitää laajennusjaksona. Jakso ei siis ole vastauksissa yleinen, mutta huomionarvoista on se, että molemmat lemmikkitehtävän laajennusjaksot ovat kuuden pisteen vastauksessa ja dopingtehtävän laajennus neljän pisteen vastauksessa eli jakso esiintyy hyviä pisteitä saaneissa vastauksissa.

Ensimmäinen esimerkki (1) on leksikaalis-grammaattisilta piirteiltään pohjustusjakson kaltainen. Siinä on toteavia väitelauseita ja narratiivisia temporaalisen suhteen merkitsimiä, kuten *kun*, *lopulla* ja *tänä päivänä*. Näkökulma on myös yhteiskunnassa eli laajemmalla tasolla. Laajennusjakson erottaa pohjustusjaksosta sen

positio. Positio myös muuttaa jakson funktion: aloituksessa pohjustus johdattelee aiheeseen ja lopetuksessa laajennus suuntaa katseen tulevaan.

- (1) Kun yhteiskunnassa syntyy muutoksia huonompaan suuntaan, kasvaa lemmikkien määrä. Taloustilanteen vaipuminen lamaan niin 1990-luvun lopulla kuin tänä päivänä ovat huomattavasti lisänneet lemmikkieläinten määrää. Eläimistä haetaan lohtua tiukkenevien talousnäkymien keskellä, ja lomautetuilla tai irtisanotuilla ihmisillä on vielä enemmän aikaa huolehtia uusista perheenjäsenistään.

Kahdessa seuraavassa laajennusjaksossa (2, 3) on sisällöllisesti samoja elementtejä, mitä esimerkissä 70. Niissä on kuitenkin kielipolisesti argumentoivana piirteitä kysymyslause, joka tässä kuitenkin voidaan tulkita pohtivaksi ja spekuloiduksi.

- (2) Voisiko lemmikkieläimiä suositella ehkäisemään kansantauteja? Nehän vaikuttavat niin sydän- ja verisuonitautien, tuki- ja liikuntaelin- sekä aineenvaihduntasairauksien, mielenterveydenhäiriöiden kuin hengitystiesairauksienkin riskitekijöihin.
- (3) Kuinka pitkälle ihmisen on lupa mennä urheilun ja liikunnan varjolla, kun puhutaan ihmiskehon ominaisuuksista?

Aiheen laajennus vastauksen lopussa muistuttaa koulussa opetettavia tekstin lopetuskeinoja. Molempia edellä esittämiäni lemmikkitehtävän laajennusjaksoa (2, 3) seuraa vielä erikseen kommenttijakso, joka ikään kuin sulkee pohdinnan ja lopettaa vastauksen. Vaikka laajennusjaksoja ei ole vastauksissa paljon, en niputa sitä kommentti- tai esimerkkijaksoksi, sillä jakso eroaa selkeästi muista jaksoista, kun sitä tarkastellaan osana vastauksen kokonaisuutta.

4.9 Ohje

Ohje on funktionaalinen jakso, joka nimensä mukaisesti antaa ohjeita. Ohjejakso on instruktiivinen eli toimintaa ohjaava, mikä näkyy erityisesti jaksoissa käytettävissä nesessiivisissä verbeissä ja siinä, että niiden näkökulma erottuu muusta vastauksesta. Instruktiiville ominaisesti jaksossa näkökulma suuntautuu lukijaan. Analyysin alussa löysin aineistosta jaksoja, joilla on instruktiivisen tekstityypin piirteitä. Joissain vastauksissa instruktiivisuus myös läpäisee koko tekstin. Huomasin kuitenkin, että tekstityypiltään ohjeistavilla jaksoilla voi olla vastauksen kommunikatiivisen funktion kannalta jokin olennainen tehtävä, jolloin päädyin luokittelemaan ohjeistavia jaksoja muihin funktionaalisiin jaksoihin kuuluvaksi. Instruktiivinen sävy itsessään ei siis vielä määritä jaksoa ohjeeksi.

Lemmikki- ja doping-tehtävissä on kuitenkin jaksoja, joissa annetaan ohjeita, jotka eivät suoraan liity mihinkään vastauksen esimerkki- tai kannanottojaksoon. Nämä jaksot olen luokitellut ohjeeksi.

- (1) Punkkitarkastuksia **kannattaa tehdä** säännöllisin väliajoin.
- (2) Allergisen ihmisen **tuleekin valita** eläin, josta ei irtoa hilsettä ja pölymä, esimerkiksi matelija.
- (3) Dopingin käytössä **täytyy** aina **muistaa ottaa huomioon** normit eli säännöt ja pohtia onko sen käytössä yhtään järkeä.

Ohjejaksot yhdistää neessiviirakenteeseen ja se, että niissä kohdistetaan jonkin neuvo esimerkiksi lemmikinhoitoon tai dopinginkäyttöön liittyen. Niissä on instruktiiviselle tekstityypille ominainen toimintaa ohjaava aspekti. Ohjaavaan tekstiin (4, 5) voi sisältyä kausaalisilla merkitsimillä (*siis, sillä*) ilmaistavia syysuhteita, joilla perustellaan esitettyä toiminnan tapaa:

- (4) Allergisen henkilön kannattaa **siis** välttää joutumasta eläimen läheisyyteen.
- (5) Hyvän urheilusuorituksen jälkeen on syytä juhlia. Tulee kuitenkin ottaa huomioon doping-aine, **sillä** dopingin ja alkoholin yhtäaikaista käyttöä voi olla hengenvaarallista.

Edellä esittämissäni esimerkeissä on myös täytymistä ja velvollisuutta ilmaisevia modaaliapuverbejä (*tulee, täytyy*), jotka liittyvät instruktiiviseen tekstityyppiin.

Ohjeita voi siis sisältyä jaksoihin, joiden funktio on ensisijaisesti jokin muu, kuin ohjeistaminen, jolloin ohjejakso jää irralliseksi vastauksen funktion kannalta. Aineistoni tehtävänantojen näkökulmasta voisi myös olettaa, ettei ohjeiden antaminen ole tarkoituksenmukaista, sillä aihetta tulee pohtia ja kuvailla.

Kuten aiemmin totesin, aluksi luokittelin ohjeeksi jaksot, joissa on instruktiivisen tekstityypin piirteitä, mutta joilla on kuitenkin jokin funktio vastauksen kokonaisuuden kannalta. Tällaisia jaksot ovat jotkut vastauksen aloituksissa ja lopetuksissa esiintyvät jaksot, jotka kuteinkin toimivat pohjustusjaksona tai johtopäätösjaksona. Annan muutaman esimerkin tällaisesta aloituksesta ja lopetuksesta, joita en ole luokitellut ohjeeksi havainnollistaakseni näiden jaksoteroja. Seuraavissa esimerkeissä (6, 7) on kyse pohjustusjaksoista, joissa on instruktiivinen sävy neessiviirakenteen takia ja siksi, että näkökulma on lemmikin hankinnassa. Kyse on kuitenkin vastausten pohjustuksesta:

- (6) Lemmikkieläintä hankittaessa **on tarkasti mietittävä**, riittääkö omistajalla tarpeeksi aikaa uudelle perheenjäsenelle. Kaikista tärkeintä kuitenkin on ottaa huomioon, mitä terveystaivatuksia lemmikillä on ihmiselle itselleen.
- (7) Lemmikkieläinten sanotaan kuuluvan perheeseen ja olevan osa perheenjäsenistä. Lemmikin ostopäätös on iso asia. Päätöstä tehdessä **tulee miettiä**, sopiiko eläin minulle, kykenenkö hoitamaan sitä ja saako eläin luonani hyvän kodin. **Tulee myös ottaa huomioon**, että erilaisia lemmikkieläinmahdollisuuksia on paljon; toiselle sopii koira, toiselle akvaariokalat.

Seuraavissa esimerkeissä (8, 9) taas on kyseessä lopetuksessa esiintyvä ohjeistava jakso. Jakso on ohjeistavasta sävystä huolimatta samalla koko vastauksen pohdinnan tai argumentoinnin lopputulos, jolloin olen luokitellut jakson johtopäätökseksi:

- (8) Säännöt dopingin käytöstä on kilpaurheilussa selvät ja niitä jokaisen **tulee noudattaa**.
- (9) Liikunnassa ja urheilussakin **tulee aina muistaa**, mikä on oikein ja mikä väärin, säännöt ja niiden rikkomisesta seuraukset sekä on kannettava vastuu omista päätöksistään ja teoistaan.

Jaksoissa on myös argumentoivan tekstin lopetukselle tyypillinen kantaa ottava sävy, joka syntyy deonttisen modaaliverbin *tulla* käytöstä ja ehdottomuutta korostavasta leksikosta.

4.10 Kuvaus

Kuvaus on jakso, jossa kirjoittaja pääasiassa kuvailee jotain tehtävänätoon ainakin löyhästi liittyvää asiaa. Jaksossa on deskriptiivisen tekstityypin piirteitä, sillä siinä näkökulma on ilmiöitä rekisteröivä ja toteava (Werlich 1976: 39). Sen funktio voi olla esimerkijaksojen ja kannanottojen taustoittaminen, mutta pohjustamisen funktio jää jaksoissa usein sen verran tulkinnanvaraiseksi, että nimitän jaksoa kuvaukseksi enkä pohjustusjaksoksi. Jakson määrittäminen kuvaukseksi riippuu olennaisesti siitä, mikä on vastauksen lähtökohta. Esimerkijakso ja kannanottojakso antavat aina esimerkin vastauksen lähtökohtaan liittyen, mutta kuvaus on irrallisempi.

Seuraava esimerkki (1) on tyypillinen kuvausjakso. Siinä listataan peräjälkeen tupakkalainsäädännön pykälä ja tupakoinnin rajoittamiskeinoja. Listaava sävy syntyy siitä, että virkkeitä ei suhteuteta toisiinsa millään konektorilla, jolloin asioiden välille ei synny kontrastiivisuutta tai kausaalisuutta. Sidoksisuutta synnyttää jonkin verran esimerkki-sanat käyttö, joka ilmaisee asioiden välillä vallitsevaa jonkinlaista hierarkiaa. Jaksoa voisi tässä mielessä pitää myös kuvailevana erittelynä.

- (1) Suomessa yritetään saada tupakanpoltto loppumaan, ainakin vuosittain vähenemään. Esimerkiksi 2010 tullut uudistunut tupakkalaki, joka koskee tupakkaa, nikotiinia, nuuskia, sikareita. Uudistuksessa kehoitetaan pitämään tupakat ”piilossa”. Esim. tupakan myynti on rajoittunut, kapoissa, kioskeissa, ei saa olla enää pahemmin näkyvillä. Hallussapito alle 18-vuotialta kielletty samoin tupakointi. Välittäminen on kielletty. Julkisilla paikoilla tupakointi on kielletty, yms. Suomea yritetään saada vähitellen savuttomaksi. Nykypäivän tavoite on 2040 mennessä lopettaa melkein kokonaan.

Seuraava kuvausjakso (2) esiintyy vastauksen lopussa. Sen funktio voisi olla lopetukselle tyypillinen aiheen laajentaminen yhteiskunnalliselle tasolle. Vastauksen alussa tällainen kuvaus voisi toimia pohjustuksena, aiheen kontekstualisointina ja ongelman kuvaamisena, mutta vastauksen lopussa jakso vaikuttaa hieman irralliselta kuvaukselta:

- (2) Doping-aineiden liiallinen käyttö on tullut esiin suomalaisten huippuuhittäjien kautta. Esimerkiksi Jari Isometsä, Mika Myllylä, Kaisa Varis ja Virpi Kuitunen ovat kärkehtäneet dopingista. Kuitunen on ainut, joka on jatkanut kilpailukiellon päättymisen jälkeen uraansa, tosin Variksen kielto ei ole vielä päättynyt, mutta kiellon kumoaminen on harkinnassa. Tämä doping-ilmiö kohahdutti suomalaisia ja sai heidät vastustamaan osittain dopingia.

Jaksossa kuvaillaan tämänhetkistä tilannetta sekä siihen johtaneita tapahtumia, mutta jakso ei anna mitään uutta doping-ilmiön eettisyyden näkökulmasta. Jakso on deskriptiivinen toteavuudessaan ja neutraaliudessaan.

Kuvaus on siis jakso, joka ei suoraan anna esimerkkiä tehtävänannon määrittelemästä näkökulmasta. Lemmikkitehtävän vastauksissa ei ole kuvausjaksoja, sillä tehtävänanto poikkeaa doping- ja tupakkatehtävistä. Myös esimerkkijakso voi olla kuvaileva, mutta sillä on selkeämmin tehtävä antaa esimerkki vastauksen lähtökohtaan liittyen. Tässä piilee kuvauksen ja esimerkin tai kannanoton merkittävin ero: kuvaus ei esitä väitettä tai anna esimerkkiä tehtävän lähtökohtaa ajatellen. Tämä raja on välillä tulkinnanvarainen. Lemmikkitehtävässä pyydetään kuvailmaan ja pohtimaan lemmikkieläinten terveysvaikutuksia. Vastaukset ovat kaiken kaikkiaan kuvailevampia kuin doping- ja tupakkatehtävien vastaukset.

Lemmikkitehtävissä ei oteta yhtä voimakkaasti kantaa eikä oteta tehtävään ongelmanratkaisullista lähestymistapaa. Lemmikkitehtävän vastauksissa on kyllä jaksoja, jotka ovat tekstityypiltään deskriptiivisiä, mutta niiden funktio on samalla toimia esimerkkinä siitä, miten lemmikki vaikuttaa ihmisen terveyteen. Toisin kuin eettiset kysymykset lemmikin terveysvaikutukset eivät useinkaan vaadi perusteluja,

vaan ovat yleisiä tosiasioita maailmasta ('lemmikit aiheuttavat joillekin allergioita'; 'lemmikin kuolema voi olla psyykkisesti rankkaa'). Siksi jaksot ovat tekstityypiltään kuvailevia, mutta funktionaalisena jaksone esimerkkejä tehtävänannon määrittämälle aiheelle.

5 VASTAUSTEN JÄSENTYMINEN

Kokonaisrakenteen analyysissa kuvaan sitä, miten vastauksissa esitettävät asiat suhteutetaan toisiinsa ja missä järjestyksessä ne esitetään. Kutsun tätä vastausten jäsentymiseksi. Lisäksi tarkastelen sitä, miten luvussa neljä esittelemäni funktionaaliset jaksot suhteutuvat vastauksen kokonaisuuteen. Teoreettiseen viitekehykseeni kuuluu se, että tekstejä tarkastellaan kokonaisuutena, joten otan huomioon sen, miten asioiden esittämisjärjestys ja vastauksen kokonaisrakenne vaikuttavat pohdinnan syntymiseen.

Jäsennystapa on vastauksen ominaisuus, jonka avulla voidaan tarkastella sisällöllisiä asioita ja sisällön jäsentymistä. Seuraavaksi avaan sitä, miten analysoin näitä jäsennystapoja ja sen jälkeen esittelen tyypilliset esimerkit jokaisesta jäsennystavasta omassa alaluvussaan. Sitten esittelen vastauksia, joissa eri jäsennystavat lomittuvat keskenään ja vastauksia, joissa jäsennystavan analysoiminen on ollut ongelmallista. Lopuksi liitän analyysissa tekemäni huomiot vastauksien saamiin arvosanoihin.

Olen löytänyt vastauksista kolme jäsennystapaa, jotka ovat nimeltään aihepiirijäsennys, vertailujäsennys ja ongelmanratkaisujäsennys. Aihepiirijäsennystä noudattava vastaus on tyypillisesti deskriptiivinen, raportoiva ja jopa listaava. Siinä edetään terveystiedon oppiaineen tiedonjäsennysperiaatteiden mukaisesti aihe kerrallaan, mutta aiheita ei juuri vertailla keskenään eikä niistä esitetä johtopäätöksiä tai kannanottoja. Vertailujäsennyksessä esiin nostetaan vuorotellen aiheita eri näkökulmista, jolloin vastauksesta tulee erittelevämpi. Vertailujäsennys voi olla deskriptiivinen ja erittelevä, mutta sekoittuessaan ongelmanratkaisujäsennykseen se voi saada myös argumentatiivisia piirteitä. Ongelmanratkaisujäsennystä noudattavasta vastauksessa aihe esitetään alussa problemaattisena, jonka jälkeen joko lähdetään puolustamaan omaa esitettyä kantaa, jolloin vastaus on suostuttelemaan pyrkivän argumentoinnin kaltainen, tai jos vastaukseen sekoittuu vertailujäsennyksen piirteitä, eri näkökulmia ja ratkaisuehdotuksia vertaillaan keskenään, jolloin vastauksesta tulee erittelevämpi ja pohtivampi.

Jäsennystapojen tarkasteleminen on tärkeää analyysini kannalta siksi, että sen avulla saan kokonaiskuvan vastauksista. Jäsennystavat toimivat vastausten samankaltaisuuksien ja erojen kartoittamisen apuna eräänlaisena mallina. En pääse käsiksi kirjoittajan omiin ajatuksiin siitä, onko hän tietoisesti miettinyt

jäsennystapaansa, joten jäsennystavan analysointi on tulkinnanvaraista ja teen päätelmäni tekstin perusteella. Subjektiiivisen tulkinnan vähentämiseksi pidän tekstien tuottamiskontekstin analyysini lähtökohtana. Huomioin terveystiedon oppiaineesta kumpuavat tiedonjäsennystavat ja katson myös sitä, onko jäsennystavoissa ja tekstin rakentumisessa piirteitä niistä tavoista, joilla kirjoittamista opetetaan esimerkiksi äidinkielen oppiaineessa ja koulussa ylipäättään.

5.1 Terveystiedon näkökulmat jäsennyksen pohjana

Jäsennystapa on tekstin sisältöön liittyvä asia. Sisältö määräytyy koevastauksessa luonnollisesti oppiaineen ja tehtävänannon mukaan, joten seuraavaksi esittelen, millaisia tiedonjäsennystapoja voi liittyä erityisesti terveystiedon oppiaineeseen sekä niihin tehtävänantotyyppeihin, joihin aineistoni tekstit vastaavat.

Ensimmäinen terveystiedosta kumpuava tiedonjäsennystapa on terveyden jakautuminen fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen terveyteen (LOPS 2003). Tämä jako vaikuttaisi näkyvän teksteissä usein eksplisiittisesti, eli niissä käytetään fyysiseen, psyykkiseen ja sosiaaliseen terveyteen viittaavaa leksikkoa. Jako on nähtävissä teksteistä sen verran selkeästi, että vaikutusta vastausten jäsentymiseen on mielekästä tarkastella. Tämän tiedonjäsennystavan ”etsiminen” teksteistä voi olla myös harhaanjohtavaa, jos se ei näy teksteistä selkeästi: vastausta ei pidä pakottaa johonkin tiettyyn jäsennyksmalliin, jota tekstissä ei todellisuudessa ole.

Toinen terveystiedon oppiaineesta lähtevä tiedonjäsennystapa on asioiden tarkasteleminen yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan näkökulmista. Tulkitsen tekstien sisältöä näitä kolmea tasoa silmälläpitäen. Tätä kolmijakoa voi pitää yhtenä luontevana jäsennyksstapana myös siksi, että siinä liikutaan yksityisestä kohti yleistä tai yleisestä kohti yksityistä, mikä on yksi koulussa opetettava tekstin jäsennyksstapa. Induktiivinen ja deduktiivinen jäsentäminen ovat kirjoittamisen jäsennyksstapoja esimerkiksi pohtivissa esseissä.

Kolmas jäsennyksstapaan vaikuttava asia on aiheiden tarkasteleminen niiden positiivisista ja negatiivista puolista käsin. Tämä jäsennyksstapa on myös yksi tekstityyppinä luonnehtiva piirre: suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa saatetaan korostaa asian hyviä tai huonoja puolia ja jättää toinen puoli vähemmälle tarkastelulle. Ekspositorinen tekstityyppi taas on erittelevä, eli siinä asioista nostetaan esille eri puolia.

Kokonaisrakenteen analyysissa lähden liikkeelle tehtävänannosta. Määrittelen siis kaikki vastauksen osat sen mukaan, miten ne suhteutuvat tehtävänantoon. Lähtökohdan määrittämisen ongelmaan törmää niissä vastauksissa, jotka menevät ohi tehtävänannon aiheen. Näitä vastauksia on erityisesti tehtävissä, joiden tehtävänannoissa vaaditaan pohtimaan aihetta eettisestä näkökulmasta.

5.2 Aihepiirijäsennys

Ensimmäinen vastauksista löytämäni jäsennostapa on nimeltään aihepiirijäsennys. Aihepiirijäsennyksessä tehtävänannon määrittämä aihe jaetaan pienempiin osiin yleensä terveystiedon oppiaineen tiedonjäsennostaperiaatteiden mukaan ja vastauksessa edetään aihe kerrallaan. Aihepiirit esitellään yleensä esimerkkijaksoissa, mutta se voi sisältää myös kuvaus- ja kannanottojaksoja. Aihepiirijäsennystä noudattava vastaus voi jäsentyä myös sen mukaan, miten siinä käsitellään tehtävänannon aiheen positiivisia ja negatiivisia puolia. Aihepiirijäsennyksessä esitellään yleensä ensin positiiviset ja sitten negatiiviset puolet, mutta joskus myös aloitetaan negatiivisilla puolilla. Joissain vastauksissa ei ole tätä jakoa, vaan puhutaan ainoastaan aiheen positiivisista tai ainoastaan negatiivisista puolista. Aihepiirijäsennystä noudattavaan vastaukseen yhdistyy yleensä deskriptiivisen tekstityypin piirteitä, jolloin vastaus on kokonaisuutena kuvaileva ja aihetta raportoiva.

Aihepiirijäsennys on yleisin lemmikkitehtävien jäsennostapa. Tupakkatehtävän vastauksista neljä on hallitsevasti aihepiirijäsennystä noudattavia. Näissä vastauksissa esiintyy kuvailua, asiat listataan käyttämällä additiivisia ilmauksia ja kontrastiivisuus ja varauksellisuus on vähäistä. Aihepiirijäsennystä noudattavissa lemmikkitehtävän vastauksissa esitetään yleensä jonkin verran syy-seuraussuhteita esimerkkijaksojen sisällä, mikä tekee vastauksista erittelevämpiä ja siten pohtivampia. Aihepiirijäsennystä noudattavissa tupakkavastauksissa pääasiassa kuvaillaan tupakoinnin rajoittamiskeinoja eikä esitetä kannanottoja tai johtopäätöksiä.

Analysoin seuraavaksi lemmikkitehtävän vastauksen (Esimerkki 1), joka edustaa prototyypistä aihepiirijäsennystä. Tehtävänanto kuuluu seuraavasti: ”Arviolta sadoissatuhansissa suomalaisissa kodeissa pidetään lemmikkieläimiä, ja niiden määrä on kasvussa. Kuvaile ja pohdi, minkälaisia terveysvaikutuksia lemmikkieläinten pitämisellä on ihmiselle.” Tehtävänantoon liittyy lisäksi kuva naisesta ja koirasta. (Terveystiedon ylioppilaskoe 2009.) Analyysini kannalta on olennaista kiinnittää huomiota siihen, että vastauksessa pyydetään sekä kuvailemaan että pohtimaan.

Tehtävänantoon sisältyy myös pieni johdanto, joka jo kertoo, että lemmikkieläimiä on paljon ja siten implikoi, että niiden pitämisellä voi olla jotain vaikutusta ihmisen terveyteen.

Vastaus noudattaa aihepiirijäsennystä, sillä siinä hallitsevinta on esimerkkien antaminen vastauksen lähtökohdan tueksi. Vastauksen lähtökohtana toimii tehtävänanto, ja tämän vastauksen ensimmäisessä kappaleessa tehtävänannon ajatus vielä toistetaan lyhennettynä. Sen jälkeen kirjoittaja antaa ensin esimerkkejä lemmikkieläimen pidosta aiheutuvista positiivisista terveysvaikutuksista ja sen jälkeen negatiivisista vaikutuksista. Olen jakanut vastauksen funktionaalsiin jaksoihin, joiden nimet olen merkannut vasempaan laitaan versaaleilla. Jakson nimen alapuolella lukee kursiivilla jakson mukanaan tuoma näkökulma, esim. ”Hyöty 1”. Vastaustekstistä olen lihavoanut kustakin jaksosta sen kohdan, joka tiivistää vastauksen ydinväitteen.

JAKSOT	ESIMERKKI 1
POHJUSTUS	Terveys on hyvin monialaista. Siihen kuuluu fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen osuus. Lemmikkieläimen pitäminen vaikuttaa ihmisen terveyden kaikkiin osiin.
ESIMERKKI 1 <i>Hyöty 1</i>	Jos lemmikkinä on joku muu kuin häkkeläin, tarvitsee se todennäköisesti säännöllistä ulkoilua tai muuta liikuntaa. Esim. koiran omistajat joutuvat säännöllisesti viemään koiraansa lenkille. Omistaja saa samalla itsekin annoksen hyvää liikuntaa ja raitista ilmaa. Liikunta ja ulkoilu on aina terveydelle hyväksi.
ESIMERKKI 2 <i>Hyöty 2</i>	Kaikki lemmikit tarvitsevat säännöllisesti ruokaa, lepoa ja muuta huolehdittavaa. Eläimestä huolehtiminen vaatii siis omistajaltakin oman arkensa rutiinnuttamista. Rutiinit elämässä lisäävät terveyttä, varsinkin nukkumarutiinit ja syömisrutiinit.
ESIMERKKI 3 <i>Hyöty 3</i>	Varmaan yleisin syy lemmikin ottamiseen, on lemmikin tuoma ilo. Kun omistaja, jolla ei ole perhettä tulee töistä kotiin, on häntä vastassa aina eläin. Yksinäiset ihmiset ovat usein surullisia, joten lemmikki jos mikä edesauttaa elämänilon löydössä. Eli lemmikki saatta ehkäistä, vaikka masennuksen syntyä.
ESIMERKKI 4 <i>Hyöty 4</i>	Joillekin lemmikin omistajille lemmikki on turva. Ei tarvitse stressata tai pelätä iltaisin yksin kun tietää lemmikin olevan läsnä. Vaikkei lemmikistä olisi oikeaa turvaa niin jo henkinen turva riittää lievittämään stressi ja pelkotiloja. Pelot ja stressi eivät tunnetusti ole hyviä terveydelle.
ESIMERKKI 5 <i>Hyöty 5</i>	Lemmikin pitäminen lisää usein myös ihmisen sosiaalista terveyttä. Tietyn lemmikin omistajat tuntuvat luovan omia yhteisöjä, on esim. koiraihmiset, kissaihmiset jne. Ihmisen luonteeseen kuuluu usein tarve kuulua johonkin ryhmään tai luokkaan. Lisäksi eläinten näyttelyissä tai muissa eläinharrastuksissa (esim. agility) ihmiset tutustuvat ja luovat uusia ihmissuhteita ja samalla ylläpitävät vanhoja.
ESIMERKKI 6 <i>Hyöty 6</i>	Lemmikeillä tuntuu olevan myös yksi erittäin hyvä hyöty ihmisen terveydelle. Nimittäin allergioiden esto. Ennen vanhaan, kun kasvettiin maalla, jossa oli aina eläimiä ympärillä allergioita oli paljon vähemmän. Lapset, jotka kasvavat eläinten parissa tuntuvat omaavan paremman sietokyvyn allergeenejä vastaan. Lisäksi ihminen, joka on hieman allerginen vaikka koiralle voi

siedätysheidattaa itseään pitämällä koiran lemmikkinä.

ESIMERKKI 7 **Joidenkin lemmikkien pitämisellä saattaa tietenkin olla huonojakin vaikutuksia terveyteen.** Esimerkiksi kissat, jotka saavat kulkea vapaasti ulkona voivat tartuttaa omistajaansa jonkun taudin tai raapaistessaan omistajaa omistajan raapaisukohta saattaa tulehtua pahoin.

ESIMERKKI 8 **Sosiaalisia haittojakin eläimellä voi olla terveydelle:** Jos kaikki lemmikin omistajan ystävät ovat allergisia lemmikille he eivät voi kyläillä lemmikinomistajalla, jolloin ihmissuhteet saattavat heiketä. Lemmikki saattaa myös aiheuttaa omistajalleen stressiä, jos eläin on, vaikka sairas tai nuori ja kouluttamaton.

JOHTOPÄÄTÖS Kaiken kaikkiaan eläimen pidosta on pitäjän terveydelle enemmän hyötyä kuin haittaa.

Vastaus alkaa lyhyellä pohjustuksella, jossa mainitaan terveyden tiedonjäsenystävät sekä toistetaan tehtävänannon sisältöä. Pohjustusjakson tehtävä on tässä vastauksessa liittää tehtävänanto ja terveystiedon osa-alueet toisiinsa sekä tiivistää se, miten aihetta ruvetaan vastauksessa käsittelemään. Pohjustuksen jälkeen seuraa esimerkkijaksoja, joissa jokaisessa esitetään väite, perusteluja ja johtopäätöksiä lemmikkien terveysvaikutuksista. Vastaus loppuu lyhyeen yhden virkkeen johtopäätösjaksoon, jossa myös otetaan kantaa. Jaksot noudattavat muodollista jäsenystä, eli jokainen esimerkkijakso on oma muodollinen kappaleensa.

Terveystiedon tiedonjäsenystapa ja aihepiirijäsenys ilmenevät vastauksessa niin, että siinä käsitellään vuorotellen psyykkistä, fyysistä ja sosiaalista terveyttä. Vastauksessa esitetään esimerkkejä siitä, miten lemmikki vaikuttaa ihmisen terveyden eri osa-alueisiin. Nimitän jaksoja esimerkkijaksoiksi, sillä ne antavat esimerkin vastauksen tehtävänannon määrittelemään lähtökohtaan. Vaikka niissä saatetaan ottaa löyhästi kantaa, esitetyt väitteet voidaan luokitella yleisesti hyväksyttäviksi asiainloiksi ("Liikunta ja ulkoilu on aina terveydelle hyväksi"). Esimerkkijaksossa perustelun tehtävä on ennemminkin osoittaa se, että kirjoittaja ymmärtää asioiden välisiä seuraussuhteita ja pystyy yhdistämään havaitsemansa ja oppimansa asiat toisiinsa. Vastauksessa esitetään esimerkkijaksojen sisällä yksinkertaisia syy-seuraussuhteita väitteen ja perustelun välillä esimerkkijaksoissa 2 ja 3. Asiasisällön lisäksi seuraussuhteeseen viittaavat kausaalista suhdetta merkitsevät konnektorit *siis* ja *eli* (VISK § 1121).

Vastausta jäsentää näiden näkökulmien lisäksi se, että vastauksessa esitetään ensin lemmikkien positiiviset ja sen jälkeen negatiiviset terveysvaikutukset. Vastauksessa käsitellään aina yksi näkökulma kerrallaan, eikä vertailla vieretysten negatiivisia ja positiivisia vaikutuksia. Vastaukseen tulee monipuolisuutta siitä, että kaikki kolme

terveyden osa-aluetta otetaan huomioon. Se ei kuitenkaan ole kovin pohtiva, sillä asiat listataan raportoivaan ja kuvailevaan tyyliin. Asia kerrallaan eteneminen on selkeää ja erittelevää, mutta toisaalta eri puolia ei juurikaan vertailla tai niihin ei oteta kantaa, joten vastaus on myös luetteleva. Teksti on lopetusta lukuun ottamatta melko deskriptiivinen, sillä siinä lähinnä todetaan asiointiloja väitelausein. Tekstissä on listaavaa sävyä tuovia additiivisia konnektoreita, kuten *lisäksi* ja *myös*.

Esimerkkijaksojen esittelyssä totesin, että esimerkkijaksoissa voi olla myös argumentoinnin piirteitä. Tässä vastauksessa on maltillista argumentointia, kuten konsessiivisella konjuktiolla *vaikka* alkava varaus, jonka väitettä korostetaan partikkelin *jo* käytöllä: ”Vaikkei lemmikistä olisi oikeaa turvaa niin jo henkinen turva riittää lievittämään stressi ja pelkotiloja.”

Aloituksessa ei oteta kantaa lemmikin aiheuttamiin terveysvaikutuksiin, vaan todetaan yleisellä tasolla lemmikin vaikuttavan terveyteen. Vastaus loppuu johtopäätösjaksoon, jossa on kokoava fraasi *kaiken kaikkiaan* ja johtopäätösjaksolle tyypillinen kantaottava komparaatio (”enemmän hyötyä kuin haittaa”). Lopetuksessa esitetään, että lemmikeistä on terveydelle enemmän hyötyä kuin haittaa. Voidaan siis tulkita, että kirjoittaja pohtii aihetta ainakin hieman: hän esittää eri näkökulmia ja vetää niistä johtopäätöksen. Pelkkä asioiden listaaminen perätysten ilman lopun johtopäätöstä ei olisi yhtä pohtivaa.

Tulkintaani deskriptiivisyydestä tukee se, että väitteet esitetään maltillisina, vaikka niissä voidaan nähdä myös lemmikin terveysvaikutuksien puolesta argumentoivia piirteitä. Maltillisuus näkyy episteemisen modaalisuuden asteikolla epävarmuutta lisäävissä ilmaisuissa, kuten vaikutelmaverbin *tuntua* (VISK § 1578) käytössä: ” - - lemmikin omistajat tuntuvat luovan - - ” ja ”Lemmikeillä tuntuu olevan - -”. Tärkein esimerkkijaksojen deskriptiivisyyttä ilmaiseva piirre on niiden asiasisällön ja kieliasun suhde. Jaksoissa kerrotaan asioista, jotka eivät vaadi perusteluja osakseen. Argumentatiiviset kielenaineokset johtuvat siitä, että esitettävien asioiden välille synnytetään yhteyksiä, eikä argumentoinnin funktio ole ensisijaisesti vakuuttaa lukijaa mistään.

Vastaus on tyypillinen aihepiirijäsennystä noudattava vastaus. Siinä tehtävänannon aihe jaetaan pienempiin osiin, jotka esitellään yksi kerrallaan. Tämän lisäksi jäsennyksessä esitellään aiheista ensin positiiviset puolet ja sen jälkeen negatiiviset puolet eikä eri puolia juurikaan vertailla. Vastauksessa on selkeästi esillä terveyden jako psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen terveyteen. Lemmikki nähdään

melko ongelmattomana, mutta vastauksissa otetaan kuitenkin jonkin verran huomioon lemmikistä aiheutuvia negatiivisia terveysvaikutuksia. Käsiteltävät asiat eivät juuri vaadi perusteluja osakseen. Ne ovat usein tosiasioita, joiden paikkaansa pitävyyttä ei tarvitse epäillä, jolloin vallitseva tekstityyppi on deskriptiivinen tekstityyppi. Vastauksissa otetaan vähän kantaa, tosin lopetustapana kannanotto tai jonkinlainen lopputulos on aihepiirijäsennyksessä yleinen.

Neljässä lemmikkitehtävän vastauksessa on täsmälleen edellisen kaltainen rakenne. Kaikki aihepiirijäsennystä noudattavat vastaukset eivät edusta puhtaasti tällaista kaavaa, mutta ovat niin lähellä sitä, että luokittelen ne aihepiirijäsennykseksi. Lemmikkiteksteissä on myös kolme vastausta, jotka noudattavat muilta osin edellä esittelemääni aihepiirijäsennyksen kaavaa, mutta positiivisia terveysvaikutuksia esittelevien jaksojen jälkeen seuraa jakso, jota nimitän välikoonniksi. Siinä tehdään johtopäätös edellä esitellyistä hyödyistä, ja sen jälkeen seuraa jaksoja, joissa puhutaan haitoista. Aihepiirijäsennystä noudattavissa vastauksissa ei aina esitellä negatiivisia puolia asiasta tai sitten positiiviset puolet jäävät esittelemättä. Osassa vastauksista puuttuu johtopäätösjaksot.

Aihepiirijäsennys on siis tyypillinen lemmikkitekstien jäsennyystapa, mikä saattaa johtua siitä, että lemmikkitehtävässä pyydetään pohtimisen lisäksi myös kuvailemaan lemmikistä aiheutuvia terveysvaikutuksia. Kuvailu jäsenyy vastauksissa aihealue kerrallaan, mikä voi tuottaa vastauksiin myös listaavan ja sen takia vähemmän pohtivan sävyn. Aihepiirijäsennyksen voi löytää periaatteessa vastauksesta kuin vastauksesta, sillä ”aihe” on käsitteenä löyhä. Aihepiirijäsennykseen kuuluu olennaisesti kuitenkin myös se, että siinä kuvaillaan asiaintiloja, ei juuri vertailla eikä pyritä ratkaisemaan ongelmaa.

Annan vielä toisen esimerkin aihepiirijäsennystä noudattavasta vastauksesta, mutta vertailun vuoksi tupakkatehtävästä (Esimerkki 2). Tupakkatehtävän vastauksissa on neljä aihepiirijäsennykseksi luokittamaani vastausta. Aihepiirijäsennystä noudattavat tehtävät menevät kaikki hieman tai kokonaan ohi tehtävänannon, sillä niissä ei ole tehtävänannossa vaadittavaa eettistä näkökulmaa. Vastauksen alussa on pohjustusjakso, jossa kerrotaan, että tupakkalakia on muutettu ja siitä on tehty ankarampi. Sen jälkeen seuraa kuvausjaksoja, joissa kerrotaan tupakoinnin terveydellisistä haitoista.

Käsittelyosassa kirjoittaja kuvailee vuorotellen erilaisia tupakoinnin rajoittamiskeinoja, muttei tuo mukaan eettistä näkökulmaa. Jokaista jaksoa voisi kyllä

pitää esimerkkinä tupakoinnin rajoittamiskeinosta, mutta jaksot eivät toimi esimerkkinä tupakoinnin rajoittamiskeinojen eettisyydestä. Ne eivät siis vastaa tehtäväänantoon. Tämän takia olen luokitellut jaksot kuvausjaksoiksi eikä esimerkkijaksoiksi, koska esimerkin tehtävä on esittää jokin peruste vastauksen lähtökohdalle.

Vastauksessa edetään aihepiiri kerrallaan. Olen nimennyt aihepiirit analyysin vasempaan sarakkeeseen funktionaalisten jaksosten nimeämisen alle. Vaikka vastaus menee tehtävänannon ohi, se on kuitenkin selkeä rakenteeltaan. Vastaus koostuu pohjustusjaksosta ja kuvausjaksoista, jotka kaikki ovat irrallisia tehtävänannon lähtökohdasta ajatellen. Ensimmäistä kuvausjaksoa lukuun ottamatta jaksoissa kyllä kerrotaan tupakoinnin rajoittamiskeinoista, mikä liittyy tehtäväänantoon, mutta koska lakipykälää ei arvioida tai siihen ei tuoda eettisiä näkökulmia, jaksot jäävät irralliseksi. Vastaus on tekstityypiltään deskriptiivinen, sillä siinä näkökulma on ilmiöitä rekisteröivä ja siten raportoiva. Virkkeiden välillä on hyvin vähän semanttisten suhteiden merkittäviä, joten asiat liittyvät toisiinsa aihealueen ja position perusteella. Raportoivaa sävyä luo myös se, että asiat esitetään totena, sillä tekstissä ei ole juurikaan varmuusastetta lieventäviä modaalisuuden ilmauksia. Toisaalta vastauksessa ei myöskään ole varmuusastetta voimistavia ehdottomia modaalisuuden ilmaisukeinoja, jolloin yleissävyksi tulee neutraali kuvaaminen.

JAKSOT	ESIMERKKI 2
POHJUSTUS	Tupakkalakia on viimevuosien aikana muutettu ja siitä on tehty ehkä jopa ankarampi tupakoinnin vähentymisen toivossa.
KUVAUS 1	Tupakointi on haitallista ihmiselle, se vaurioittaa keuhkoja ja tupakoiva ihminen on alttiimpi esimerkiksi keuhko ja kurkku syöväälle sekä keuhkohtaumataudille. Taudeilta ei ole helppo parantua mutta tupakoinnin lopettaminen ja lääkkeet hidastavat taudin etenemistä.
KUVAUS 2	Tupakattomuuden lapsilla turvaa ikäraja. Tupakkalain mukaan kukaan alaikäinen alle 18-vuotias ei saa ostaa tupakkatuotteita. Myös tupakan polttaminen koulujen alueella on kielletty.
KUVAUS 3	Suomesta yritetään tehdä koko ajan savuton maa ilman tupakkaa ja pähteitä.
<i>Yhteisö</i>	Useissa paikoissa tupakointi on täysin kielletty kuten ravintolat ja joidenkin yleistilojen alueet. Uusimpia tupakkalain pykälää voi olla tupakoimattomuus linja-auto pysäkeillä. Pienten linja-auto pysäkkien koppien sisällä polttaminen voi olla savuttomalle ihmiselle

hyvinkin epämiellyttävä kokemus.

KUVAUS 4 Tupakan lopettamisen avuksi ollaan myös kehitelty erilaisia keinoja. Tupakan
Yksilö himon lopettamiseen on keksitty nikotiini purukumeja ja laastareita, jotka tyyntävät
tupakanhimon esimerkiksi työpaikalla.

KUVAUS 5 Myös työpaikkahaastattelussa ja vuokralaista etsiessä voidaan kysyä tupakan
Yhteisö käytöstä ja joissain työpaikoissa ja vuokra-asunnoissa tupakan käyttö on kielletty.

Verrattuna lemmikkitehtävän vastaukseen, jonka esittelin ensimmäisenä esimerkkinä aihepiirijäsennyksestä (Esimerkki 1), tupakkatehtävän vastaus ei pohdi aihetta. Pohtimattomuuden tuntu syntyy usean eri tekijän vaikutuksesta. Ensinnäkään vastauksessa ei synny kontrastiivisuutta asioiden välille. Lähes jokainen jaksio on sävyiltään asiointiloja toteava eli deskriptiivinen. Kuvausjaksoa 2 lukuun ottamatta vastauksessa ei esiinny modaalisuudeltaan ehdollisia tai ehdottomia ilmauksia. Jaksoissa asioita ei suhteuteta toisiinsa oikeastaan muilla konnektiiveilla, kuin additiivisella konjunktiolla *myös*. Additiivisuus semanttisena suhteena on tyyliiltään listaava ja siten luonteeltaan deskriptiivinen.

Semanttisten suhteiden ja modaalisuuden analysoinnin lisäksi vastauksen sisältö ja jäsenystapa tekevät kokonaisuudesta kuvailevan. Esille nostettavat asiat ovat yksittäisiä tupakkalain pykälää ja vaikutuksia, mutta ne eivät jäsenny keskenään esimerkiksi vastakohtaisuuksien tai eri näkökulmien puolesta. Aiheesta ei nosteta negatiivisia tai positiivisia vaikutuksia tai arvioida pykälän toimivuutta. Myös tehtävänannon kannalta olennaiset eettiset näkökulmat jäävät täysin huomioimatta.

Kuten edellä esittelemäni esimerkivastaukset osoittavat, puhtaasti aihepiirijäsennystä noudattavat vastaukset koostuvat yleensä pohjustusjaksosta, jota seuraa aihepiiri kerrallaan esimerkijaksoja ja kuvausjaksoja. Lopussa tai vastauksen keskellä voi esiintyä myös johtopäätösjakso. Aihepiirijäsennyksessä heijastuvat terveystiedon tiedonjäsenystavat, joiden mukaan vastauksessa jäsennetään asioita. Aihepiirijäsennys on pääpiirteissään deskriptiivinen, mutta siinä voidaan ottaa myös maltillisesti kantaa. Jäsenystavan pohtivuutta lisää se, jos käsiteltävästä aiheesta tuodaan esiin positiivisia ja negatiivisia puolia. Jäsenystavassa ei kuitenkaan vertailla eri puolia keskenään, vaan ne esitetään listaavasti ja kuvailemalla perätysten.

5.3 Vertailujäsennys

Seuraavaksi esittelen jäsenystavan, jossa hallitsevaa on käsiteltävän asian eri puolien vertaileminen. Nimitän jäsenystä vertailujäsennykseksi. Vertailujäsennys on hallitsevana jäsenystapana selkeästi kuudessa lemmikkitehtävän vastauksessa ja jossain määrin kolmessa lemmikkitehtävän vastauksessa. Doping- ja tupakkatehtävien vastauksissakin on vertailujäsennystä noudattavia vastauksia, mutta niissä vertailujäsennys liittyy yleensä ongelmanratkaisujäsennyksen kanssa.

Tyypillinen vertailujäsennys alkaa yleensä pohjustuksella, jossa aihe kontekstualisoidaan ja jossa määritellään vastauksen lähtökohta. Yleensä jo lähtökohdassa ilmaistaan asiassa olevan monia puolia. Käsittelyosassa edetään aihepiiri kerrallaan niin, että esitellyistä aiheista nostetaan esiin hyötyjä ja haittoja suurin piirtein vuorotellen. Eri näkökulmia rinnastetaan toisiinsa vertailevilla konnektoreilla. Jos vastauksessa on lopetus, siinä esitetään johtopäätös edellä esitellyistä asioista ja saatetaan ottaa kantaa.

Esimerkivastaukseni on lemmikkitehtävästä (esimerkki 3). Siinä terveystiedon tiedonjäsentämistavat heijastuvat niin, että siinä käsitellään ensin lemmikistä aiheutuvia psyykkisiä, sitten fyysisiä ja lopuksi sosiaalisia terveysvaikutuksia, jotka esitetään esimerkkijaksoina. Tässä mielessä voisi ajatella, että teksti noudattaa aihepiirijäsennystä: siinä edetään askel kerrallaan terveyden osa-alueesta toiseen. Tekstissä on näkyvissä kuitenkin myös toinen jäsenystapa, jossa negatiiviset ja positiiviset terveysnäkökulmat vuorottelevat.

Vastauksen alussa on ohjejaksoksi määrittelemäni jakso, jonka funktio on löyhästi pohjustaa aihetta, mutta lemmikin hankitaan keskittyvän näkökulmansa vuoksi se jää irralliseksi. Tulkitsen jakson ohjeeksi aiheensa puolesta, mutta myös siksi, että siinä on instruktiiviselle tekstityypille ominaista nesessiivisen modaaliapuverbin *tulla* käyttöä. Vastauksen toinen jakso on pohjustus: siinä esitetään vastauksen lähtökohta ja jo otetaan kantaa aiheeseen. Pohjustuksen jälkeen seuraa esimerkkijaksoja, joissa esitetään vuorotellen lemmikistä aiheutuvia hyötyjä ja haittoja. Jaksot ovat esimerkkijaksolle tyypillisesti deskriptiivisiä ja niissä esitetään asioita, jotka eivät vaadi sen kummemmin perusteluja osakseen. Olen lihavoanut esimerkkijaksoista niiden ydinväitteen. Sen lisäksi, että positiiviset ja negatiiviset näkökulmat vuorottelevat vastauksessa,

vertailevaa sävyä lisää toisen esimerkkijakson aloituksessa käytettävä kontrastiivinen partikkeli *toisaalta*.

Vastauksen rakenteen monipuolisuutta lisää se, että siinä on johtopäätösjakso ja kaksi kertaa uusi pohjustusjakso siirryttäessä aiheesta toiseen. Vastauksen keskellä esiintyvät pohjustusjaksot toistavat alussa esitetyn pohjustusjakson sisältöä. Vastauksen alussa ohjejaksossa esitetty lemmikin hankintanäkökulma toistuu vastauksessa uudestaan, kun siinä esitetään toinen ohje lemmikin valintaan liittyen. En tulkitse näitä ohjejaksoja täysin irrallisiksi aiheesta, sillä vaikka niissä käytetään ehkä epäolennaista instruktiivista sävyä, niissä tuodaan esiin lemmikkien terveysvaikutuksia. Sen lisäksi, että vastauksessa heijastuvat terveydenjäsennystavat, vastauksessa näkyy myös jako yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Myös tämä jako ilmaistaan eksplisiittisesti pohjustusjaksossa. Yksilön näkökulma on vastauksessa voimakkain, mutta lopussa esiintyy myös jakso, jota nimitän aiheen laajennukseksi. Jaksossa spekuloidaan sillä, millaisia vaikutuksia lemmikkielämällä voisi olla yhteiskunnallisessa mittakaavassa. Kysymyksen esittäminen kirjoituksen lopussa on yksi koulussa opetettava lopetustapa. Vastaus loppuu kommenttijaksoon, joka ei tuo vastaukseen uutta sisältöä, vaan sulkee vastauksen.

JAKSOT

ESIMERKKI 3

OHJE

Lemmikkieläinten sanotaan kuuluvan perheeseen ja olevan osa perheenjäsenistä. Lemmikin ostopäätös on iso asia. Päätöstä tehdessä tulee miettiä, sopiiko eläin minulle, kykenenkö hoitamaan sitä ja saako eläin luonani hyvän kodin. Tulee myös ottaa huomioon, että erilaisia lemmikkieläinmahdollisuuksia on paljon; toiselle sopii koira, toiselle akvaariokalat.

POHJUSTUS

Lähtökohta

Lemmikkieläimistä on ihmiselle sekä terveyttä edistäviä että terveyttä kuluttavia terveysvaikutuksia. Vaikutuksia voi pohtia niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnan kannalta. Suurimmat vaikutukset liittyvät kuitenkin yksilöön.

ESIMERKKI 1

Hyöty 1

Joillekin ihmisille lemmikkieläimet ovat ehtymätön voimavara. Niille voi kertoa murheistaan ja lemmikit tuovat omistajilleen hyvää mieltä, virtaa jaksaa päivästä toiseen. Lemmikkien silittely on katsottu vähentävän stressiä ja rauhoittavan.

- ESIMERKKI 2
Haitta 1 **Toisaalta jollekulle toiselle lemmikeistä huolehtiminen ja jatkuva hoitaminen aiheuttavat stressiä.** Työ- ja psyykkinen toimintakyky voivat parantua, kun on joku josta saa mielihyvää itselleen.
- ESIMERKKI 3
Hyöty 2 **Erityisesti yksinäisille ihmisille, kuten eläkeläisille ja syrjäytyneille, lemmikkieläimet tuovat elämään kumppanin, joka muuten puuttuu. Esimerkiksi monissa vanhustentaloissa on otettu silloin tällöin koira vierailulle ja tämä on ilahduttanut vanhuksia.**
- JOHTOPÄÄTÖS
Lemmikeillä on siis suuri vaikutus ihmisen mielenterveyden säätelyssä sekä arkisen hyvinolontunteen kokemisessa.
- POHJUSTUS
Lemmikkieläimet voivat vaikuttaa ihmisen perusturvallisuudentunteeseen kahdella tavalla, joko positiivisesti tai negatiivisesti.
- ESIMERKKI 4
Hyöty 3 Esimerkiksi koira voi vahtikoirana ja lenkipolulla tuoda turvaa.
- ESIMERKKI 5
Haitta 2 **Toisaalta lemmikkieläimet myös saattavat riskeerata perheenjäsenten turvallisuuden.** Esimerkiksi käärme saattaa puraista ja aiheuttaa pahoja seurauksia tai aggressiivinen koira voi runnella lapsen verille.
- POHJUSTUS
Ihmisen fyysistä terveyttä lemmikkieläimet parantavat sekä huonontavat.
- ESIMERKKI 6
Hyöty 4 Ratsastaminen hevosella **parantaa fyysistä kuntoa.** Koira patistaa lähtemään lenkille, vaikka sää olisi kurja.
- ESIMERKKI 7
Haitta 3 Karvallisista eläimistä irtoaa erilaisia hilseitä ja eläinpölyjä, **joille monet ovat allergisia.** Allergiset oireet voivat näkyä ihottumana, silmien vuotamisena tai hengitystieongelmina, mm. astmana.
- OHJE
Irrallinen Allergisen ihmisen tulee valita eläin, josta ei irtoa hilsettä ja pölyä, esimerkiksi matelija.
- ESIMERKKI 7
Hyöty 5 Toisaalta liiallinen hygieenisuus altistaa allergialle, joten **eläinten kanssa yhteiselo voi suojatakin allergialta.**
- ESIMERKKI 8
Hyöty 6 **Terveyden sosiaalisella osa-alueella lemmikkieläimillä voi olla positiivisia vaikutuksia yhteisön, esimerkiksi perheen, ilmapiirin parantamisessa ja yhteenkuuluvuudentunteessa.** Uusia sosiaalisia suhteita voi

solmia lemmikkieläinten kautta erilaisten harrastusten parissa. Hamsterinäyttelyssä, lenkkipolulla tai raveissa voi tutustua uusiin ihmisiin.

ESIMERKKI 9
Hyöty 7

Vastuunotto on tärkeää myös ihmisen henkisen terveyden ja itsetunnon kannalta. **Lemmikkieläinten parissa oppii kantamaan vastuuta,**

ESIMERKKI 10
Haitta 4

mutta liiallinen vastuunotto myös ajaa uuvuksiin. Joskus myös lemmikeiden aiheuttama ääntely ja melu voi haitata keskittymistä ja sitä kautta unta.

ESIMERKKI 11
Haitta 5

Hajuhaitat voivat aiheuttaa epämiellyttävän tunteen.

JOHTOPÄÄTÖS

Lemmikkieläinten terveystaakkoja pohtiessa päätyy siihen, että lemmikkieläimet vaikuttavat ihmisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen terveyteen, niin hyvässä kuin pahassakin.

AIHEEN LAAJENNUS

Voisiko lemmikkieläimiä suositella ehkäisemään kansantauteja? Nehän vaikuttavat niin sydän- ja verisuonitautien, tuki- ja liikuntaelin- sekä aineenvaihduntasairauksien, mielenterveydenhäiriöiden kuin hengitystiesairauksienkin riskitekijöihin

KOMMENTTI

Voidaan katsoa, että silmän ilon lisäksi lemmikkieläinten turkin tai nahan alla piilee valtava varasto terveyden voimavaroja.

Tekstissä edetään aihepiirijäsennyksen kaltaisesti aihealue kerrallaan, mutta siinä vuorotellaan positiivisten ja negatiivisten asioiden esittämisellä. Vertailevuus ei synny pelkästään asioiden esittämisjärjestyksestä, vaan myös siitä, että peräkkäin esitettävät asiat sidotaan toisiinsa tavalla, jota voidaan pitää ekspositoriselle tekstille tyypillisenä. Vastauksessa kontrastiivisuus syntyy esimerkiksi konnektiivien *toisaalta* (1) ja *mutta* (2) käytöstä:

- (1) Allergisen ihmisen tulee valita eläin, josta ei irtoa hilsettä ja pölyä, esimerkiksi matelija. **Toisaalta** liiallinen hygieenisuus altistaa allergialle, joten eläinten kanssa yhteiselo voi suojatakin allergialta.
- (2) Vastuunotto on tärkeää myös ihmisen henkisen terveyden ja itsetunnon kannalta. Lemmikkieläinten parissa oppii kantamaan vastuuta, **mutta** liiallinen vastuunotto myös ajaa uuvuksiin.

Konnektiivit yksinään eivät luo vertailevaa sävyä, vaan siihen vaikuttavat sisällölliset seikat. Myös se vaikuttaa vertailtavuuteen, miten laajaa joukkoa asioiden väitetään koskettavan. Jos jokin asia on todella ehdoton ja vaikuttaa kirjoittajan mukaan

samalla tavalla kaikkiin, asiassa ei luonnollisestikaan jää tilaa vaihtoehdoille. Vastauksessa väitteen ehdollisuutta ja siten vaihtoehtoisuutta lisää se, että väite rajataan koskettamaan vain joitakin ihmisiä ja pohditaan vaikutuksia eri ihmisille:

- (3) **Joillekin** ihmisille lemmikkieläimet ovat ehtymätön voimavara. Niille voi kertoa murheistaan ja lemmikit tuovat omistajilleen hyvää mieltä, virtaa jaksaa päivästä toiseen. Lemmikkien silittely on katsottu vähentävän stressiä ja rauhoittavan. **Toisaalta jollekulle toiselle** lemmikeistä huolehtiminen ja jatkuva hoitaminen aiheuttavat stressiä. Työ- ja psyykinen toimintakyky voivat parantua, kun on joku josta saa mielihyvää itselleen.

Edellä esittelemäni vastauksen sisällöt voisi esittää myös toisenlaisessa järjestyksessä. Vastauksessa voitaisiin esitellä ensin kaikki lemmikistä koituvat hyödyt ja sen jälkeen kaikki haitat, jolloin vastaus luultavasti muistuttaisi enemmän aihepiirijäsennystä. Kontrastiivisuuden ja varauksellisuuden piirteet yhdessä vertailevan esimerkkijärjestyksen kanssa tekevät vastauksesta kuitenkin vertailujäsennystä noudattavan ja sävyltään pohtivamman. Aihepiirijäsennystä ja vertailujäsennystä vertaamalla voidaan todeta, että aihepiirijäsennys on herkästi listaavampi ja siten vähemmän pohtiva, mitä vertailujäsennys. Esimerkkivastaukseni vertailujäsennyksestä osoittaa myös, että välikoontien ja uusien pohjustusjaksojen lisääminen monipuolistavat vastausta, mikä saattaa vaikuttaa vastauksen pohtivampaan otteeseen.

5.4 Ongelmanratkaisujäsennys

Kolmas vastauksista löytämäni jäsennostapa on nimeltään ongelmanratkaisujäsennys. Siinä aihetta lähestytään niin, että alussa esitetään jokin ongelma, jota lähdetään ratkaisemaan. Ongelmanratkaisujäsennys on myös koulussa opetettava argumentoivan tekstin jäsennostapa (Kniivilä 2012: 135). Jäsennostapaa noudattavassa vastauksessa punnitaan eri vaihtoehtoja, joita kuitenkin yleensä käytetään lähinnä perustelemaan jo esitettyä mielipidettä. Tässä on ongelmanratkaisujäsennyksen ero vertailujäsennykseen, jossa eri vaihtoehdot rinnastuvat tasaväkisemmin keskenään. Ongelmanratkaisujäsennyksessä käsiteltävä aihe on yleensä sellainen, että se synnyttää kannanottoja ja siten perustelun tarpeen. Ongelmanratkaisu onkin vallitsevin jäsennostapa aineistoni tupakka- ja dopingtehtävissä, joissa aihetta pyydetään pohtimaan eettisestä näkökulmasta. Etiikan kysymykset ovat perusluonteeltaan sellaisia, että ne jakavat mielipiteitä. Samoin tupakka ja doping ovat aiheina poleemisia.

Ongelmanratkaisujäsennykseen voi sisältyä eri näkökulmien punnitsemista ja vaihtoehtojen pohtimista, mutta suurin osa tätä jäsennystä noudattavista vastauksista on tyyliään kärkkäitä mielipidekirjoituksen tyyllisiä argumentoivia tekstejä, joissa keskitytään perustelevaan kirjoittajan näkemystä aiheesta. Asiat esitetään kannanotto- ja vaihtoehtojaksoina. Kielellisissä piirteissä suostuttelevaan pyrkivä argumentointi näkyy esimerkiksi ensimmäisen persoonan käytössä, *mielestäni*-fraaseissa, komparaatioissa ja voimakkaassa kontrastiivisuudessa. Ongelmanratkaisujäsennys voi myös sekoittaa aihepiiri- ja vertailujäsennyksiin, jolloin teksti ovat erittelevämpiä ja pohtivampia. Tällaisia vastauksia käsittelemme luvussa 5.4.

Annan esimerkin doping-tehtävän vastauksesta, jossa noudatetaan ongelmanratkaisujäsennystä (esimerkki 4). Vastauksessa on myös aihepiirijäsennyksen piirteitä, sillä jokaisessa kappaleessa esitellään asiaa hieman eri näkökulmista. Vastauksen aihepiireissä näkyy esimerkiksi jako yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Aihepiirijäsennys ei kuitenkaan ole vastauksessa hallitseva, sillä siinä otetaan kantaa, esitetään vaihtoehtoja ja ratkaisuehdotuksia.

Vastauksen aloituksessa määritellään ensin doping ja pohjustetaan sitä, miksi se on ongelma urheilussa. Pohjustuksen funktio on siis kuvata ongelma. Lisäksi aihetta pohjustetaan ajallisesta näkökulmasta. Pohjustusta seuraa viisi kannanottojaksoa. Niissä kirjoittaja esittää väitteitä, joilla hän perustelee alun lähtökohtaa hieman samaan tapaan, mitä esimerkiksi aihepiirijäsennystä noudattavissa vastauksissa esimerkkijaksoilla tehdään. En kuitenkaan nimitä jaksoja esimerkeiksi, sillä niissä esitetään mielipiteitä jakavia ja perusteluja vaativia näkökulmia toisin kuin esimerkkijaksoissa.

Vastauksessa on myös jakso, jota nimitän vaihtoehdoksi. Siinä esitetään ratkaisuehdotus ongelmaan, joka tosin tyrmätään samassa jaksossa. Vastauksen lopussa on johtopäätösjakso, jossa katse suunnataan tulevaan. Siinä annetaan ratkaisuehdotus ongelmalle ja samalla johtopäätös edellä esitetulle argumentoinnille. Vastaus päättyy kommenttijaksoon, joka sulkee vastauksen.

JAKSO

ESIMERKKI 4

MÄÄRITELMÄ

Dopingilla tarkoitetaan jotakin kiellettyä ainetta, mitä urheilijat käyttävät parantaakseen urheilusuoritustaan.

POHJUSTUS

Ongelman kuvaus

Kiellettyjä aineista tekee se, että niitä ei ole tutkittu niin paljon, että voitaisiin olla varmoja niiden turvallisuudesta. Yleisesti ottaen doping-aineet ovat jollain tavoin vaarallisia urheilijan keholle.

Doping-aineiden käyttö on lisääntynyt suuresti lähi vuosien aikana. Urheilijat pyrkivät pääsemään maksimi suoritukseen keinolla millä hyvänsä.

KANNANOTTO 1
Yhteisö

Mielestäni doping-aineiden käyttö on epäreilua muita kilpailijoita kohtaan ja epärehellistä. Doping ei ole mikään ihme aine, joka tekisi huonosta juoksijasta hyvää juoksijaa. Dopingin vaikutus on niin pieni, että ennestään tulee olla jo hyvä urheilija. Eikö sen pitäisi riittää?

KANNANOTTO 2
Yksilö

Lähes jokainen tietää, miltä tuntuu voittaa väärin keinoin. Se ei ole mikään hyvä tunne. **Mielestäni urheilusta ei koskaan pitäisi tulla niin vakavaa, että ei luota pelkästään omiin taitoihin vaan täytyy käyttää apunaan vilppiä.**

VAIHTOEHTO 3
Yhteisö

Pitäisikö sitten kaikki doping-aineet sallia niin jokaisella urheilijalla olisi samat mahdollisuudet? Doping aineet ovat kiellettyjä hyvästä syystä. Doping aineet ovat vaarallisia ja kielloilla halutaan turvata urheilijoita ja liikkuja.

KANNANOTTO 4
Yksilö

Vaarallisinta dopingin käyttö on erityisesti vapaa-ajallaan liikkuvilla ihmisillä, jotka eivät kilpaile. Kilpailijoita valvotaan dopingtesteillä, mutta muita liikkuja ei voida valvoa millään tavalla. Monet ei kilpailevat kuntoilijat saattavat myös ajatella, että on heidän oma asiansa käyttääkö dopingia vai ei, koska se ei vaikuta muihin.

KANNANOTTO 5
Yhteiskunta

Asia kuitenkin kuluu koko yhteiskunnalle, koska kun ongelmia tulee terveydenhuolto auttaa ja yleinen terveydenhuolto toimii yhteiskunnan varoin. **On siis tyhmää vaarantaa oma terveys huvikseen ja laittaa muut maksamaan.**

JOHTOPÄÄTÖS
Ratkaisuehdotus

Doping-aineista pitäisi päästä kokonaan eroon. Loppupeleissä niistä tuleva hyöty on olematonta. **Jokaisen urheilijan ja liikkujan tulisi saada tuloksia rehellisin keinoin.**

KOMMENTTI

Niin kuin sanonta sanoo ei ole oikotietä onneen.

Vastauksessa on suostuttelemaan pyrkivälle argumentoinnille tyypillisiä piirteitä. Näitä piirteitä ovat esimerkiksi kirjoittautuminen tekstiin, joka näkyy *mielestäni*-ilmauksissa: ”Mielestäni doping-aineiden käyttö on epäreilua - -” ja ”Mielestäni urheilusta ei koskaan pitäisi tulla niin vakavaa - -”. Vastauksessa on paljon komparatiivista leksikkaa, kuten ” - - tekisi huonosta juoksijasta hyvää juoksijaa”; ”Dopingin vaikutus on niin pieni - -” ja ”Vaarallisinta dopingin käyttö on erityisesti - -”.

Myös konditionaalinen käyttö ilmentää argumentoivalle tekstille tyypillistä vaihtoehtoisten todellisuuden implikoimista, jota vahvistaa myös kysymysmuoto: ”Eikö sen pitäisi riittää?” ja ”Pitäisikö sitten kaikki doping-aineet sallia niin jokaisella urheilijalla olisi samat mahdollisuudet?”. Edellisissä kysymyksissä myös deonttisen modaaliapuverbin *pitää* käyttö ilmentää tässä velvollisuutta ja siten argumentoituutta.

Suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa vertaillaan asioita yleensä kärkkäästi, mikä näkyy edellisessä vastauksessa ääripäiden ilmaisemisella. Kilpaurheilijoiden ja arkiliikkujien valvonnan eroa korostetaan kontrastiivisella *mutta*-konjunktiolla yhdessä kieltoa vahvistavan *millään*-sanalla (VISK § 1722): ”Kilpailijoita valvotaan dopingtesteillä, mutta muita liikkujia ei voida valvoa millään tavalla.”

Vastauksessa on myös suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa käytettäviä perustelukeinoja, joissa vedotaan lukijaan. Seuraava katkelma pyrkii rajaamaan vaihtoehtoisen toimintatavan – dopingin käytön – mahdottomaksi vaihtoehdoksi vetoamalla siihen, että ”lähes jokainen” tietää sen olevan väärin ja väärin keinoin voittamisen tuntuvan pahalta: ”Lähes jokainen tietää, miltä tuntuu voittaa väärin keinoin. Se ei ole mikään hyvä tunne.”

Huolimatta mielipidekirjoitustyyppisestä argumentoinnista, vastauksessa esitetään tehtävänannon mukaisia eettisiä näkökulmia eli voidaan ajatella, että sisältö vastaa jossain määrin tehtävänantoa. Mielipiteiden esittäminen on sallittua reaalikoevastauksessa, jos ne perustellaan uskottavasti. Voidaan myös ajatella, että argumentointi on vastauksessa retorinen keino, jonka ”alta” löytyy vastauksen asiasisältö. Tässä vastauksessa tehtävänannon edellyttämä eettinen näkökulma on kuitenkin läsnä lähinnä tulkinnan kautta eli implisiittisesti, mitä ei voida pitää hyvän vastauksen piirteinä.

Valtaosa dopingtehtävän vastauksista edustaa edellisen kaltaista ongelmanratkaisujäsenystä. Monet ongelmanratkaisujäsenystä noudattavista dopingvastauksista (13 kappaletta) myös muistuttavat mielipidekirjoitusta paitsi jäsenyyksensä myös semanttisten ja leksikaalisten piirteidensä puolesta. Dopingtehtävässä on neljä vastausta, jotka noudattavat ongelmanratkaisujäsenystä, mutta eivät ole kovin selvästi mielipidekirjoitustyyppisiä. Mielipidekirjoituksen tyylin sekoittuminen vastauksiin osoittaa sen, että tekstilajit voivat sekoittua keskenään. Mielipidekirjoitus on myös yksi äidinkielen tunneilla harjoiteltava tekstilaji, joten sen liukuminen toiseen koulumaailman tekstiin voidaan selittää osittain kirjoituskontekstin

perusteella ja sillä, että kirjoittajat eivät vielä hallitse sitä, missä yhteyksissä eri tekstilajit ovat tarkoituksenmukaisia.

Kolmas aineistoni tehtävänanto on kevään 2011 terveystiedon ylioppilaskokeen tehtävä kuusi. Se muistuttaa muotoilultaan dopingtehtävän muotoilua: ”Pohdi tupakkalaissa esitettyjä kieltoja ja rajoittamiskeinoja eettisestä näkökulmasta.” Tässäkin tehtävässä pyydetään pohtimaan aihetta eettisestä näkökulmasta. Siinä ei pyydetä pohtimaan esimerkiksi tupakointia ilmiönä, vaan nimenomaan tupakkalakia ja siinä esitettyjä rajoittamiskeinoja. Erittelen seuraavaksi yhden tupakkatehtävän vastauksen, joka noudattaa ongelmanratkaisujäsennystä ja on mielipidekirjoitustyyppinen (esimerkki 5). Samoin kuin ongelmanratkaisujäsennystä noudattavassa dopingtehtävässä myös tämän vastauksen alussa pohjustetaan aihetta ja esitellään ongelman taustoja. Tupakoinnin sanotaan herättävän keskustelua ja kerrotaan, että sitä pyritään rajoittamaan. Ongelman esittelyn jälkeen kirjoittaja ottaa aluksi kantaa rajoittamiskeinoin ja sen jälkeen perustelee kannanottoaan.

Ongelman esittelyn jälkeen kerrotaan muutamasta tupakoinnin rajoittamiskeinosta, jotka eivät kirjoittajan mielestä toimi. Vastauksessa siis keskitytään arvioimaan lainsäädäntöä. Suostuttelevaan pyrkivälle argumentaatiolle ominaisesti kirjoittaja tekee jonkinlaisen myönnytyksen, jossa hän osoittaa ymmärtävänsä jonkin puolen tupakoinnin rajoittamisesta. Vastakkaiselle näkemykselle annetaan suostuttelemaan pyrkivässä argumentoinnissa jonkin verran tilaa, jotta oma argumentaatio saataisiin näyttämään uskottavammalta. Olen merkannut myönnytyksen osaksi kannanottoa, sillä se toimii varauksena kannanottojaksossa esitettävälle väitteelle.

Lopetuksessa kirjoittaja kokoaa ajatuksiaan ja esittää johtopäätöksen. Tehtävänannossa vaadittava eettinen näkökulma nostetaan eksplisiittisesti esiin vasta lopetuksessa. Se saa eettisen näkökulman näyttäytymään melko päälle liimatulta.

JAKSOT	ESIMERKKI 5
POHJUSTUS	”Tupakointi vahingoittaa sinua ja ympärillä oleviasi”. Erittäin yleinen teksti, muiden varoituksien joukossa, tupakka-askin kyljessä nykypäivänä. Tupakka ja tupakointi on herättänyt keskustelua jo vuosia. Tupakointia on pyritty rajoittamaan usein eri säädöksin ja kieltoin – osa jopa hyödyllisiäkin.
<i>Ongelman esittely</i>	
KANNANOTTO	Suuri osa tupakoinnin rajoittamiskeinoista on kuitenkin turhia. ”Koulualueella tupakointi kielletty”. Ymmärtää sen, jos ylä-asteella ja ala-asteella tupakoiminen on kiellettyä, sillä antaahan se huonon esimerkin pienemmille.

Kuitenkin, että pitää vielä mennä kieltämään tupakointi lukiossa. Täysi-ikäistä porukkaa on jo ja onhan tuo naurettavaa, jos luullaan että 16-vuotiaan ei osaa ajatella itsenäisesti.

KANNANOTTO **On myös naurettavaa, jos kuulemani pitävät paikkaansa.** Tupakka-askien ulkonäköä rajoitetaan lähi vuosina lisää. Askien tulee olla mustavalkoisia, jotta ne eivät houkuttaisi enää ostamaan tupakkaa.

KANNANOTTO Myös varoitustekstien lisäksi laitettaisiin joukkoon jo kuvia? **Tämä menee jo liiallisuuksiin.**

JOHTOPÄÄTÖS **Eettisestä näkökulmasta voidaan todeta, että: on eettisesti väärin, että yhteiskunta pyrkii edistämään terveyttä** lakaisemalla ongelmat maton alle.

Jäsennystavan lisäksi tekstissä on leksikaalisia ja kieliopillisia argumentoivan tekstin piirteitä. Näitä ovat esimerkiksi vertailtavuutta synnyttävä leksikko, kuten *suurin osa* ja *liiallisuuksiin*. Sananvalinnat ovat osittain myös jyrkkiä ja arvottavia, kuten *turhia* ja *naurettavaa*. Osa sanajärjestyksistä ja ilmauksista on puhekielisiä ja ilmaisevat jonkinlaista turhautumista, kuten *että pitää vielä mennä kieltämään ja täysi-ikäistä porukkaa on jo*.

Tekstissä esiintyy konsessiivisen suhteen merkitsimiä, kuten *kuitenkin*. Konsessiivisen suhteen ilmaisut liittyvät argumentoivaan tekstiin usein siksi, koska niillä esitetään asiaintilojen välillä vallitsevaa yhteensopimattomuutta tietyssä kontekstissa (VISK § 1139). Kirjoittaja kertoo tilanteen, jossa jokin asiaintila pätee, mutta ottaa sen jälkeen kantaa siihen, miksi tilanne ei toimi.

Sävyartikkeli -hAn ilmauksissa *antaahan* ja *onhan* implikoi sitä, että kirjoittajan esittämä asia on jollain tavalla tuttua tietoa (VISK § 830). Argumentoinnissa se voidaan tulkita myös siinä merkityksessä, että lausuman sisällön pitäisi olla itsestään selvää.

Vastauksen pohjustuksessa kirjoittaja esittää myönnytyksen *osa jopa hyödyllisiäkin*, jolla hän antaa tilaa sille, että rajoituskeinoissa voi ääritapauksessa olla jotain hyvää. Ääritapaukseen viittaa fokusartikkeli *jopa*, joka asettaa fokuksittavan asian todennäköisyyden asteikolla ääripäähän (VISK § 839): ”on epätodennäköistä, että rajoituskeinoista on hyötyä, mutta harvinaisessa tapauksessa näin voi olla”. Myönnytyksen tekeminen antaa näennäisesti tilaa toisille äänillä, koska sen paikkaansa pitävyys pyritään kuitenkin kumoamaan. Myös vastauksen lopetus muistuttaa

mielipidetekstiä kärjistävällä vertauskuvalla ”yhteiskunta pyrkii edistämään terveyttä lakaisemalla ongelmat maton alle”.

5.5 Useita jäsennostapoja

Kuten jo edellä esitetyistä vastauksista voi havaita, aihepiiri-, vertailu- ja ongelmanratkaisujäsennostojen rajat eivät aina ole selkeitä, ja samassa vastauksessa voi olla usean jäsennostavan piirteitä. Osassa vastauksista usean jäsennostavan limittyminen vaikuttaisi olevan positiivista aiheen monipuolisen käsittelyn ja pohtivuuden kannalta. Esittelen seuraavaksi kolme vastausta, joissa sekoittuu useampi jäsennostapa ja joista on hankalampi sanoa sitä, mikä jäsennostapa on hallitsevin. Esittelen kaksi tupakkatehtävän vastausta sekä yhden doping-tehtävän vastauksen. Näille kaikille vastauksille on yhteistä se, että niissä esitellään useita eri näkökulmia, joiden limittyminen lisää vastausten pohtivuutta. Eri jäsennostapojen sekoittuminen ei siis tarkoita sitä, että vastauksen jäsentymistä tai punaista lankaa olisi hankala seurata, päinvastoin.

Esittelyn lomassa analysoin vastausten leksikaalis-grammaattisia piirteitä ja sitä, millaista tekstityyppiä ne ilmentävät. En kuitenkaan keskity nyt funktionaalisten jakojen analysointiin, sillä olen esitellyt niiden piirteitä jo aiemmissa luvuissa. Yleistäen voi sanoa, että useita jäsennostapoja sekoittavat vastaukset eivät ole hallitsevasti deskriptiivisiä tai argumentatiivisia, vaan niissä sekoittuu useamman tekstityypin piirteitä eikä niissä ole yhtä paljon äärimmäisen neutraaleita tai äärimmäisen kärkkäitä kannanottoja, mitä selkeästi aihepiirijäsennostaa tai ongelmanratkaisujäsennostaa noudattavissa vastauksissa.

Ensin esittelen ongelmanratkaisu- ja vertailujäsennostaa noudattavan tupakkatehtävän vastauksen, joka on hallitsevasti ekspositorista tekstityyppiä edustava vastaus (esimerkki 6). Vastausta jäsentää se, että siinä käsitellään vuorotellen erilaisia kieltoja käytännön esimerkkeineen ja sen jälkeen otetaan kantaa siihen, onko kielto tai rajoitus eettisesti perusteltu. Kieltojen lisäksi vastausta jäsentävät siis myös erilaiset eettiset näkökulmat. Vastaus alkaa määritelmäjaksolla, joka osittain toimii myös pohjustamisen funktiossa. Sen jälkeen tupakoinnin rajoittamiskeinot esitetään asiana, joka ei ole ongelmaton, ja otetaan ongelmaan kantaa. Sen jälkeen erilaisia tupakoinnin rajoituskeinoja esitellään ja vertaillaan. Vertailussa edetään aihepiiri kerrallaan. Lopussa annetaan ratkaisuehdotus, joka myös tiivistää vastauksessa käydyt asiat.

JAKSO MÄÄRITELMÄ	ESIMERKKI 6 Tupakka on terveydelle haitallinen fysikaalinen sisäilman epäpuhtaus. Tupakka sisältää monia terveydelle haitallisia aineita, ja se myös vaikuttaa erilaisten sairauksien kehittymiseen, esimerkiksi keuhko- ja suusyövän.
POHJUSTUS <i>Ongelman esittely</i>	Koska tupakka on terveydelle haitallinen aine, sen käyttöä pyritään rajoittamaan monin eri keinoin. Keinojen täytyy kuitenkin olla eettisesti hyväksyttäviä. Näin ollen kieltojen ja rajoitusten täytyy olla moraalisesti sopivia , eikä ihmisiä ja heidän valintojaan kuulu liiaksi arvostella.
KANNANOTTO <i>Yhteisö</i>	Tupakoiminen on monissa sisätiloissa kiellettyä. Tupakan savu leviää helposti sisätiloissa, ja altistaa näin myös tupakoimattomat tupakan haitoille. Kielloilla tällaista passiivista polttamista saadaan vähennettyä. On väärin, että yksi polttaja vaarantaa itsensä lisäksi myös monen muun, mahdollisesti vanhuksen, sairaan tai lapsen, terveyden.
KANNANOTTO <i>Yksilö</i>	Tupakoimista pyritään vähentämään myös veroilla. Veroilla pyritään tilanteeseen, jossa tupakoija itse miettii tupakkaan käyttämänsä rahamäärää mielekkäästi. Tupakoimista rajoittaa tietenkin myös se, jos ei ole varaa ostaa tupakkaa. Tupakan kallis hinta ei niinkään sisällä eettisiä epäkohtia. Tupakka ei välttämättä ole köyhemmän väestön ”huvi”, mutta tupakoimattomuus on suuri etu terveyden kannalta.
KANNANOTTO <i>Itsemääräämisoikeus</i>	Paitsi että tupakoimista pyritään vähentämään selvillä kielloilla ja hinnansäätelyllä, voidaan tupakan käyttöä yrittää vähentää myös vetoamalla tupakoijan tunteisiin ja ajatteluun. Tupakka-askeihin liitetään ”tupakka tappaa” -tekstejä ja tupakkaan suhtaudutaan yleisesti kielteisesti. Tunteisiin vetoaminen voi olla tehokas keino, mutta se voi myös loukata polttajaa ja hänen itsemääräämisoikeuttaan. Polttaminen on hänen oma valintansa, ja jos hän ei omalla polttamisellaan vaaranna muiden terveyttä, ei heillä ole oikeutta arvostella häntä.
KANNANOTTO <i>Yksilö</i>	Tupakoijat saattavat kokea askien tekstit hyökkäävinä, mutta ne voidaan nähdä myös tietoiskuina. Jos polttaja ei ole vielä täysin perillä tupakan haitoista, voi ytimekäs teksti olla herättävä.
KANNANOTTO	Tupakan haitoista kerrotaan niin koulussa kuin mediassakin, joten tieto löytää varmasti monet. Terveyteen vaikuttavien aineiden, etenkin haitallisten, vaikutuksista on eettisesti oikein tiedottaa, joskus jopa välttämätöntä.
KANNANOTTO <i>Yhteiskunta</i>	Tupakan käytön vähentämisessä saatetaan käyttää äärimmäisiäkin keinoja. Jotkut keinot saattavat loukata polttajaa , mutta on kuitenkin muistettava, että tupakan aiheuttamat haitat ja sairaudet tulevat kalliiksi niin yksilölle kuin yhteiskunnallekin.
JOHTOPÄÄTÖS <i>Ratkaisuehdotus</i>	Tärkeintä olisi tiedottaa polttamisen haitoista, asettaa rajoituksia polttajan ympäristön terveyden edistämiseksi, mutta kuitenkin muistaa polttajan oikeudet omien valintojensa suhteen, kunhan polttaminen ei tapahdu muiden kustannuksella. Näin päädytään eettisesti hyväksyttävään tupakanrajoittamistoimintaan.

Vastaus noudattaa osittain aihepiirijäsennystä, sillä siinä annetaan esimerkkejä vuorotellen erilaisista tupakoinnin rajoittamiskeinoista ja otetaan niihin kantaa. Vastaus on kuitenkin myös vertaileva, sillä esimerkeissä otetaan huomioon asioiden eri puolia. Kontrastiivisuus ilmenee muun muassa *mutta*-konjunktion käytössä (1, 2):

- (1) Tunteisiin vetoaminen voi olla tehokas keino, **mutta** se voi myös loukata polttajaa ja hänen itsemääräämisoikeuttaan.
- (2) Tupakoijat saattavat kokea askien tekstit hyökkävinä, **mutta** ne voidaan nähdä myös tietoiskuina.

Kontrastiivisuuden lisäksi vertailevaa sävyä luo modaalisuudeltaan epävarmuutta lisäävät ilmaukset. Edellisissä esimerkeissä (1, 2) käytetään mahdollisuutta ilmaisevia modaaliapuverbejä *voida* ja *saattaa*.

Vastauksessa käytetään paljon ehdollisia ilmauksia, mutta paikoin se on sävyiltään ehdoton. Ehdottomuutta kuitenkin usein lievennetään, kuten seuraavassa kannanotossa:

- (3) Terveysteen vaikuttavien aineiden, etenkin haitallisten, vaikutuksista on eettisesti oikein tiedottaa, joskus jopa välttämätöntä.

Kirjoittaja ottaa kantaa arvottavalla ilmauksella *on oikein* ja käyttää ehdotonta sananvalintaa *välttämätöntä*, mutta lieventää väitteen kattavuutta adverbilla *joskus*. Ehdolliset ilmaukset ja eri näkökulmien huomioiminen antaa tilaa myös muille näkökulmille, kuin kirjoittajan näkökulmalle. Tällaista varauksellisuutta voidaan pitää yhtenä pohdinnan piirteinä. Vaikka vastauksessa on myös argumentoivia piirteitä, se edustaa enemmän pohtimaan pyrkivää argumentointia kuin suostuttelemaan pyrkivää argumentointia.

Varauksellisuus ja eri näkökulmien esittäminen melko neutraalisti edustavat ekspositoriselle eli erittelevälle tekstityypille ominaisia piirteitä. Vastauksessa eritellään tupakoinnin rajoituskeinoja ja vertaillaan niiden eettisyyttä. Vastauksessa on myös syy-seuraussuhteiden esittämistä, jota ilmentää sisältöjen esittämisjärjestyksen lisäksi kausaalisen suhteen merkittimet, kuten *koska, näin ollen ja näin* (VISK § 1121).

Vastauksessa on siis aihepiiri- ja vertailujäsennyksen piirteitä, mutta siinä on nähtävissä myös selkeästi ongelmanratkaisujäsennyksen rakenne. Vastauksen alussa esitetään ongelma, jolle eri näkökulmien esittelyn myötä annetaan lopussa ratkaisuehdotus. Ongelmanratkaisu- ja vertailujäsennyksen limittyminen on sikäli luontevaa, että ongelmanratkaisujäsennykseen kuuluu eri vaihtoehtojen vertaileminen. Myös aihepiirijäsennys sisältyy helposti molempiin edeltävistä jäsennostavoista, sillä aihepiiristä toiseen siirtyminen voidaan toteuttaa myös silloin, kun ratkaistaan ongelmaa tai halutaan vertailla eri vaihtoehtoja.

Seuraava tupakkatehtävän vastaus edustaa aihepiirijäsennyksen ja ongelmanratkaisujäsennyksen sekoitusta (esimerkki 7). Rakenteensa puolesta se

muistuttaa osittain aihepiirijäsennysluvussa (5.1) esittelemääni lemmikkitehtävän tyypillistä rakennetta. Vastauksessa aihetta käsitellään vuorotellen etiikan eri osa-alueiden ja eettisten näkökulmien valossa. Näitä osa-alueita ovat itsemääräämisoikeus, velvollisuusetiikka ja hyötyetiikka. Sen jälkeen kuvaillaan aihepiiriin liittyvää globaalitason esimerkkiä, joten vastaukseen sisältyy myös yksilön, yhteisön ja yhteiskunnan tasot. Vastauksen alkupuoli etenee selkeästi aihepiirijäsennyksen kaltaisesti, mutta lopussa kaksi viimeistä esimerkkijaksoa ovat sävyltään varauksellisia ja esittävät vaihtoehtoiset näkemykset alussa kuvailtuihin asioihin.

- JAKSO ESIMERKKI 7
- POHJUSTUS Suomen tupakkalainsäädännössä tupakointi kielletään työpaikoilla, ravintoloissa, baareissa ja julkisissa rakennuksissa. Tupakkatuotteiden mainonta on Suomessa kielletty, kuin myös tupakkatuotteiden myynti alaikäiselle. Kunnilla on myös oikeus kieltää tupakointi sellaisissa julkisissa tiloissa, joista saisi suljetun tilan lisäämällä niihin yhden sivun. Tästä esimerkkinä tuore tupakoinnin bussikatoksissa kieltävä sääntö Oulun kaupungin alueella.
- KANNANOTTO 1 *Itsemääräämisoikeus* Jokaisella ihmisellä on itsemääräämisoikeus. **Tällä perusteella tupakoinnin kieltäminen mm. työpaikoilla ja ravintoloissa on oikeutettu.** Sillä, vaikka tupakoitsijalla on oikeus polttaa, ei hänellä ole oikeutta pakottaa muita hänen lähellään olevia ihmisiä tupakoimaan passiivisesti, mikä on myös todella haitallista.
- KANNANOTTO 2 *Velvollisuusetiikka* **Velvollisuusetiikan periaatteiden mukaan valtiolla on velvollisuus huolehtia kansalaistensa terveydestä.** Tupakan savu sisältää noin 5000 eri ainetta, joista 40 on karsinogeenisiä eli syöpää aiheuttavia. **Tällä perusteella on oikeutettua rajoittaa julkista tupakointia,** estää tupakan mainonta ja eritoten pyrkiä suojelemaan alaikäisiä, joiden keho on vielä kehitysvaiheessa ja haavoittuvainen, tupakalta.
- KANNANOTTO 3 Harva jää tupakkaan koukuun täysi-ikäisenä, **mikä myös antaa oikeutusta myyntikiellolle alaikäisiä kohtaan.**
- KANNANOTTO 4 *Hyötyetiikka* Hyötyetiikan kautta ajateltuna **on selvää,** ettei tupakka-addiktion aiheuttamasta pakonomaisesta tupakoinnista saatavasta hetkellisestä mielihyvästä saatava hyöty ole läheskään niin suuri kuin esimerkiksi keuhkohtaumataudista, kroonisesta yskästä ja keuhkosityövästä sekä sairaspöissaoloista ja -kuluista koituva haitta.
- ESIMERKKI 1 *Globaali taso* Tupakoitsija tuskin tulee ajatelleeksi **tupakoidessaan laittavansa mahdollisesti muita ihmisiä tupakoimaan passiivisesti tai lisäävänsä ahdinkoa globaalilla tasolla monissa kehitysmaissa, sekä kiihdyttävänsä kasvihuoneilmiötä.** Monissa köyhissä maissa maanviljelijät siirtyvät viljan viljelystä tupakan viljelyyn hetkellisen hyödyn houkuttelemana. Tupakan viljely köyhdyttää maaperän nopeasti, parissa vuodessa, minkä jälkeen viljely hankaloituu huomattavasti. Noin 10-25 % sademetsien kaatamisista tapahtuu lisätilan raivaamiseksi tupakkaviljelmille.
- KANNANOTTO 4 Jotkut ihmiset ovat sitä mieltä, että taudit, jotka ovat selkeästi osoitettavissa tupakoinnista johtuviksi eivät kuulu veronmaksajien varoilla kustannettavien hoitojen piiriin. Tällainen tauti vois olla vaikka keuhkohtaumatauti, josta kärsivät ovat yhdeksänkymmentäprosenttisesti tupakoitsijoita. **Tämä ei ole vaihtoehto,** sillä silloin pitäisi pohtia myös sitä, että

pitäisikö alkoholin ongelmakäytöstä johtuvaa maksakirroosia tai liikalihavuuden laukaisemaan 2-tyypin diabetesta hoitaa.

KANNANOTTO 5 Tupakoinnin puolustajat vetoavat ihmisen valinnanvapauteen vastustaessaan tupakoinnin rajoituksia, mutta **loogisesti ajatellen tupakoitsijan on tehtävä muutos tupakointipaikassaan- tai tavoissaan**, sillä hän aiheuttaa terveysriskin sekä itselleen että muille.

ESIMERKKI 2 Tupakkateollisuus puolustaa toimintaansa sillä, että, jos se lakkautetaan, monet menettävät työpaikkansa. Ja tupakkateollisuus vastustaa tupakoinnin rajoituksia samantyyppisillä argumenteilla. Toisaalta, jos tupakkateollisuus lakkautettaisiin, monet säilyttäisivät terveytensä ja eläisivät pidempään.

Vastauksessa yhdistyvät aihepiirijäsennyksen ja ongelmaratkaisujäsennyksen pohtivuuden piirteet. Aihepiirijäsennys voi synnyttää pohdintaa silloin, kun nostetaan esiin useita eri näkökulmia, kuten edellisessä vastauksessa. Kantaaottavissa jaksoissa kirjoittaja esittää päätelmiensä syy-seuraussuhteet eksplisiittisesti ja esittää väitteilleen varauksia. Vaikka varaukset esitetään niin, että ne kumotaan ja täten varauksen esittämisellä tuetaan kirjoittajan omaa kantaa, varauksellisuus nostaa esiin eri näkökulmia, mikä lisää pohtivuutta. Syy-seuraussuhteita selkeyttävät esimerkiksi kausaalista suhdetta ilmaiseva konjunktio *sillä* ja ilmaukset *tällä perusteella* ja *mikä myös antaa oikeutusta*, jotka ilmaisevat kausaalisuutta eksplisiittisesti. Seuraussuhteiden esittäminen on ekspositorisen tekstityypin piirre.

Esittelen vielä yhden doping-tehtävän vastauksen, jossa limittyvät ongelmanratkaisu- ja aihepiirijäsennys (esimerkki 8). Vastaus toimii hyvänä esimerkkinä siitä, miten eri näkökulmien tuominen vastaukseen edistää pohdinnan syntymistä ja miten lähestymistapa voi neutralisoida argumentoivaa vastausta. Vastauksessa on aihepiirijärjestys siinä mielessä, että aihetta käsitellään selkeästi vuorotellen urheilijan, kilpakumppaneiden, katsojan ja lajin näkökulmista, mikä voidaan nähdä jakona yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Tämän lisäksi vastauksessa lähestytään tehtävänannon eettistä näkökulmaa etiikan eri osa-alueiden mukaan. Vastauksessa syntyy myös hieman vertailua dopingin oikeellisuuden suhteen. Lopussa aihetta pohditaan vielä siitä näkökulmasta, onko dopingin käyttö väärin yksityisessä liikunnan harrastamisessa. Vastauksessa on siis aihepiirijäsennyksen piirteitä, mutta dopingia lähestytään siinä kuitenkin myös ongelmana, jonka ratkaisemiseksi kirjoittaja antaa ehdotuksia ja tulee lopussa tulokseen, jonka mukaan doping on aina eettisesti väärin.

JAKSOT	ESIMERKKI 8
Otsikko	Dopingin eettisyys liikunnassa ja urheilussa
MÄÄRITELMÄ	Dopingilla tarkoitetaan suorituskykyä parantavia, yleensä synteettisiä aineita ja muita keinoja, kuten verensiirtoja.
POHJUSTUS	Dopingin käyttöä kilpaurheilussa valvotaan tiukasti ja säännöllisesti esimerkiksi veri- ja virtsanäyttein. Tämä on johtanut testeissä erilaisiin vilppeihin dopingkäryä pelkäävien urheilijoiden keskuudessa.
ESIMERKKI 1 <i>Yhteisö</i>	Dopingin käyttö on kiellettyä, sillä se rikkoo reilun pelin henkeä, saattaa kilpailijat eriarvoiseen asemaan ja on vaarallista terveydelle. Haitallisia terveysvaikutuksia on muun muassa anabolisten steroidien käytöstä aiheutuvat hormonitoiminnan muutokset, kuten naisten parrankasvu tai miesten rintarauhasten suurentuminen
MÄÄRITELMÄ	Eettisyydellä tarkoitetaan sitä, onko jokin asia pohjimmiltaan oikea vai väärä, noudattaako se normeja ja moraalista käsitystä vaiko ei.
ESIMERKKI 2 <i>Yksilö</i>	Dopingia käyttävän urheilijan tai liikunnan harrastajan omasta mielestä dopingin käyttö voi olla hyväksyttävää, sillä mahdollisen egoistisen ajattelutavan mukaan dopingista on hyötyä käyttäjälleen. Urheilija itse pitää tekoa oikeana, sillä siitä aiheutuvat positiiviset vaikutukset ovat ainakin nykyhetkellä haittoja suuremmat.
ESIMERKKI 3 <i>Yhteisö</i>	Dopingia käyttämättömien kilpakumppaneiden mielestä on eettisesti väärin käyttää suorituskykyä parantavia tehokeinoja. Puhtaat näytteet antavat kilpailijat ovat täysin eri tasolla kuin dopingilla suoritustaan parantavat, eikä tämä epätasa-arvo anna kaikille samanlaisia mahdollisuuksia menestymiseen.
ESIMERKKI 4 <i>Yhteisö</i>	Urheilua seuraavan katsojankin mielestä on eettisesti väärin käyttää dopingia. Vaikka kaikki haluavatkin kannattaa ja ihailla kilpailuiden voittajaa, haluaa harva tukea epärehellisiin keinoihin huipulle noussutta urheilijaa. Katsojat eivät halua seurata kisaa, jossa jotkut erottuvat toisista vilpillisten keinojen ansiosta.
ESIMERKKI 5 <i>Yhteisö</i>	On myös eettisesti arveluttavaa heikentää lajin mainetta yksittäisen ihmisen paremman menestymisen kustannuksella. Tiettyt lajit, kuten hiihto, ovat jo saaneet kärsiä dopingkäräjen ja niistä aiheutuvien sanktioiden vuoksi. Myös maakohtaiset erot dopingin käytössä ovat niin huimia, että ne väistämättä vaikuttavat näiden maiden urheilulliseen imagoon.
ESIMERKKI 6 <i>Liikunta</i>	Liikuntaan liittyvät doping-ilmiot ovat hieman erilaisia kilpaurheilun dopingin käyttöön verrattuna. Siinä on kyse pohjimmiltaan siitä, mitä ihminen saa itselleen tehdä. Jos harrastaa liikuntaa intensiivisesti omaksi ilokseen ilman kilpailutavoitteita, saako terveytensä mahdollisesti pilata dopingilla?
JOHTOPÄÄTÖS	Koska kuitenkin on laitonta käyttää näitä valmisteita, voidaan ajatella ettei niiden käyttö ole koskaan eettisesti oikein, vaikka niistä olisikin

haittaa tai hyötyä vain kyseiselle dopingia käyttävälle yksilölle.

Olen nimennyt vastauksen jaksot esimerkeiksi enkä kannanotoiksi sen takia, että jaksojen funktio on antaa esimerkkejä vastauksen lähtökohtaan. Niissä ei varsinaisesti oteta kantaa aiheeseen, vaan annetaan esimerkkejä eri tahojen näkökulmista. Ensimmäinen esimerkkijakso ottaa kantaa, mutta voidaan tulkita, että kirjoittaja esittää yleisesti jaetun näkemyksen: ”Dopingin käyttö on kiellettyä, sillä se rikkoo reilun pelin henkeä, saattaa kilpailijat eriarvoiseen asemaan ja on vaarallista terveydelle” Hän ei ota henkilökohtaisesti kantaa siihen, onko asia näin. Lisäksi hän perustelee kiellon olemassaoloa terveystiedollisella näkökulmalla dopingin vaarallisuudesta terveydelle. Esimerkkijaksoissa on myös deskriptiiviselle tekstityypille ominainen neutraalin ehdollinen sävy. Tekstissä ei modaliteetiltaan voimakkaan ehdottomia kannanottoja.

Tällaiset väitteet eivät ole varsinaisesti kannanottoja, vaan yleisesti tunnustettuja tosiasioita. Kirjoittaja jättää alussa ilmaisematta oman kantansa asiaan, mikä tekee vastauksesta vähemmän suostuttelevaan pyrkivän argumentoinnin kaltaisen. Sama toistuu kaikissa esimerkeissä: ne on kirjoitettu niin, että niissä eläydytään jonkin toisen tahon näkökulmaan. Nimeämällä aina jonkin tahon mielipiteen taakse (”egoistisen ajattelutavan mukaan”; ”dopingia käyttämättömien kilpakumppaneiden mielestä”; ”urheilua seuraavan katsojankin mielestä”) vastauksessa ei kirjoitauduta vahvasti väitteisiin, vaan jätetään tilaa muille äänille. Jonkun toisen ajattelutavan mukaan doping voisi olla oikein tai dopingia käyttävän kilpailijan mielestä doping voi olla oikein. Toki jaksoihin sisältyy implisiittisesti kirjoittajan omia kannanottoja, mutta tällainen lähestymistapa lisää pohtivaa sävyä.

Vastauksesta tekee siis pohtivan se, että siinä limittyy monta eri tasoa ja näkökulmaa. Vaikka vastauksessa on myös argumentoivia piirteitä, kuten vakuuttelua ja vertaamista, siinä myös eritellään, kuvaillaan ja perustellaan.

5.6 Ongelmalliset vastaukset

Jäsennystapojen analysointi on itse kehitelemäni systeemi tekstien tarkasteluun. Vastaukset noudattavatkin pitkälti edellä esittelemiäni jäsennystapoja. Aineistossani ei ole monta jäsennystavaltaan ongelmallista vastausta, mikä kertoo siitä, että vastaukset ovat rakenteellisilta piirteiltään melko yhteneväisiä. Suurin osa noudattaa selvästi aihepiiri-, vertailu- tai ongelmanratkaisujäsennystä tai sekoittaa jäsennystapoja tarkoituksenmukaisella tavalla. Vastauksissa on kyllä esimerkiksi sisällöllisesti

pinnallisia vastauksia tai vastauksia, joissa on irrallisia osia, mutta se ei tarkoita, että niiden jäsenitys olisi ongelmallinen.

Osassa vastauksista on kuitenkin analyysin kannalta ongelmia sen takia, että vastausten kirjoittajien taso vaihtelee paljon, joten tekstit eivät aina jäsennyy selkeästi. Vaikken ole keskittynyt analyysissäni väitteiden paikkaansa pitävyyteen, joissain vastauksissa sekä funktionaalisten jaksojen että jäsenytävän analysoinnin ongelmaksi nousee se, jos kirjoittaja on ymmärtänyt käyttämänsä käsitteet ja tehtävänannon väärin. Epätosien väittämien ja sekavien asiayhteyksien esiintymistä voidaan pitää odotuksenmukaisena vastaustekstin tekstilajissa, sillä kirjoittajat eivät odotettavasti hallitse aihetta täydellisesti, eivät ole professionaalisia kirjoittajia eivätkä myöskään voi koetilanteessa tarkistaa keneltäkään asioiden paikkaansa pitävyyttä.

Annan seuraavaksi esimerkin kahdesta ongelmallisesta vastauksesta. Ensimmäisessä (esimerkki 9) ongelmana on se, että siitä ei löydy vastauksen läpi kulkevaa johtoajatusta, vaan jaksot antavat esimerkkejä dopingiin jollain tapaa liittyviin eri näkökulmiin. Toisessa (esimerkki 10) ongelmallisessa vastauksessa jäsenytävän määrittämistä hankaloittaa vastauksen ja jaksojen lyhyys.

Esimerkissä 9 on paljon ongelmia. Ne syntyvät pitkälti siitä, että doping rinnastuu tekstissä lääkkeisiin eli kirjoittaja ei hallitse asiasisältöä. Vastauksessa puhutaan dopingin haitoista, mutta puhuessaan hyödyistä hän itse asiassa puhuu lääkkeiden, kuten astmalääkkeiden hyödyistä. Vastauksessa ei siis ymmärretä sitä, että doping ei ole synonyymi lääkkeille. Väärinkäsitys ilmenee heti vastauksen alussa määritelmäyksessä. Tämä osoittaa sen, että määritelmäyksellä voi olla tärkeä kommunikatiivinen funktio vastaustekstin kontekstissa: se osoittaa, miten kokelas ymmärtää käyttämänsä käsitteet. Tämän väärinkäsityksen lisäksi vastauksessa tuodaan aiheeseen useita eri näkökulmia liittyen dopingin käyttöön ja doping-aineisiin ylipäätään, mutta näkökulmat eivät liity dopingin eettisyyteen urheilussa ja liikunnassa. Useiden näkökulmien tuominen ei siis automaattisesti tee vastauksesta parempaa, vaan näkökulmien tulee myös liittyä tehtävänantoon.

Vastauksessa on jaksoja, jotka tuntuvat irrallisilta. Tällaisia ovat esimerkiksi ohjeet dopingin käytöstä. Ohje 2 muistuttaa lääkkeiden ja alkoholin yhteiskäytön vaarallisuudesta, mikä ei liity millään tavalla tehtävänantoon. Ohje voisi toimia esimerkkinä, jos tehtävänannossa pyydetäisiin pohtimaan dopingin terveysvaikutuksia, mutta jakson esimerkki voisi olla siinäkin tapauksessa kaukaa haettu.

JAKSO MÄÄRITELMÄ	ESIMERKKI 9 Doping-aineet (anaboliset steroidit, EPO, hormonaaliset aineet, piristeet jne.) ovat suorituskykyä parantavia, lihas- ja rasvakudosta lisääviä sekä lääkeaineena käytettäviä (astmalääke) aineita. Niiden käyttö ei ole kiellettyä, sillä jokainen saa tehdä terveydelleen mitä haluaa.
POHJUSTUS	Doping-aineita käyttää yleisimmin kilpaurheilijat kestävyysuorituksissa (hiihdossa, yleisurheilussa). EPO on yleisin kestävyysuorituksissa käytetty doping. Myös astmalääke on yleinen, sillä se avaa ja laajentaa hengitystä. Doping ei ole vaaraton ja haitat kannattaa tutkia ennen käyttöä.
ESIMERKKI 1	Sen psyykkisiä seurauksia miehellä on impotenssi, hedelmättömyys ja kivesten surkastuminen sekä naisilla hedelmättömyys, klitoriksen kasvu, kaljuuntuminen sekä karvoituksen lisääntyminen. Fyysisiä seurauksia on sydänlihastulehdus, veritulpat HDL-kolesterolin lisääntyminen sekä maksavauriot. Sosiaaliset vauriot voivat ilmetä väsymyksenä, ärtyneisyytenä tai aggressiivisuutena.
ESIMERKKI 2	Toki dopingilla on myös positiivisia vaikutuksia. Sitä käytetään myös yleisesti lääkeaineena sairauksien hoidossa ja sairauskohtausten lievittämisessä. Yksi hyvä esimerkki on astma. Jotkut hengitysteitä avaavat lääkkeet toimivat sekä astmalääkkeenä että suorituskykyä parantavana doping-aineena. Kilpaurheilussa on tietty raja, kuinka suuri määrä doping-ainetta saa olla veressä.
JOHTOPÄÄTÖS	Dopingin käyttö on siis kohtuudella käytettynä ja lääkeaineena oikein, mutta väärässä tarkoituksessa ja liiallisena väärin.
OHJE 1	Dopingin käytössä täytyy aina muistaa ottaa huomioon normit eli säännöt ja pohtia onko sen käytössä yhtään järkeä.
ESIMERKKI 2	Doping-aineita käytetään rahan- ja voiton tavoittelussa, mutta tuntuuko voitto hyvältä ja omalta suoritukselta, jos sen saavuttamisessa on käytettyä suoritusta parantavia aineita. Tällöin voitto kuuluisi sille, joka on suorittanut tehtävän puhtailla doping-arvoilla.

- KANNANOTTO 3** Kilpaurheilijoilla on siis tietty raja, kuinka paljon doping-ainetta saa olla veressä. Heillä on usein myös ylimääräistä, mistä seuraa kilpailukiello. Dopingin laadusta ja määrästä riippuen eri pituinen. Tämä on heille aivan oikea rangaistus ja he saavat kärsiä siitä, etteivät kunnioittaneet sovittuja arvoja ja normeja. Yliannostus näkyy myös käytöksessä.
- OHJE 2** Hyvän urheilusuorituksen jälkeen on syytä juhlia. Tulee kuitenkin ottaa huomioon doping-aine, sillä dopingin ja alkoholin yhtäaikainen käyttö voi olla hengenvaarallista.
- KUVAUS 1** Doping-aineena käytetty piriste amfetamiini on huume, joten sen käyttö on kielletty. Se tuo hyvänolon tunteen ja vaikuttaa huumaavasti elimistöön. Amfetamiini, kuten muutkin doping-aineet voivat liiallisena aiheuttaa riippuvuutta.
- KUVAUS 2** Yhteiskunnalle koituu doping-aineesta kuluja, sillä Kela korvaa lääkaineeksi tarkoitetun dopingin ja väärin käytettynä koituu kuluja sairaala- ja hoitokäynneistä.
- OHJE 3** Kotioloissa normaalin arkiliikkujan ei kannata riskeerata terveyttään, kun kilpailee vain itseään vastaan. Oma suoritusennätystä kannattaa yrittää parantaa ilman dopingia. Kannattaa harkita ainakin tarkkaan mitä dopingia käyttää.
- OHJE 4** Testosteroni (hormonaalinen) kasvattaa lihaksia ja aiheuttaa miehisiä ominaisuuksia, joten se ei sovi naisille.
- KUVAUS** Doping-aineiden liiallinen käyttö on tullut esiin suomalaisten huippuhiittäjien kautta. Esimerkiksi Jari Isometsä, Mika Myllylä, Kaisa Varis ja Virpi Kuitunen ovat kärähtäneet dopingista. Kuitunen on ainut, joka on jatkanut kilpailukiellon päättymisen jälkeen uraansa, tosin Variksen kiello ei ole vielä päättynyt, mutta kiellon kumoaminen on harkinnassa. Tämä doping-ilmio kohahdutti suomalaisia ja sai heidät vastustamaan osittain dopingia.
- JOHTOPÄÄTÖS** Säännöt dopingin käytöstä on kilpaurheilussa selvät ja niitä jokaisen tulee noudattaa.
Ohje

Kokonaisuutena vastauksen ongelma tuntuisi olevan se, että jaksot toimivat esimerkkeinä erilaisille lähtökohdille. Osa jaksoista kuvailee doping-aineita, osa niiden terveysvaikutuksia, osa kertoo urheiluun liittyvistä käytänteistä, osa kuvailee dopingin aiheuttamia ongelmia ja osa antaa ohjeita dopingin käytöstä. Eri lähtökohtien sekoittuminen tekee mahdottomaksi vastauksen jäsenystävän analysoimisen ja hankaloittaa myös funktionaalisten jaksoiden määrittämistä, sillä molemmat ovat sidoksissa vastauksen lähtökohtaan. Tässä voi olla kyse siitä, että kirjoittaja ei ole prosessoinut kunnolla vastauksen aihetta, vaan kertoo asioita siinä järjestyksessä, kun ne tulevat mieleen.

Dopingtehtävässä on vastauksia, joihin ei tunnu löytyvän selkeää jäsenystapaa, mikä voi johtua siitä, että tehtävänanto ei juuri tarjoa mahdollisuuksia pohtia aihetta terveyden fyysisen, psyykkisen ja sosiaalisen jaon kautta. Kuten edellä analysoimani esimerkki 3 osoittaa, eettisen näkökulman tuominen voi olla hankalaa ja jos sitä ei ymmärrä, vastauksesta tulee sekava.

Annan yhden esimerkin myös ongelmallisesta tupakkatehtävän vastauksesta (esimerkki 10). Vastauksessa on kaksi osaa. Alussa kuvataan tupakoinnin rajoituskeinoja. Ne esitetään toteavina väitelauseina eikä asioiden välille luoda yhteyksiä. Vastaus on listaava ja deskriptiivinen. Listaava sävy syntyy siitä, että vastaus koostuu lyhyistä muodollisista kappaleista, joista jokaisessa esitetään jokin tupakkalainsäädännön kohta, mutta kuvauksista ei johdeta seurauksia, niihin ei oteta kantaa eikä niitä kytketä toisiinsa millään konnektoreilla. Vastauksen kohdalla voisi miettiä myös sitä, pitäisikö kuvausjaksot yhdistää yhdeksi pidemmäksi, useammasta muodollisesta kappaleesta koostuvaksi kuvausjaksoksi. Päädyin kuitenkin noudattamaan tässä kirjoittajan tekemän kappalejaon rajoja, sillä jokaisessa kappaleessa esitetään selkeästi uusi asia.

Kahdessa viimeisessä kappaleessa esitetään kannanottoja, joissa on ainakin implisiittisesti eettinen näkökulma. Vastauksesta on hankala sanoa, noudattaako se mitään jäsenystä. Alkupuolella edetään aihepiiri kerrallaan, mutta ei noudateta tehtävänannon vaatimusta pohtia vastausta eettisestä näkökulmasta. Lopussa taas on ongelmanratkaisujäsenykselle ominaista kannanottamista, mutta toisaalta kyse ei ole ratkaisuehdotuksista tai ongelman erittelemisestä, vaan modaalisuudeltaan ehdottomista väitteistä.

JAKSO	ESIMERKKI 10
POHJUSTUS	Tupakkalaki tuli voimaan 1.10.2010. Se sisälsi monta kieltoa koskien varsinkin alaikäisten tupakointia.
KUVAUS	Alle 18-vuotias ei saa hallussa pitää tupakkatuotteita. Hän ei myöskään saa polttaa tupakkaa.
KUVAUS	Ostaminen alaikäiselle on kielletty sakon uhalla. Myöskin myyminen on kielletty.
KUVAUS	Poliisi saa lain mukaan puuttua, jos huomaa alaikäisen tupakoimassa
KUVAUS	Julkisissa rakennuksissa tupakointi on kielletty esim. koulussa. Tupakkatuotteiden maahantuontia rajoitettiin.
KANNANOTTO 1 (VÄITE+PERUSTELU)	Tupakointi on ihmisen oma valinta. Häntä ei saa syrjiä tai muuten halveksua valinnasta.
KANNANOTTO 2 (VÄITE+PERUSTELU)	Tupakoimattomuus on myös oma valinta. Häntä ei saa pakottaa altistumaan tupakansavulle.

Voidaan tulkita, että kahdessa viimeisessä kappaleessa väitteelle esitetään ensin perustelu. Väitteen ja perustelun väliltä kuitenkin puuttuvat konsekutiiviset konnektorit, joten seuraussuhde täytyy päätellä siitä, että virkkeet sijaitsevat vierekkäin. Kannanotot ovat ehdottomuudessaan verrattavissa kuvaukseen: kannanoton sisältö esitetään ikään kuin se olisi vallitseva asiointi, ei jotain sellaista, joka vaatisi perusteluja osakseen. Vastauksesta voisi sanoa, ettei se sisällä lainkaan pohdintaa. Tosiasioiden luetteleminen ei ole pohtivaa, kuten ei myöskään mielipiteen esittäminen ilman seuraussuhteiden, perusteluiden tai päätelmien esittämistä.

5.7 Vastausten piirteiden ja arvosanojen yhteys

Seuraavaksi kokoon tekemiäni huomioita vastauksien saamista arvosanoista. Ylioppilaskokeen reaalikokeen määräyksissä sanotaan, että koevastauksia arvioitaessa kiinnitetään huomiota vastauksen kypsyyteen. Kypsyyttä ilmentää muun muassa sisällöltään jäsenneily ja johdonmukainen vastaus, jossa on riittävästä tehtävän kannalta olennaisia tietoja, jossa syitä ja seurauksia tarkastellaan asianmukaisesti eri näkökulmista ja esitellyt väitteet perustellaan selkeästi. Erityisesti pohtimista edellyttävissä tehtävissä vaaditaan tosiasioiden erottamista mielipiteistä ja mielipiteiden

perustelemista. (Reaaliaineiden kokeiden määräykset 2011: 6.) Tekstilajiteorian näkökulmasta on mielenkiintoista se, että opiskelijat tuottavat koevastauksia, mutta opettajat toimivat tekstien muodon arvioijina ja siten niiden määrittelijöinä. Mäntynen (2006: 63) on todennut, että erityisesti arvioinnin kohteena olevien tekstien huonoihin arvosanoihin saattaa vaikuttaa niiden marginaalisuus eli se, että ne eivät ole tarpeeksi lähellä tekstin prototyypistä edustajaa.

Analyysia tehdessäni vastausten saamat arvosanat eivät olleet tiedossani, vaan tarkastelin niitä vasta analyysin teon jälkeen. Voin tarkastella vastausten jäsenystavan ja funktionaalisten rakenteiden suhdetta vastausten saamiin arvosanoihin, mutta en voi tyhjentävästi kommentoida vastausten pistemääriä, sillä en ole analysoinut vastauksista asiavirheitä, vaikka ne vaikuttavat vastausten pistemäärään alentavasti. Funktionaalisten jaksosten analyysiin kuuluu kuitenkin myös sisällön arviointi sen puolesta, mikä on jaksossa esitettävä näkökulma tehtävänannon aiheeseen nähden, joten voin sanoa, liittyykö jakso vastauksen lähtökohtaan vai onko se irrallinen. Funktionaalisten jaksosten ja koko vastauksen pituuden mukaan pystyn arvioimaan vastausten pituuden ja arvosanan suhdetta, vaikkon ole laskenut vastausten sanamääriä.

Olen tiivistänyt huomioni arvosanoista taulukkoon 3 tehtävänannoittain. Tehtävänanto lukee taulukon ylälaudassa ja arvosana taulukon vasemmassa laidassa. Lyhenne ”PFS-näkökulmat” tarkoittaa sitä, että vastauksessa heijastuvat terveystiedon tiedonjäsenysperiaatteista terveyden jako psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen terveyteen.

Taulukko 3. Eri pistemääriä saaneiden vastausten piirteitä

PISTEET	LEMMIKKI	DOPING	TUPAKKA
0	ei nollan pisteen vastauksia	lyhyitä tai ei eettistä näkökulmaa	lyhyitä tai ei eettistä näkökulmaa
1 – 2	aihepiirijäsennys, lyhyitä, deskriptiivisiä, keskeneräisiä	ongelmanratkaisujäsennys, lyhyitä, aiheen ohituksia, vähän eri näkökulmia, argumentoivia, kannanottoja	ongelmanratkaisujäsennys, lyhyitä, aiheen ohituksia, vähän eri näkökulmia, argumentoivia, kannanottoja
3–4	aihepiirijäsennys, PFS-näkökulmat	jäsenystapojen limittymisiä, useampi näkökulma	jäsenystapojen limittymisiä, useampi näkökulma
5	aihepiiri- ja vertailujäsennys, PFS-näkökulmat, useita näkökulmia, eritteleviä, pitkiä	aihepiiri- ja ongelmanratkaisujäsennyksen limittyminen	vertailu- ja ongelmanratkaisujäsennyksen limittyminen
6	vertailujäsennys, PFS-näkökulmat, useita näkökulmia, eritteleviä, pitkiä, laajennusjakso	ei kuuden pisteen vastauksia	ongelmanratkaisujäsennys, useita eri näkökulmia

Avaan seuraavaksi taulukkoon 3 kokoamiani huomioita. Tärkein tekemäni huomio vastausten arvosanojen ja jäsenystapojen suhteesta on se, että yhdenkään tehtävän vastauksessa korkeimpia pistemääriä saaneissa vastauksissa ei käytetä aihepiirijäsenystä sellaisenaan, vaan niissä on aina sekoittuneena vertailu- tai ongelmanratkaisujäsenyyksen piirteitä. Viiden ja kuuden pisteen vastaukset voivat olla hallitsevasti vertailu- tai ongelmanratkaisujäsenystä noudattavia, mutta silloinkin niissä lähestytään aihetta useammasta eri näkökulmasta käsin. Toisin sanoen paremmissa vastauksissa aihepiirijärjestykselle ominainen pelkkä asioiden deskriptiivinen selostaminen ei riitä, kun tehtävänanto edellyttää pohdintaa. Pohtivassa ja hyviä pisteitä saaneissa vastauksissa limittyy useita näkökulmia ja aihetta kontrastoidaan ja problematisoidaan. Vastaukset voivat olla myös argumentatiivisia, mutta niihin sisältyy sen lisäksi useampia näkökulmia, mikä tekee niistä erittelevämpiä. Useiden näkökulmien tuominen on vastausta heikentävä tekijä, jos näkökulmat eivät liity tehtävänannon määrittämään lähtökohtaan. Hyvä vastaus on siis myös selkeä ja johdonmukainen asiakokonaisuus.

Lemmikkitehtävistä aineistooni ei sattunut yhtään nollan pisteen vastausta, mutta kaikkia muita pistemääriä sisältyy aineistooni. Lemmikkitehtävän vastausten pidentyessä niiden saama pistemäärä kasvaa. Yhden ja kahden pisteen vastaukset ovat selvästi lyhyempiä kuin enemmän pisteitä saaneet vastaukset. Lyhyissä vastauksissa on vähemmän esimerkkijaksoja, jotka tuovat vastaukseen eri näkökulmia. Useamman esimerkkijakson ja siten näkökulman tuominen vastaukseen lisää siis vastauksen saamia pisteitä, jos jaksot liittyvät tehtävänannon määrittämään lähtökohtaan. Yhden ja kahden pisteen vastauksissa on myös sellaisia vastauksia, joissa on pohjustus ja yksi tai kaksi esimerkkijaksoa, joissa tunnutaan vasta pääsevän alkuun. Niissä ei ole johtopäätökselle ominaisia konsekutiivisia ja finaalisia merkitsimiä tai kokoavaa leksikkaa, mitkä viittaisivat lopetukseen. On siis mahdollista, että nämä vastaukset ovat jääneet kesken, mitä voidaan pitää yhtenä koevastauksen tekstilajin ominaisuutena.

Tupakka- ja dopingtehtävissä vähän pisteitä saaneita vastauksia yhdistää se, että ne eivät vastaa tehtävänannon aiheeseen. Tupakkatehtävässä on neljä nolla pistettä saanutta vastausta ja viisi yhden pisteen vastausta. Vastausten ongelma ei ole se, että ne olisivat liian lyhyitä, kuten lemmikkitehtävän vähän pisteitä saaneissa vastauksissa, vaan se, että niissä on tehtävänannon kannalta väärä näkökulma. Tupakkatehtävän heikoissa vastauksissa on sellaisia vastauksia, joissa lähinnä selostetaan tupakoinnin

haittoja tai tupakoinnin rajoittamiskeinoja kuvausjaksoja käyttäen. Osa heikoista vastauksista keskittyy arvioimaan rajoituskeinojen toimivuutta. Sama ongelma on myös kahden pisteen vastauksissa, mutta niissä saatetaan tuoda muutama tehtävänannon kannalta olennaisempi näkökulma mukaan.

Tupakka- ja doping-tehtävien heikoissa vastauksissa on myös sellaisia vastauksia, jotka ovat voimakkaasti suostuttelemaan pyrkivän argumentoinnin kaltaisia. Samoin kuin heikoissa tupakkatehtävän vastauksissa, myös heikoissa dopingteksteissä on pitkä ja kuvaileva pohjustusjakso ja vain yksi tai muutama kannanotto, joissa ei nollan pisteen vastauksissa ole eettistä näkökulmaa. Doping-tehtävästä aineistooni sattui kaiken kaikkiaan heikompia vastauksia. Niissä on kaksi nolla pistettä saanutta vastausta, yksi viiden pisteen eikä yhtään kuuden pisteen vastausta. Kyse voi olla sattumasta, sillä Ylioppilastutkintolautakunta säilyttää vastauksista sattumanvaraisesti valitun yhden prosentin, mutta pistemäärät voivat myös kieliä tehtävänannon vaikeudesta.

Kolmen ja neljän pisteen lemmikkivastausten välillä ei ole suurta eroa niiden jäsenystävän kannalta, mutta neljän pisteen vastauksissa mainitaan yleensä eksplisiittisesti terveyden psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen ulottuvuus. Kaikissa yli kolmen pisteen vastauksissa kerrotaan myös sekä positiivisista että negatiivisista terveysvaikutuksista. Kolmen pisteen vastauksissa on vielä joukossa niitä, joista puuttuvat negatiiviset puolet. Tupakka- ja dopingtehtävien kolmen ja neljän pisteen vastauksissa tuodaan enemmän eettisiä näkökulmia, mikä oletettavasti lisää vastausten saamia pisteitä. Tehtävässä on nimittäin myös kolmen ja kahden pisteen vastauksia, jotka ovat saaneet vähän pisteitä pituudestaan huolimatta. Nämä vastaukset ohittavat tehtävänannon tai eivät tuo tarpeeksi näkökulmia tehtävänannossa vaadittavasta eettisestä näkökulmasta. Myös tämä tukee sitä huomiota, että pohdinta on monipuolisempaa, kun siinä otetaan huomioon useita puolia asioista.

Neljän ja viiden pisteen lemmikkivastausten välillä merkittävin ero on se, että viiden pisteen vastaukset ovat hieman pidempiä. Kaikissa neljässä kuuden pisteen ja yhdessä viiden pisteen lemmikkitehtävän vastauksessa vastaus noudattaa vertailujäsenystä. Niissä siis esitellään vuorotellen positiivisia ja negatiivisia puolia, ja näkökulmia vertaillaan myös esimerkiksi kontrastiivisia kielenpiirteitä käyttämällä. Vastauksissa on mukana terveyden kolme osa-aluetta ja kahdessa kuuden pisteen vastauksessa aiheen käsittely laajennetaan yhteiskunnalliselle tasolle. Vertailujäsenys vaikuttaisi siis vastaavan paremmin tehtävänantoon. Se on myös pohtivampi vastauksen

lähestymistapa mitä deskriptiivinen aihepiirijäsennys. Myös nämä huomiot tukevat sitä, että usean näkökulman limittäminen parantaa vastauksia.

Ainut mukana ollut viiden pisteen doping-tehtävän vastaus on vastaus, jonka analysoin esimerkkinä ongelmanratkaisu- ja aihepiirijäsennystä sekoittavasta vastauksesta. Myös kaksi neljän pisteen vastauksista sekoittaa ongelmanratkaisu- ja aihepiirijäsennystä. Neljän pisteen dopingtehtävän vastauksissa on myös sellaisia, jotka ovat selkeästi ongelmanratkaisujäsennystä noudattavia ja sisältävät suostuttelemaan pyrkivän argumentoinnin piirteitä.

Myös tupakkatehtävien eniten pisteitä saaneissa vastauksissa limittyvät useammat jäsennystavat. Niissä on ongelmanratkaisu- ja vertailujäsennystä noudattavia vastauksia, mutta myös yksi melko puhtaasti ongelmanratkaisujäsennystä noudattava vastaus, joka on saanut kuusi pistettä. Siinäkin kuitenkin lähestytään aihetta monesta eri näkökulmasta käsin.

6 PÄÄTÄNTÖ

6.1 Tutkimuksen yhteenvetoa ja pohdintaa

Tutkimustehtäväni oli kuvailla terveystiedon ylioppilaskokeen pohtimista edellyttäviä vastauksia tekstilajiteoreettisesta näkökulmasta ja tarkastella sitä, millaiset vastausten piirteet ovat pohtivia. Vastauksilla on yhteneväisiä piirteitä, mikä näkyy löytämissäni vastausten jäsennostavoissa sekä funktionaalisisissa jaksoissa. Vastausten kuvaamiseksi löysin kolme jäsennostapaa, jotka ovat aihepiirijäsennost, vertailujäsennost ja ongelmanratkaisujäsennost. Jäsennostavat eivät aina esiinny sellaisenaan, vaan voivat limittyvät keskenään. Jäsennostapojen lisäksi löysin vastauksista kymmenen funktionaalista jaksoa, jotka ovat pohjustus, määritelmä, esimerkki, kannanotto, vaihtoehto, johtopäätös, kommentti, laajennus, ohje ja kuvaus.

Prototyypisissä vastauksissa on koulussa opettavien kirjoituskäytänteiden piirteitä, mikä näkyy siinä, että niissä on lähes aina alussa pohjustusjakso tai määritelmä, jotka kontekstualisoivat vastausta. Suurimmassa osassa vastauksista on myös kokoava tai kommentoiva lopetus, joka näkyy kannanottojaksosona tai johtopäätösjaksosona. Keskellä vastausta annetaan esimerkkejä tehtävän lähtökohtaan liittyen ja otetaan kantaa esimerkki- ja kannanottojaksoilla, joita yleensä esiintyy monta peräkkäin. Näillä funktionaalisisilla jaksoilla on siis melko vakiintuneet paikat vastauksen kokonaisu rakenteessa. Vastauksessa saatetaan myös antaa ohjeita tai kommentoida esitettyjä näkökulmia sekä kuvailla aihepiiriin liittyviä asioita.

Lemmikkitehtävän vastauksissa yleisin jäsennostapaa on aihepiirijäsennost, joka on tyyliltään hallitsevasti deskriptiivinen. Tyypillinen aihepiirijäsennost noudattava vastaus alkaa pohjustusjaksolla. Sen jälkeen esimerkkijaksojen avulla tuodaan vastaukseen näkökulmia ensin positiivisista ja sitten negatiivisista terveysvaikutuksista. Lopussa on johtopäätösjakso. Vertailujäsennostuksessa edetään niin ikään aihepiiri kerrallaan, mutta vastauksessa vuorotellaan eri näkökulmien esittämisessä niin, että asioiden välille syntyy kontrastiivisuutta ja siten erittelevämpää ja pohtivampaa sävyä. Vastauksissa edetään fyysisten, psyykkisten ja sosiaalisten vaikutusten kuvaamisella, mutta vaikutuksista esitellään vuorotellen haittoja ja hyötyjä. Lemmikkitehtävien parhaat pisteet saaneet vastaukset noudattavat vertailujäsennostusta, mikä viittaa siihen, että deskriptiivinen aihepiirijäsennost ei vastaa yhtä hyvin pohtivuutta edellyttävään tehtävänantoon, mitä erittelevämpi vertailujäsennost. Kaikki neljä analyysissa mukana

ollutta kuuden pisteen lemmikkivastausta on jäsennelty vertailemalla, samoin yksi viiden pisteen vastaus.

Doping- ja tupakkatehtävien vastauksissa yleisin jäsennostapa on argumentoiva ongelmanratkaisujäsennost. Ongelmanratkaisujäsennostä noudattavissa vastauksissa on myös piirteitä toisesta tekstilajista eli mielipidekirjoituksesta. Tämä on osoitus tekstilajien lomittumisesta (ks. Bhatia 2004: 23). Ongelmanratkaisujäsennostessä aihe esitetään problemaattisena. Vastauksen alussa pohjustetaan aihe ja esitellään ongelma. Siihen otetaan kantaa ja sen jälkeen lähdetään perustelemaan kannanottoa. Väitteille voidaan esittää varauksia ja tilanteelle voidaan esittää vaihtoehtoja sekä ratkaisuehdotuksia. Lopussa mielipide toistetaan tai asialle esitetään jokin ratkaisu.

Eri tehtävänantojen hallitsevien tekstityyppi- ja piirteiden ero voi johtua siitä, että lemmikit eivät arkisena aiheena herätä niin paljon erilaisia mielipiteitä, mitä doping ja tupakka. Lemmikkitehtävän tuottamat vastaukset eivät sisällä niinkään perusteluja vaativia kannanottoja kuin erittelyä ja asioiden välisten yhteyksien ymmärtämistä ja ymmärryksen esiintuomista. Doping- ja tupakkatehtävissä on myös enemmän osittaisia tai täydellisiä aiheen ohituksia, mikä aiheutuu luultavasti siitä, että tehtävänannossa vaadittu eettinen näkökulma on hankala.

Tekstilajilla voidaan katsoa olevan sen prototyypisiä edustajia, mutta prototyypisyyden käsite on myös hieman ongelmallinen siitä syystä, että tekstilaji on usein heterogeeninen ja rajoiltaan häilyvä. (Bhatia 2004: 25.) Vastausten funktionaalisessa rakenteessa on paljon yhteneväisyyttä, mutta aineistostani löytyi myös tekstejä, jotka eroavat toisistaan funktionaalisen rakenteensa puolesta. Nämä vastaukset voivat olla esimerkiksi todella lyhyitä ja sisältää yhden tai kaksi funktionaalista jaksoa. Vastauksissa voi toisaalta olla useita funktionaalisia jaksoja, mutta jaksot itsessään voivat olla hyvin lyhyitä.

Tutkimuskysymyksiini kuului alakysymys siitä, miten terveystiedon tiedonjäsennostavat heijastuvat vastauksissa. Erityisesti aihepiirijäsennostä noudattavissa lemmikkitehtävän vastauksissa aihetta lähestyttiin jakamalla se terveyden psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen ulottuvuuteen. Pohdintaa synnytti se, jos kaikki näkökulmat huomioitiin ja jos niitä pohdittiin useamman esimerkin ja positiivisten ja negatiivisten puolien kannalta. Eettistä pohdintaa edellyttävissä tehtävissä näkyivät selvemmin tiedonjäsennostapa yksilöön, yhteisöön ja yhteiskuntaan. Jäsennostavat eivät näy vastauksissa aina eksplisiittisesti ilmaistuna.

Viimeinen alakysymykseni koski vastausten pohdinnan ja arvosanojen suhdetta. Analyysini perusteella parhaimpia arvosanoja saivat vastaukset, joissa limitty useampia jäsenystapoja ja joissa tietoa ei ainoastaan luetella deskriptiivisesti. Deskriptiivinen aihepiirijäsennys ei synnytä pohdintaa eikä tämän jäsenystavan mukaiset vastaukset ole saaneet viittä tai kuutta pistettä. Sen sijaan erittelevämpi vertailujäsennystä noudattava vastaus on pohtivampi ja tätä jäsenystapaa löytyi myös hyvien pisteiden vastauksissa. Hyvissä vastauksissa on myös argumentoivaa ongelmanratkaisujäsennystä noudattavia vastauksia, mutta niissä on mukana myös useampia näkökulmia ja vertailu- ja aihepiirijäsennyksen piirteitä, jolloin ne saavat pohtivan argumentoinnin piirteitä. Heikot vastaukset voivat olla deskriptiivisiä, argumentoivia ja ekspositorisia, mutta ne ovat usein lyhyitä, eivät tuo asiaa eri näkökulmia tai vastaavat tehtävänannon ohi.

Useampien näkökulmien tuominen siis lisää vastauksen pohtivuutta, ja mitä enemmän näkökulmia tuo esille sitä pidempi vastauksesta väistämättä tulee. Näin ollen pohtivuudella ja vastauksen pituudella on jonkinlainen yhteys. Lyhyessä vastauksessa ei luonnollisestikaan ”ehdi” pohtia. Myös vastauksen pituudella ja arvosanoilla on jonkin verran yhteyttä, sillä kaikki viiden ja kuuden pisteen vastaukset ovat selkeästi pidempiä, mitä alhaisia pisteitä saaneet vastaukset. Osa alhaisen pisteen vastauksista voi kuitenkin olla melko pitkiä, mutta silloin niissä on vastattu tehtävänannon ohi. Nämä vastaukset ovat tekstityypiltään puhtaan kuvailevia tai voimakkaan argumentoivia.

Vastauksissa on muodollisia kappaleita melko paljon, mutta niiden määrä vaihtelee yhdestä neljääntoista. Kappaleiden suuri määrä saattaa johtua siitä, että lukiolainen hallitsee jo kirjoittamiskonventioita melko hyvin ja osaa näin ollen sijoittaa uuden asian aina omaan kappaleeseensa. Koevastauksessa tämä aiheuttaa kuitenkin sen, että vaikka kulloisestakin asiasta olisi vain vähän sanottavaa, se jätetään omaksi kappaleekseen. Näin ollen joissain vastauksissa voi olla esimerkiksi seitsemän käsittelykappaletta, joiden kunkin pituus voi olla vain yhden tai kaksi virkettä.

Koska kyseessä on pohtivuutta edellyttävä tehtävätyyppi, voidaan ajatella, että jokaisesta mainitusta asiasta pitää sanoa jotain. Esimerkiksi oman mielipiteen, asian ymmärrystä kuvailevan esimerkin tai asian toisen puolen ilmaiseminen tuo kuhunkin kappaleeseen pituutta ja vähentää asian käsittelyn luettelomaisuutta. Lyhyiden muodollisten kappaleiden suuri lukumäärä viittaa tehtävätyypin valossa siihen, että asiaa ei varsinaisesti pohdita, vaan asiat esitetään luettelomaisesti. Tällainen vastaus oli tupakkatehtävän vastaus, jonka esittelin esimerkkinä ongelmallisesta vastauksesta.

Toisaalta joissain vastauksissa kappalejako on tehty turhaan jokaisen uuden mieleen tulevan esimerkin kohdalla ja paremman jäsenyyksen avulla vastaus saattaisi saada vähemmän luettelomaisen sävyn.

Pohdinnan piirteitä

Yksi tämän tutkimuksen tavoitteista oli kuvata sitä, mitä on pohdinta pohtivuutta edellyttävissä terveystiedon ylioppilaskoevastauksissa. Pohdintaan vaikuttavat yhdessä tekstin kokonaisrakenne, funktionaaliset jaksot, sisältö ja kielelliset piirteet. Kootusti voidaan sanoa, että pohdinta on jonkinlaista vuoropuhelua kokelaan omien ajatusten, opitun tiedon ja kysymyksenasettelun välillä. Tehtävissä ei ole minkäänlaista pohjatekstiä (yhtä kuvaa lukuun ottamatta), jonka kanssa vastaukset keskustelevat. Sen sijaan teksteissä suhteutetaan omia ajatuksia, arvoja ja asenteita oppiaineen tietoihin ja pyritään osoittamaan ymmärrystä niistä.

Jäsennystapojen analysoinnin perusteella olen huomannut, että pohtivuuteen merkittävästi vaikuttava asia on eri näkökulmien huomioiminen vastauksessa. Myös esittämisyjärjestyksellä on vaikutusta, sillä jos hyötyjä ja haittoja esitellään vuorotellen ja vertailemalla, vastauksessa on pohtivampi ote. Tämä näkyy siinä, että vertailujäsennystä noudattavat lemmikkitehtävän vastaukset ovat saaneet hyviä pisteitä. Toisaalta pelkkä esittämisyjärjestys ei yksinään lisää tai vähennä pohdintaa, vaan sillä on merkitystä, miten esitetyt asiat kytketään toisiinsa: syy-seuraussuhteiden esittäminen, konsessiivisuus ja kontrastiivisuus lisäävät pohtivaa sävyä. Tämä näkyy siinä, että hyviä pisteitä saaneissa ongelmanratkaisujäsennystä noudattavissa tehtävissä on myös eritteleviä ja vertailevia piirteitä. Myös argumentoiva vastaus voi olla pohtiva, jos siinä otetaan huomioon erilaisia näkökulmia.

Erittelevyys ja pohtivuus ovat sidoksissa tehtävänannon aiheeseen. Pohtivuuteen liittyy eri näkökulmien tuominen esiin, mutta se, mitä eri näkökulmat kussakin vastauksessa ovat, riippuu tehtävänannosta. Eettistä näkökulmaa edellyttävissä vastauksissa sisältöä ei jäsennä niinkään esimerkkien negatiiviset ja positiiviset puolet, vaan se, mikä niistä tekee oikeita tai vääriä tai etiikan eri osa-alueiden mukaan eteneminen.

Eri näkökulmia voidaan tuoda vastaukseen kuvailemalla aihetta useasta näkökulmasta. Vastausten pohdintaa lisää myös se, jos niissä ei esitetä väitteitä ehdottomina, vaan ne tuodaan ilmi varauksellisesti. Vertailujäsennystä noudattavissa

tehtävissä varauksellisuutta lisää se, jos toiset puolet esitetään aitoina vaihtoehtoina, ei siinä mielessä, että vaihtoehto pyritään kumoamaan. Vertailevuuteen liittyvät myös kytkennät, joilla asioita suhteutetaan toisiinsa. Yleinen vertailevuutta ja siten pohtivuutta lisäävä konektori on esimerkiksi kontrastiivinen *toisaalta*. Sen käyttö pakottaa tekstin kääntämään huomion toisaalle, johonkin näkökulmaan, jota ei ole vielä asiasta huomioitu.

Vastauksissa voidaan esittää varauksellisuutta liittämällä esimerkkeihin ja kannanottoihin ehtoja. Näitä ehtoja olen analyysissäni nimittänyt varauksiksi. Esimerkki- ja kannanottojaksoissa varaus voi olla vastaväitteen huomioiva ja sen tyrmäävä argumentatiivinen varaus tai vastaväitteen esille nostava erittelevä varaus. Osa vastauksista on edustaa suostuttelemaan pyrkivää argumentointia ja on mielipidekirjoituksen kaltaisia. Näissä vastauksissa ääripäihin menevät komparaatiot ja vastanäkökulmia tyrmäämään pyrkivät vastaväitteet kaventavat muiden näkökulmien huomioimista. Mielipidetekstiä muistuttavissa vastauksissa äärimmäiset ilmaukset ja modaaliteiltaan ehdottomat väitteet vähentävät pohtivaa sävyä.

Reaalikokeen arviointikriteereiden mukaan vastauksissa esitetyt mielipiteet pitää selkeästi erottaa omiksi mielipiteiksi ja ne pitää perustella. Näin ollen voimakas ja perustelematon argumentointi vähentää pohtivaa sävyä, ja samalla todennäköisesti vastauksen saamia pisteitä. Näiden kriteereiden ja aineistoni perusteella voisi sanoa, että mielipiteen esittäminen on pohtivan koevastauksen piirre ja voi olla yksi pohtimisen tapa, jos mielipiteen myös perustelee hyvin

Tieteelliseen ongelmanratkaisargumentointiin kuuluu erilaisten vaihtoehtojen esittäminen, vertaileminen ja arvioiminen (Kniivilä 2012, 135; Meiland 1989). Jos ongelmanratkaisujäsenystä noudattavassa vastauksessa argumentoidaan voimakkaasti jonkin asian puolesta, muttei tuoda aidosti erilaisia vaihtoehtoja, siitä tulee suostuttelemaan pyrkivää argumentointia ja mielipidekirjoitusta muistuttava. Ylioppilaskoevastaukselta ei tietenkään voida vaatia tieteellisen argumentoinnin käytänteitä, mutta aineistoni perusteella voin todeta, että liian voimakas argumentointi, jossa ei oteta eri näkökulmia huomioon, ei ole yhtä pohtiva mitä erittelevä argumentoiva vastaus.

Asioiden jäsentymisen voidaan katsoa kertovan jotain tiedon prosessoinnin tasosta. Voidaan olettaa, että hyvin jäsentyneessä vastauksessa kirjoittaja on myös pohtinut enemmän asioiden välisiä suhteita tai sitä, mikä kuuluu tehtävänannossa määritellyyn aihepiiriin. Huonosti jäsenneilty vastaus voi kieliä kehoista

kirjoittamistaidoista, vaikka niin sanottu asian hallinta olisikin hyvää. Historian ja yhteiskuntaopin ylioppilaskoevastauksia tutkineen Virran mukaan (1995:241) reaalikoevastauksen teksti voi vaikuttaa aidosti pohtivalta, vaikka kyseessä olisi ainoastaan hyvin jäsentyneen tiedon toistaminen. Hänen mukaansa ylioppilaskokeessa on usein kiire, joten on melko todennäköistä, että kokelas ei ehdi valmistella niin pohtivaa tekstiä, mihin kykenisi. Kiireen vuoksi teksteistä voi syntyä enemmän tiedonkertomismallin mukaisia. Siinä kirjoittaja toistaa oppimaansa yleensä siinä järjestyksessä, missä se hänen päähänsä tulee eikä suhtaudu tietoon kriittisesti ja pohtivasti.

Vastausten tekstilajista

Seuraavaksi pohdin terveystiedon pohtivuutta edellyttävää koevastausta sen edustaman tekstilajin kannalta. Bhatian teorian mukaan (2004: 23–25) tekstilajia määrittää ensisijaisesti tekstin kommunikatiivinen päämäärä, tekstin käytön konventiot sekä tekstin muoto ja sen sisältö. Bhatian mukaan teksteistä löydettävistä jaksoista osa on pakollisia ja osa vaihtoehtoisia, jotta teksti kuuluisi tiettyyn tekstilajiin. Mitkä ovat ne piirteet, joiden tulee täytyä, jotta terveystiedon ylioppilaskoevastaus edustaa tekstilajiaan? Riittääkö oikeassa kontekstissa palautettu tyhjä paperi koevastaukseksi?

Jos lähdetään liikkeelle pelkästä kommunikatiivisesta funktiosta, tyhjä paperi viestii osaamattomuutta tai ajan loppumista. Teoriassa koevastaus voisi siis olla pelkkä tietystä tilanteesta tuotettu paperi, joka ei sisällä mitään. Tekstilajin ominaisuus on myös se, että vastaus voi ajan loppuessa jäädä keskeneräiseksi. Aineistoni perusteella voidaan sanoa, että pohtivuutta edellyttävä terveystiedon ylioppilaskoevastaus voi olla tekstityypiltään deskriptiivinen, argumentoiva, ekspositorinen sekä kaikkia näitä piirteitä sekoittava. Vastauksessa voi olla myös instruktiivisia ja narratiivisia lyhyempiä jaksoja. Funktionaalisista jaksoista vastauksissa on lähes aina jonkinlainen pohjustava tai määrittelevä aloitus sekä usein lopetus, jossa esitetään johtopäätöksiä ja kannanottoja. Vastauksen käsittelyssä annetaan esimerkkejä ja kuvaillaan tai otetaan kantaa ja argumentoidaan. Käsittelyssä myös vertaillaan ja problematisoidaan sekä esitetään erilaisia näkökulmia aiheeseen.

Prototyypillisillä tekstilajin edustajilla rakenne, tyyli ja sisältö sekä tekstin tapa huomioida yleisönsä ovat jollain tapaa odotuksenmukaisia (Swales 1990, 49). Analyysissani havaitsin, että liian kärkkäästi argumentoivat vastaukset eivät ole

pohtivia eivätkä enää vastaa tehtävänantoon. Heikkoja pisteitä saaneissa doping- ja tupakkatehtävän vastauksissa on sellaisia vastauksia, jotka muistuttavat kärkeästä yleisönosastokirjoitusta tekstilajiltaan. Voidaan ajatella, että näiden vastausten rakenne, tyyli ja sisältö eivät yhdessä edusta odotuksenmukaista pohtivan vastauksen tekstilajia.

Prototyypillisyyden käsite on kuitenkin hankala koevastauksen tekstilajin kohdalla. Onko prototyyppinen vastaus sellainen vastaus, jota esiintyy eniten? Siinä tapauksessa eniten pisteitä saaneet vastaukset eivät ole prototyypisimpiä vastauksia, sillä yleensä koevastauksissa on eniten heikkoja ja keskitason vastauksia. Koevastauksen tai ylipäättään arvioitavan tekstin kohdalla voidaan ajatella, että erinomainen vastaus edustaa koevastauksen tekstilajin ihannetta, muttei prototyyppiä. Prototyyppinen vastaus voi olla rakenteeltaan sekava, sisältää irrallisia jaksoja ja koostua epäodotuksenmukaisesta tyylistä. Ihanteellinen vastaus on rakenteeltaan johdonmukainen, esitettävät asiat liittyvät vastauksen lähtökohtaan eli tehtävänantoon ja vastauksen tyyli on sopiva. Vastauksessa voi olla myös jaksoja, joita ei esiinny heikompia pisteitä saaneissa vastauksissa. Tällainen jakso on löytämäni laajennusjakso, joka on vain kahdessa kuuden pisteen lemmikkivastauksessa ja yhdessä neljän pisteen dopingvastauksessa.

Tekstilajiteoriassa ajatellaan, että tekstilajia muokkaa se yhteisö, jossa tekstilajia käytetään (Bhatia 2004: 23). Tämä on mielenkiintoista koevastauksen kohdalla siitä syystä, että tekstin kirjoittajat ovat eri henkilöitä, kuin tekstin normien asettajat ja tekstin arvioijat. Toisaalta tekstiä tuottavat oppilaat tuovat aina oman sukupolvensa kirjoittamiskäytänteet ja -taidot osaksi vastaustekstiä, joten tekstilaji muuttuu väistämättä vähitellen, vaikka sen muotoa ohjailtaankin voimakkaasti koululaitoksen ja Ylioppilastutkintolautakunnan taholta.

Tulevaisuudessa yksi ylioppilaskokeen vastauksen tekstilajia muuttava kontekstuaalinen tekijä on se, että kokeita ollaan parhaillaan siirtämässä tietokoneelle. Tietokoneella kirjoitettaessa tekstin muokkaamismahdollisuudet ovat helpommat ja monipuolisemmat, mitä käsin kirjoitettaessa, jos kirjoittaja hallitsee tietokonekirjoittamisen ja tekstimuokkauksen. Tietokoneella kirjoittaminen on monille myös huomattavasti käsin kirjoittamista nopeampaa. Käsin kirjoitettava ylioppilaskoe voi olla jo osalle ylioppilaskokelaista vieraampi tapa tuottaa tekstejä. Viestintäkanavana ylioppilaskokeessa toimii vastauspaperi, joka lähetetään opettajan kautta ylioppilastutkintolautakunnan sensorille. Tekstien vastaanottaja ei siis lue tekstejä

välittömästi, vaan viiveellä ja ilman mahdollisuutta tarkistaa tuottajalta, mitä tämä on tekstillään tarkoittanut. Tämä kuuluu ylioppilaskokeen viestinnälliseen tehtävään.

Kiinnostava kysymys on, kuinka paljon omaa ajatteluprosessia ja päättelyä on syytä avata eri tekstilajeissa, jotta teksti pysyy sujuvana, mutta ei oleta lukijan ymmärtävän liikaa rivien välistä. Kirjoittamisen suunnitteluvaiheessa kirjoittaja voi puntaroida ajatuksiaan hyvinkin tarkkaan, muttei tuo tätä pohdintaa esille lopullisessa tekstissä. Ilmeisin syy ajatusprosessin näkymättömyyteen on se, että se ei ole tarpeellista tai odotuksenmukaista tekstilajikonventioiden kannalta. Yksi tätä tutkimusta motivoineista tekijöistä oli aiempien tutkimusten huomiot siitä, että suomalaiset peruskoululaiset ja lukiolaiset eivät osaa perustella hyvin mielipiteitään ja suhtautua kriittisesti tietoon. Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että pohtivassa vastauksessa ei riitä se, että aiheesta tuodaan esille vain omia mielipiteitä tai selostetaan luettelomaisesti tietoja käsiteltävästä aiheesta. Hyvissä vastauksissa on mukana useita eri näkökulmia, kannanottoja ja vertailua, joita voidaan pitää yhtenä kriittisen kirjoittamisen piirteenä.

6.2 Luotettavuuden arviointia ja jatkotutkimusideoita

Kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden arviointiin ei ole olemassa mitään yhteneväistä tapaa. Tutkimuksessani luotettavuutta lisää se, että aineisto on tuotettu tutkimuksen ulkopuolella samankaltaisissa säännellyissä olosuhteissa eli terveystiedon ylioppilaskoetilaisuudessa. Toisaalta aineisto on kuitenkin sattumanvaraisesti valittu ja lisäksi olen tehnyt subjektiivisia valintoja mukaan otettavien tehtävien rajaamisessa. Valikoituneet tehtävät kuitenkin muistuttavat toisiaan tehtäväannoltaan, ja samankaltaisia tehtävätyyppejä löytyy terveystiedon ylioppilaskokeista muiltakin kerroilta, joten tulokset ovat osittain verrattavissa myös muihin samankaltaisiin tehtävänantoihin. Tulosten siirrettävyyteen vaikuttaa tehtävänantojen kertaluontoiset aiheet, sillä ylioppilaskokeessa ei ole tapana toistaa samoja tehtävänantoja sellaisenaan.

Vastauksissa oli välillä vaikea tehdä eroa sen suhteen, mitkä piirteet liittyvät tekstin muotoon, sisältöön ja kommunikatiiviseen funktioon. Ongelma johtui siitä, että nämä kolme osa-aluetta eivät ole toisistaan irrallisia. Tutkijana jouduin tekemään valintoja sen suhteen, mitkä piirteet kimputan yhteen ja mitkä pidän toisistaan erillään. Tämä näkyi erityisesti funktionaalisten jaksosten tyypittelyn kohdalla. Jaksot voisi rajata myös jollain toisella tavalla. Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että pystyin

perustelemaan tekemäni rajaukset ja löytämään määrittelemieni jaksojen välillä selkeästi samankaltaisia sisällöllisiä ja leksikaalis-grammaattisia piirteitä.

Aluksi jaoin vastaukset pienempiin yksiköihin ja tarkastelin argumentaatioanalyysin menetelmillä vastauksissa ilmeneviä perustelukeinoja. Tutkimus laajeni kuitenkin liikaa, joten päätin jättää väitteiden, perustelujen, varausten ja johtopäätösten tarkemman analyysin pois. Tämän tutkimuksen tavoitteita ajatellen analyysini tarkkuus oli riittävä. Lähtökohdissani ja analyysissäni kulkee mukana suostuttelemaan pyrkivän ja pohtivan argumentoinnin erot. Tämä ero vaikuttaisi olevan yksi pohtivuuteen vaikuttava tekijä, joten reaalkoevastausten tarkempi analysoiminen argumentaatioanalyysin keinoin voisi antaa lisää tietoa siitä, millaiset piirteet kuvaavat erittelevää ja pohtivaa argumentointia. Silloin jaksojen sisältämät väitteet, perustelut, varaukset ja johtopäätökset voisi erotella omiksi yksiköikseen.

Yhtenä kriittisen kirjoittamisen ja pohtivan kirjoittamisen piirteenä voidaan pitää sitä, että kirjoittaja tuo tarpeeksi selvästi julki oman suhtautumisensa esittämäänsä tietoon. Parhaimmillaan pohtivassa tekstissä siis ilmaistaan vastaanottajalle se ajatteluprosessi, jonka kirjoittaja on käynyt. Näin ajatteluprosessi tuodaan myös julkisesti arvioitavaksi. Omassa analyysissäni näkökulmaerot tulivat esiin funktionaalisten jaksojen ja terveystiedon näkökulmien tarkastelussa. Tekstiin kirjoittautumisesta ja siten eri näkökulmien ja tekstissä kuuluvien äänien tarkastelussa voisi myös käyttää apuna suhtautumisen teoriaa (appraisal theory) (ks. Martin & White 2005). Sen käyttäminen voisi nostaa analyysistä voimakkaammin esiin sen, kenen näkökulmasta vastausta kirjoitetaan ja miten kirjoittaja suhtautuu esittämäänsä tietoon. Koska en keskittynyt tiedon laadun arviointiin, suhtautumisen teoria ei olisi välttämättä muuttanut tuloksiani merkittävästi. Sitä voisi kuitenkin käyttää lähestymistapana, jos tarkastelussa haluaisi painottaa esimerkiksi dialogisen tilan antamista, mitä voidaan pitää yhtenä pohtivan argumentoinnin piirteenä.

Arvosanojen, tiedonjäsennostapojen ja tekstin muodollisten piirteiden suhdetta olisi mielenkiintoista tutkia lisää. Esimerkiksi uusien näkökulmien tai esimerkkien tuomista ei pidetä hyvänä lopetustapana, mutta koevastauksessa tekstin kirjalliset ansiot eivät välttämättä paina yhtä paljon, kuin tiedon osoittamisen funktio. Näin ollen koevastauksessa voi olla hyödyllistä kertoa vielä lopussakin mieleen juolahtavia esimerkkejä. Huonosti jäsentynyt vastaus voi kertoa siitä, ettei kirjoittaja hahmota aihetta kunnolla. Kyse voi olla myös heikoista opiskelu- ja kirjoitustaidoista, jos

kirjoittaja ei ole suunnitellut vastausta etukäteen, vaan kirjoittaa asioita siinä järjestyksessä, kun ne tulevat mieleen.

Tutkimusta voisi laajentaa myös vertaamalla erilaisten tehtävänantojen muotoilujen vaikutusta vastausten sisältämiin funktionaalisiin jaksoihin. Erilainen muotoilu voisi tuottaa uusia funktionaalisia jaksoja tai lisätä joidenkin toisten jaksojen merkittävyyttä. Jatkotutkimuksessa voisi huomioida myös diskursiivisia tekijöitä eli tarkastella esimerkiksi sitä, millaisia tietokäsityksiä vastaukset heijastelevat. Myös eri reaalikoeaineiden pohtivia koevastauksia olisi mielenkiintoista vertailla keskenään.

Aineistoni edustavat yhtä pohtivien tekstien tekstilajia. Kiintoisaa olisi pohtia sitä, mitkä ovat terveystiedon ylioppilaskokeen pohtivuutta edellyttävien koevastausten lähimpiä tekstilajeja eli millaiseen genrekoloniaan ylioppilaskoevastauksen tekstit voisi sijoittaa. Tämän tutkimuksen perusteella voin kuvata pohtivaa koevastausta sellaiseksi, että se ilmentää kriittistä kirjoitustaitoa. Opetuskontekstissa puhutaan usein kriittisestä lukutaidosta ja kriittisistä tekstitaidoista. Kriittiset tekstitaidot pitävät sisällään ajatuksen kriittisestä kirjoittamistaidosta, mutta fokus on usein nimenomaan tiedon kriittisessä vastaanottamisessa ja prosessoinnissa, jolloin puhutaan kriittisestä lukutaidosta. Vaikka kriittinen lukutaito pitääkin sisällään ajatuksen kirjoittamisesta, kriittisen kirjoittamisen käsite voisi olla hyödyksi erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa kirjoittajilla ei ole käytössään pohjatekstiä. Tutkimus jättää mielenkiintoisen jatkotutkimusaukon siihen, kuinka paljon hyvällä vastauksen jäsentämisellä voidaan paikata tiedollisia puutteita, tai kuinka paljon hajanainen rakenne vaikuttaa reaaliaineen ylioppilaskoevastauksen pistemäärää vähentävästi. Tutkimukseni osoittaa sen, että pohtivassa vastauksessa ei ole kyse ainoastaan opitun tiedon luettelemisesta, vaan siitä, miten hyvin kirjoittaja osaa tuoda erilaisia näkökulmia mukaan vastaukseen ja osoittaa niiden yhteyden tehtävänannon lähtökohtaan.

LÄHTEET

- Bhatia, Viljay K. 2004: *Worlds of written discourse. A genre based view*. London: Continuum.
- Digabi 2013: Siirtymäaikataulu sähköiseen ylioppilaskokeeseen – <http://digabi.fi/doku.php?id=projekti:aikataulu> 2.12.2013
- Hasan, Ruqaiya 1989 [1985] *Language, context and text: Aspects of language in a socio-semiotic perspective* s. 52–69. Oxford: Oxford University Press.
- Hirsjärvi, Sirkka 2012: Metodologiset ja teoreettiset lähtökohdat. – Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (toim.). *Tutki ja kirjoita* s. 123–166. 15.–17. painos. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Jakku-Sihvonen, Ritva, 1994: Lukion tuloksellisuudesta: arvioivia johtopäätöksiä ja selvitettäviä kysymyksiä. – Jakku-Sihvonen, Ritva & Blom Heikki (toim.) *Lukion tila 1994. Arviointi ja seuranta* 5. s.381–394 Helsinki: Opetushallitus.
- Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa 2011: *Argumentti ja kritiikki. Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*. Tampere: Tammer-Paino Oy.
- Kannas, Lasse, Peltonen, Heidi & Aira, Tuula (toim.) 2009: *Elämää vai ylioppilastutkintoa varten – Lukion opettajien käsityksiä ja kokemuksia terveystiedon opetuksesta*. Terveystiedon kehittämistutkimus osa II. Opetushallitus, terveyden edistämisen tutkimuskeskus, Jyväskylän yliopisto. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Kannas, Lasse, Eskola, Kari, Välimaa, Pia & Mustajoki Pertti 2010: *Virtaa. Nuoret, terveys ja arkielämä*. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy.
- Kauppinen, Anneli & Leena Laurinen 1984: *Tekstejä teksteistä. Muisti- ja tekstilingvistiikan sovelluksia asiattekstien referoinnin problematiikkaan*. Vaasa: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kauppinen, Anneli & Leena Laurinen 1987: *Tekstioppi – johdatus ajattelun ja kielen yhteistyöhön*. Vaasa: Kirjayhtymä Oy.
- Kniivilä, Sonja & Lindblom-Ylänne, Sari & Mäntynen, Anne 2012: *Tiede ja teksti. Tehoa ja taitoa tutkielman kirjoittamiseen*. Helsinki: Sanoma Pro Oy.
- Linnakylä, Pirjo & Sulkunen Sari 2003: Millainen on suomalaisten nuorten lukutaito? – Jouni Välijärvi & Pirjo Linnakylä (toim.) *Tulevaisuuden osaajat. PISA 2000 Suomessa* s. 9–39. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- LOPS 2003. Lukion opetussuunnitelman perusteet. Opetushallitus. – http://www.oph.fi/download/47345_lukion_opetussuunnitelman_perusteet_2003.pdf 2.12.2013

- Luukka, Minna-Riitta & Routarinne, Sara & Harmanen, Minna & Lumijärvi, Merja 2013: Miten äidinkielen koe muuttuu? Esitelmä Äidinkielen ja kirjallisuuden opetuksen foorumissa. – [http://www.oph.fi/download/150385 Ryhma A3 Miten aidinkielen yokoe_muuttuu.pdf](http://www.oph.fi/download/150385_Ryhma_A3_Miten_aidinkielen_yokoe_muuttuu.pdf) 2.12.2013
- Martin, J. R. & White, P.R.R. 2005: *The language of evaluation. Appraisal in English*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Marttunen, Miika. 2005. Opi argumentoimaan, argumentoi oppiaksesi. Teoksessa Kannas Lasse & Tyrväinen Heli (toim.) *Virikkeitä terveystiedon opetukseen*. s. 163–178. Terveysten edistämisen tutkimuskeskus. Jyväskylän yliopisto.
- Marttunen, Miika & Laurinen, Leena 1999. Argumentoinnin ja kriittisen ajattelun opiskelua yliopistossa: suullisesti vai sähköpostitse? *Kasvatus* 30 (3), 279–289.
- Marttunen, Miika & Laurinen, Leena 2004. Lukiolaisten argumentointitaidot – Perusta yhteisölliselle oppimiselle. *Kasvatus* 35 (2), 159–173.
- Meiland, Jack. V. 1989: Argument as inquiry and argument as persuasion. *Argumentation* 3 (2), s. 185–196. Netherlands: Kluwer Academic Publisher.
- Mikkonen, Inka 2010: ”Olen sitä mieltä että...” *Lukiolaisten yleisönosastokirjoitusten rakenne ja argumentointi*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Mäntynen, Anne 2006: Näkökulmia tekstin ja tekstilajien rakenteeseen. – Mäntynen, Anne, Shore, Susanna & Solin, Anna (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 42–71. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Rask, Maija 2012: *Lukiolaisten terveydenlukutaidon ja terveystiedon ylöspilastustusten ilmeneminen. Laadullinen sisällönanalyysi vuoden 2007 terveystiedon ylioppilaskirjoitusten reaalikokeen vastauksista*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Reaaliaineiden kokeiden määräykset 2011: Ylioppilastutkintolautakunta. – http://www.ylioppilastutkinto.fi/maaraykset/Reaaliaineiden_kokeiden_maaraykset.pdf 2.12.2013
- Räty, Anna 2001: *Väite ja perustelu 9.-luokkalaisten mielipidekirjoituksissa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos. <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/11821/annaraty.pdf?sequence=1> 2.12.2013
- Shore, Susanna & Mäntynen, Anne 2006: Johdanto. – Mäntynen, Anne, Shore, Susanna & Solin, Anna (toim.), *Genre – tekstilaji* s. 9–41. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Swales, John M. 1990 *Genre Analysis. English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Swales, John M. 2004 *Research Genres. Explorations and Applications*. Cambridge: Cambridge University press.
- Terveystiedon ylioppilaskoe kevät 2009. –
http://abitreenit.yle.fi/files/abitreenit/terveystieto_kevat_2009.pdf 2.12.2013
- Terveystiedon ylioppilaskoe kevät 2011. –
http://abitreenit.yle.fi/files/abitreenit/terveystieto_kevat_2011.pdf 2.12.2013
- Tuominen, Elina 2013: *Vanhaa, uutta ja lainattua: katsaus saarnatekstilajin funktionaaliseen rakenteeseen*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopiston kielten laitos.
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/41646/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201305301857.pdf?sequence=1> 2.12.2013
- Valo, Maarit. 2000. Tietokonevälitteinen vuorovaikutus. – Hannu-Pekka Lappalainen (toim.) *Virikkeitä viestintävalmiuksien arviointiin*. Opetushallitus. *Arviointi* 3/2000, s. 39–53.
- Virta, Arja 1995: *Abiturientin historian ja yhteiskuntaopin tieto. Reaalikoevastaukset oppilaiden tietorakenteiden ja tiedon laadun ilmentäjinä*. Turun yliopiston julkaisuja, Sarja C 112. Turku: Painosalama OY.
- VISK. Virtuaalinen iso suomen kielioppi. – <http://kaino.kotus.fi/visk/etusivu.php> 2.12.2013
- Ylioppilastutkinto 2011. Ylioppilastutkintolautakunta: Tilastoja ylioppilastutkinnosta. –
http://www.ylioppilastutkinto.fi/Tilastoja/tilastojulkaisu2011/Ylioppilastutkinto_2011.pdf 2.12.2013
- YTL: Yleiset määräykset 2013. Ylioppilastutkintolautakunnan yleiset määräykset ja ohjeet. –
http://www.ylioppilastutkinto.fi/yleiset_maaraykset_ja_ohjeet_24_5_2013.pdf 2.12.2013
- Werlich, Egon 1976: *A text grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.